



magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIII - Nr. 4 (145)

aprilie 1979

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIPI

ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CANDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE



①

④

②

③

① Cavaler medieval în armură. Miniatură dintr-un manuscris executat de un anonim italian în secolul XIV și aflat la British Museum

④ Tapiserie franceză din sec. XIV, care alături de numeroase alte imagini, păstrează peste veacuri chipul unui legendar rege britanic (**Riga Arthur a murit?**, p. 55)

Macheta artistică a coperțelor 1 și 4: arhitect Ascanio Damian.

② Broderie de la începutul sec. XVIII pe care apar stemele reunite ale Moldovei și Țării Românești. Din colecțiile Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România (**Aceiași domnitori în Moldova și Țara Românească**, p. 10)

③ Rondul de noapte, una dintre cele mai cunoscute capodopere ale lui Rembrandt. Pictura sugerează lupta de eliberare a poporului olandez (**Texel 1673**, p. 44)

sumar

1 Mai 1939 — o glorioasă pagină de istorie: NICOLAE COPOIU, VALERIU BUDURU	2
Aceiași domnitori în Moldova și Țara Românească: CONSTANTIN REZACHEVICI	10
Arrian despre geto-daci: AL. SUCEVEANU	14
Vechi izvoare ale istoriei patriei: EUGEN GLÜCK	18
1595. Un oștean otoman despre victoria de la Călugăreni: CRISTINA FENEȘAN	21
Evoluția stilistică a monedelor dacice: GABRIEL ILIESCU	26
Istoricii americani se pregătesc pentru Congresul de la București: MACK THOMSON	28
Nicolae Iorga — martor și cronicar al timpului său: BIANCA VALOTA CAVALLOTTI	29
Dr. Dimitrie Gerota. „Republica — stare superioară a dezvoltării politice a democrației”: ION FĂGĂRAȘANU, IOANA URȘU	33
Proiectele diplomației hitleriste vizează România: GEORGE G. POTRA	36
Povestea stelelor Kremlinului: M.A. TOPOLIN	42
Texel 1673: N. KOSLINSKI	44
Necunoscuta țară a monarhului Ioan: WILLY LEY, SPIRAGUE DE CAMP	48
Bernardino Rivadavia — o operă pentru câteva secole: FLORENTINA DOLGHIN ..	51
Riga Arthur a murit?: R.S. LOOMIS	55
„Afacerea Strousberg” (III): VICTOR SLĂVESCU, COSTIN MURGESCU	58
● Cărți sosite la redacție... 47 ● Poșta Magazin istoric... 62	

1 MAI 1939: O GLORIOASĂ PAGINĂ DE ISTORIE

NICOLAE COPOIU, VALERIU BUDURU



„Calea Victoriei” avea aspectul unui timp de manifestație revoluționară”.

În aceste cuvinte descriau rapoartele Siguranței imaginea pe care o prezenta în ziua de 1 Mai 1939 principala arteră a Capitalei. Într-adevăr, peste 20 000 muncitori din întreprinderile bucureștene, pornind din Piața Romană, străbătând Calea Victoriei, Splaiul Independenței, strada 11 Iunie, spre a ajunge în Parcul Carol (azi Parcul Libertății), transformaseră acest traseu într-o veritabilă tribună de afirmare a voinței lor revoluționare. Sub faldurile roșii ce fluturau în lumina primăverii, răsunau înflăcărâte și hotărâte lozinci de luptă împotriva fascismului și a războiului, pentru apărarea independenței economice și politice a țării, a integrității sale teritoriale, pentru întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare, pentru drepturi și libertăți democratice. Era o impresionantă mărturie a forței și capacității revoluționare a clasei noastre muncitoare, a voinței cu care muncitorii — avînd în frunte pe comuniști — se ridicau în apărarea intereselor fundamentale ale patriei, ale întregului popor, o strălucită ilustrare a hotărîrii „maselor largi populare de a lupta cu arma în mînă împotriva Germaniei fasciste”, cum se subliniază în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

În momentul în care, pe plan intern, dictatura regală, instaurată în februarie 1938, se afla în plin proces de organizare a aparatului de stat și a structurilor administrative, iar pe plan extern fascismul își manifesta tot mai deschis și brutal scopurile sale agresive, clasa muncitoare din România dădea nu numai un strălucit examen, ci și un exemplu de combativitate, de atitudine curajoasă, de ridicare deschisă în apărarea independenței țării, a cauzei păcii, pentru drepturi și libertăți democratice. Semnificația demonstrațiilor de la 1 Mai 1939¹, maturitatea de concepție, organizare și acțiune revoluționară a comuniștilor români ni se dezvăluie și mai pregnant dacă avem în vedere că aceste demonstrații s-au desfășurat cu numai patru luni înaintea declanșării celui de-al doilea război mondial, ele fiind printre puținele acțiuni antifasciste de masă din Europa, în condițiile în care fascismul se afla în plină ofensivă. Împrejurările externe de după acordul de la München erau marcate de grava capitulare politico-diplomatică a puterilor occidentale în fața pretențiilor hitleriste. După ocuparea Cehoslovaciei devenise clar chiar și pentru cei mai încrezători în propaganda lui Hitler că acesta era hotărît să-și continue cu insolență reali-

¹ O amplă reconstituire istorică a marilor manifestații care au avut loc la această dată a apărut în *Magazin istoric*, nr. 4/1974, sub semnătura doctorului în istorie Olimpu Matichescu.

"Un moment culminant al valului luptei populare conduse de partid în această perioadă împotriva politicii de fascizare a țării și pentru apărarea independenței naționale îl constituie marea demonstrație antifascistă din 1 Mai 1939, desfășurată sub semnul unității de acțiune între comuniști și socialiști".

NICOLAE CEAUȘESCU



zarea planurilor sale cotropitoare. În ceea ce privește România, dispariția Cehoslovaciei de pe harta politică a Europei, ca stat independent, făcea ca zăngănitul armelor hitleriste să devină o realitate la frontiera de Nord a țării. La 23 martie — deci cu numai cteva săptămîni înainte de 1 mai — guvernul român acceptase, după îndelungi negocieri, cu accente ultimative din partea guvernului hitlerist, acordul economic cu Germania nazistă.

Partidul Comunist Român, care încă de la venirea hitlerismului la putere în Germania demascase cu vigoare pericolul de război, a mobilizat, acum,

Între cadrele de nădejde cărora partidul comunist le-a încredințat acum pentru decenii sarcina de mare răspundere de a organiza și coordona puterile muncitorești de la 1 Mai 1939 (imaginea de sus), s-a remarcat îndrăgulul conducător comunist Nicolae Ceașescu, alături de care s-a aflat înădră revoluționară Elena Petrescu (Ceașescu), care va deveni tovarăsa sa de luptă și de viață (imaginea din p. 5)



În 1939, proletariatul, poporul, la luptă pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a țării. Obiectivele tradiționalei manifestații a clasei muncitoare au fost determinate pe baza analizei situației din țară și a contextului extern, ele izvorînd în mod imperios din necesitatea luptei împotriva pericolului fascist care amenința, pe de o parte, să ducă la o agravare și mai profundă a situației maselor muncitorești, iar, pe de alta, să pună în primejdie independența și suveranitatea statului român, unitatea sa națională.

Viguroasa acțiune muncitorească a reprezentat o încununare a marilor bătălii desfășurate în deceniul patru al secolului nostru de poporul român, sub conducerea P.C.R. „Creșterea avântului mișcării antifasciste din România, subliniază secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, contemporan și participant activ la organizarea și desfășurarea acestei puternice ridicări la luptă a muncitorimii române, se oglindește în valul acțiunilor de luptă care au loc în această perioadă, în marile demonstrații antifasciste organizate la 1 Mai 1939 sub semnul împotrivrării poporului nostru Germaniei fasciste, pentru libertăți democratice, pentru apărarea independenței țării”.

Demonstrațiile de 1 Mai 1939 s-au impus în fața opiniei publice din țară și de peste hotare atît prin marile lor obiective, cît și prin forța de antrenare a maselor, prin nivelul de organizare și gradul înalt de combativitate revoluționară. Modul în care au fost organizate și conduse reprezintă o strălucită îmbinare de către P.C.R., aflat la acea vreme de 15 ani în ilegalitate, a formelor de muncă legale cu cele ilegale, de folosire a tuturor posibilităților pentru a acționa în apărarea intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor. În această privință, un rol deosebit de important l-a avut munca desfășurată de partid în rîndul breslelor muncitorești, organizații create de regimul carlist la scurt timp după dizolvarea sindicatelor, cu scopul de a frîna lupta revoluționară a clasei muncitoare.

Încă de la înființarea acestor organizații, partidul comunist a dat indicații membrilor săi să acționeze pentru a le transforma — cum se arată într-un articol apărut în revista teoretică a P.C.R. *Lupta de clasă*, din acea perioadă — în „instrumente de apărare și de luptă” pentru cîștigarea revendicărilor muncitorești, să folosească adunările breslelor ca mijloace de mobilizare a muncitorilor în marile bătălii antifasciste și antiînzăboinice, pentru unitate de acțiune. Numeroși militanți comuniști, printre care tînărul revoluționar Nicolae Ceaușescu, au activat în cadrul acestor organizații, acționînd ca ele să devină din unelte ale regimului tribună de luptă muncitorească.

Deosebit de rodnică a fost activitatea desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, de alți tineri comuniști — printre care Elena Petrescu (Ceaușescu), Gheorghe Velcescu, Eftimie Iliescu, G. Prodan, Ilie Căpățînă — în cercurile culturale ale breslelor, pentru a imprima acestei activități un conținut educativ, menit să însușească maselor o atitudine

dirză în apărarea celor mai scumpe idealuri ale muncitorimii, ale tuturor oamenilor muncii.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a acordat o deosebită atenție faptului că activitatea culturală din cadrul breslelor să capete un conținut care să contribuie la înțelegerea marilor sarcini ce se puneau atunci în fața tinerii generații, a întregii clase muncitoare. Vîrbind în acea vreme despre aceste scopuri, tînărul conducător revoluționar arăta că „tineretul nu poate să se mărginească numai la o activitate culturală și sportivă”, subliniind că el trebuie să participe activ la lupta forțelor progresiste și revoluționare.

Cadre de nădejde

Cercurile guvernante au încercat să se folească de bresle pentru a sustrage atenția muncitorilor de la conținutul politic pe care forțele revoluționare voiau să-l imprime sărbătoririi lui 1 Mai 1939 și a-i determina să-și exprime „adeziunea” și „simpatia” față de regimul carlist. În acest scop, autoritățile au convocat, chiar în acea zi, un Congres al breslelor, găzduit în principală sală de cinematograf a Bucureștiului, „Aro” (azi „Patria”). Paralel cu congresul, guvernul a autorizat alte două întruniri: în sala „Tomis” — pentru muncitorii și funcționarii organizați în bresle, și în sala „Eintracht” — pentru meseriași și micii patroni. Potrivit programului, aprobat și anunțat oficial, urma ca, la sfîrșitul congresului și întrunirilor, toți participanții să se adune în Piața Romană, de unde, în frunte cu oficialitățile prezente la aceste manifestații, să se organizeze o „defilare” prin fața Palatului regal, iar apoi să se meargă la Mormîntul Eroului Necunoscut din Parcul Carol. Programul stabilit de autorități prevedea și organizarea, în după-amiaza zilei de 1 Mai, a unor serbări și spectacole.

Se părea că totul fusese astfel pregătit din partea oficialităților, încît să nu rămîna loc pentru nici o surpriză. Fiecare detaliu, inclusiv apariția regelui în balconul palatului, în momentul în care se sconta că va primi „ovațiile” coloanelor care urmau să străbată Calea Victoriei, fusese regizat cu grijă. Ca și în anii anteriori, în preajma zilei de 1 Mai, fuseseră luate măsuri de intimidare a maselor și a conducătorilor lor. Poliția organizase razii și efectuase arestări, îndeosebi din rîndurile membrilor partidului comunist. Fuseseră cîntărite cu grijă cuvîntările pe care cei desemnați de autorități urmau să le țină în fața mulțimii, se stabiliseră măsuri de pază și control în sălile de întrunire și pe străzile prevăzute a fi străbătute de muncitori.

În aceste condiții de sporițe a opresiunii, al cărei ascuțit era fătîș îndreptat împotriva comunistilor, partidul comunist a trebuit să găsească mijloacele și căile pentru a transforma întrunirile și demonstrațiile, minuțios pregătite de autorități, într-o viguroasă afirmare a voinței populare împotriva fascismului și a pregătirilor de război, pentru apărarea independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale a României. Cu un deosebit curaj, cu suplețe, cu tact și răbdare, cu o impre-

sionantă tenacitate, izvorite din marea școală a luptei revoluționare, partidul a depus o uriașă activitate politică și organizatorică pentru a pregăti, chiar sub ochii atenți ai autorităților, una dintre cele mai impresionante manifestări revoluționare pe care le-a cunoscut Capitala României.

O primă acțiune desfășurată în această direcție a fost organizarea unei ședințe largite a Comitetului organizației din București a P.C.R., la care s-au stabilit măsurile „*pentru sărbătorirea zilei de 1 Mai în cadrul programului aprobat de autorități, dar pentru îndeplinirea programului partidului comunist*”. S-a hotărât ca activitatea pentru pregătirea sărbătoririi zilei de 1 Mai „*să se desfășoare în cadrul și prin breslele muncitorești*”, indicându-se, totodată, să se folosească toate mijloacele posibile, „*asociațiile profesionale, cercurile culturale, sportive și orice alte organizații legale în care partidul comunist are influență*”.

Printre alte măsuri, planul adoptat la ședința amintită prevedea să se trimită activiști ai Partidului Comunist Român în cartierele muncitorești pentru a antrena cât mai mulți muncitori și alți cetățeni ai Capitalei, care să ia parte la marea demonstrație. S-a indicat, totodată, să se stabilească din vreme vorbitori „*care să evidențieze în cuvântul lor necesitatea concentrării tuturor forțelor muncitorești și sărăcești în lupta antifascistă și antirăzboinică*”.

Pentru coordonarea întregii acțiuni s-a constituit o comisie alcătuită din cadre de nădejde ale partidului, între care se aflau Ilie Pintilie, Nicolae Ceaușescu, Constantin David, Alexandru Iliescu, Teohari Georgescu ș.a. Prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu, tânărul de 21 ani, arăta încrederea pe care și-o câștigase ca militant revoluționar, călit în mari confruntări politice și de clasă. Intrat în fragedă tinerețe în rîndurile mișcării muncitorești, tânărul Nicolae Ceaușescu era apreciat în cercurile muncitorești din București și din numeroase alte centre din țară, pentru activitatea sa desfășurată în domeniul organizării tinerețului, în cadrul Comitetului Național Antifascist, pentru curajul cu care înfruntase tribunalul și închisoarea. În numeroase acțiuni, tânărul revoluționar Nicolae Ceaușescu era, cum se remarcă într-un articol apărut într-o publicație de epocă, „*mereu printre primii*”, „*printre primii la deschiderea sedii*”, unde se țineau adunările muncitorești, „*la munca de organizare a tinerețului*”, mereu activînd „*în dorința de un trai mai bun, de lumină,*

de cultură, de progres, de pace”. Deoarece luptase „*pentru pline, pace și libertate*”, tânărul Nicolae Ceaușescu fusese judecat și condamnat la închisoare. El aducea astfel în lupta comună vigoare revoluționară, curaj și demnitate, oferea un exemplu viu de combativitate, de luptă neînfricăată pentru cauza clasei muncitoare, pentru realizarea unității de acțiune a muncitorilor, de luptă împotriva fascismului, pentru apărarea independenței și suveranității țării. El se remarcase în acțiunile de pregătire a reorganizării Uniunii Tineretului Comunist, în cele de ajutorare a militanților comuniști și antifasciști aflați în închisori, desfășurase o susținută și rodnică activitate în cadrul breslelor muncitorești.

Partidul comunist — prezent pretutindeni

Activînd în interiorul breslelor, partidul comunist a hotărît să trimită la congresul acestora cît mai mulți delegați din rîndul membrilor sau al simpatizanților săi. În același timp, partidul, luînd legătura cu conducătorii fostei Confederații Generale a Muncii, a cerut ca, alături de vorbitori



oficiali, la congres și la întrunirile muncitorești de la 1 Mai să fie admiși a lua cuvântul și alți reprezentanți ai muncitorimii. Având în vedere că în sala „Tomis” urmau să se dezbata cu precădere probleme muncitorești, s-a decis ca o parte dintre comuniști să fie trimiși aici pentru a lansa lozinci și chemări cu caracter antifascist.

În privința demonstrației s-a dat indicația ca „*partidul să fie prezent pe toată lungimea coloanei*”.

Pentru a asigura o cît mai largă unitate de acțiune, s-a stabilit ca echipe de muncitori comuniști să ia legătură cu delegații breslelor veniți din provincie la lucrările Congresului, spre a discuta și adopta de comun acord conținutul chemărilor care urmau să fie lansate în cadrul demonstrațiilor de 1 Mai.

Roadele intensei activități desfășurate de partid în cadrul breslelor, pentru ca frontul unic de luptă al clasei muncitoare să se nască în interiorul acestor organizații, au apărut cu o deosebită pregnanță în amploarea și forța demonstrațiilor de la 1 Mai 1939, întreaga pregătire și desfășurare a acestora realizându-se cu participarea comuniștilor și social-democraților și înscrisându-se ca o importantă contribuție la dezvoltarea procesului de unificare a mișcării muncitorești din țara noastră. Pentru realizarea acțiunii, partidul comunist a stabilit legături cu Partidul Social-Democrat, un rol deosebit avînd în această privință tovarășul Ștefan Voitec — membru marcant în conducerea P.S.D. — militant activ pentru crearea Frontului Unic Muncitoresc, pentru refacerea unității partidului clasei muncitoare din România. Comuniștii și-au intensificat, de asemenea, acțiunile politice în rîndurile membrilor partidelor burgheze, P.N.T. și P.N.L., chemîndu-i să participe la manifestațiile de 1 Mai.

În organizarea acțiunilor privind unitatea de luptă a clasei muncitoare, a întregului popor, Partidul Comunist Român, dînd expresie răspunderii sale istorice de conducător al luptei clasei muncitoare, al luptei întregului popor pentru apărarea independenței și suveranității naționale, a renunțat cu desăvîrșire la acțiunile cu caracter îngust, sectar, izvoarele din unele indicații tactice venite din afara țării.

Comisia de partid pentru organizarea demonstrațiilor din ziua de 1 Mai, din care făcea parte și tînărul revoluționar Nicolae Ceaușescu, și-a îndeplinit pe deplin mandatul încredințat de partid. Ea s-a preocupat ca întregul activ al partidului comunist să primească instrucțiuni și sarcini precise cu privire la organizarea întrunirilor și demonstrațiilor preconizate. Din inițiativa comisiei, s-au trimis indicații organizațiilor regionale de partid de a urmări alegerea la Congresul breslelor a unor delegați dintre membrii P.C.R. și P.S.D., care se remarcaseră prin poziția și activitatea pentru Frontul Unic Muncitoresc, împotriva fascismului. Membrii comisiei, ceilalți militanți comuniști au avut de făcut față unui mare număr de probleme organizatorice și politice cerute de reușita acțiunii, toată această uriașă activitate des-

fășurîndu-se în cea mai deplină conspirativitate. Între altele, s-a avut, de exemplu, în vedere, ca, în București, indicațiile privind modul de participare la întrunirile și demonstrațiile prevăzute și conținutul lozincilor să fie cunoscute cu numai cîteva ore înainte de a începe manifestațiile. Orice desconspirare în această direcție putea atrage după sine suspendarea demonstrațiilor. Într-un document al organelor de Siguranță se sublinia că „C.C. [al P.C.R.] era convins că dacă directivele partidului veneau cu o oră mai devreme, Ministerul de Interne contramanda sărbătorirea zilei de 1 Mai”.

Împotriva agresorului hitlerist

În afara discursurilor oficiale la Congresul care a avut loc în sala „Aro” și la care guvernul a fost reprezentat de primul ministru, Armand Călinescu, de ministrul Muncii, Mihail Ralea, și de alți membri ai cabinetului, discursuri orientate și ele într-un spirit anti-hitlerist, dar fidele, evident, regimului carlist, manifestațiile de la 1 Mai 1939 s-au aflat sub conducerea celor mai înaintate forțe din societatea românească, în frunte cu comuniștii. Lozincile muncitorești tradiționale — „Vrem 8 ore de muncă!”, „Ceram mărirea salariilor!” — s-au împletit cu lozincile pe care le formula atunci întregul popor român: „Trăiască independența națională a țării!”, „Să apărăm granițele împotriva agresorului hitlerist!”, „Vrem front patriotic!”.

După ce adunările, care avuseseră loc dimineața, au luat sfîrșit, muncitorii s-au adunat, în jurul orei 12, în Piața Romană, pentru a se înclona în vederea manifestației ce urmau să o facă pe străzile Capitalei.

Și aici a intervenit „neprevăzutul” pentru autorități: mobilizați de comuniști, mii de muncitori care nu participaseră la cele trei întruniri oficiale s-au alăturat celor 4 000-5 000 muncitori adunați în Piața Romană, astfel încît s-a format o uriașă coloană de peste 20 000 persoane. Dar ceea ce a surprins și, evident, a alarmat autoritățile a fost faptul că s-au formulat „lozinci politice proprii extremei stîngi”, respectiv comuniștilor. În tot timpul cît muncitorii au defilat, „nu s-a înregistrat nici o manifestare favorabilă guvernului sau vreunui membru al său și, ceea ce este mai regretabil — cum se spunea într-un raport al unor cercuri politice burgheze — nici chiar pentru M.S. Regele”. Ziarele oficiale au evitat să scrie despre manifestația propriu-zisă, mulțumindu-se să publice fotografii ale muncitorilor înclonați. Ele au „omis” să menționeze că multimea de manifestanți care trecea prin fața Palatului regal venise pentru a-și exprima protestul împotriva politicii aventuriste a lui Carol II și nicidecum pentru a-l „ovaționa”. Din piepturile a 20 000 demonstranți, scria *Scnteia* ilegală, au răsunat lozincile: „Jos fascismul! Jos Garda de fier! Jos regimul de dictatură regală! Pace-pîine-pămînt-libertate! Cerem abrogarea pactului economic germano-român de trădare

¹ Olimpiu Matichescu, 1 Mai 1939, Editura Politică, București, 1974.

a țării!», toate acestea fiind scandate pe întregul traseu, inclusiv în fața Palatului. Siguranța raporta că „elementele comuniste intercalate în coloană, în timpul manifestațiilor pe traseu, defilau [...] strigând diferite lozinci comuniste ca: „Jos războiul! Vrem pace! Jos fascismul! Trăiască frontul unic al muncitorilor!”.

Imaginea pe care o reprezentau străzile inundate de miile de demonstrații, lozincile scandate de ei ilustrau puternicele sentimente antifasciste ale celor mai largi mase populare, puternicul ecou pe care-l găsea în conștiința poporului ampla acțiune desfășurată de P.C.R. pentru demascarea esenței antipopulare și antinațională a fascismului, sprijinul activ pe care masele populare îl acordau politicii partidului comunist de unire a tuturor forțelor democratice. Acționând unit, umăr lângă umăr, comuniști, social-democrați, membri ai altor partide, ca și muncitori fără de partid, clasa muncitoare din România înscrisă atunci — în acea zi de 1 Mai 1939 — în istoria țării, una dintre cele mai glorioase pagini de luptă și eroism.

Un martor își amintește

Am stat de vorbă cu unul dintre participanții la acele memorabile evenimente, tovarășul **Andrei Neagu**, care, evocând atmosfera de luptă revoluționară pe care a cunoscut-o atunci Capitala României, ne-a relatat: „În 1939, partidul îmi încredinșase sarcina de secretar al organizației P.C.R. din Sectorul 1 Galben al Capitalei, fiind, totodată, membru în Comitetul organizației București a P.C.R. În această calitate, am cunoscut îndeaproape felul în care s-a organizat și s-a desfășurat marea demonstrație antifascistă a proletariatului bucureștean de la 1 Mai 1939.

Îmi amintesc cu emoție de acele momente, de membrii de partid, tineri și mai puțin tineri, cu care am lucrat pentru organizarea acțiunii. Printre ei se afla și un tânăr cu un fizic plăcut, subțire și sprinten, cu privirea limpede, de oțel, energic, inteligent, om de nobil caracter, capabil de mare atașament, modest, vigilent în luptă și exigent față de el însuși și față de ceilalți tovarăși de barricadă. Se numea **NICOLAE CEAUȘESCU**, nume scump astăzi tuturor cetățenilor României socialiste.

L-am cunoscut încă din anii 1934-1935. Îi urmăream cu admirație activitatea revoluționară, dăruirea și curajul său exemplar, care îl evidențiaseră de la început ca o personalitate de prim rang în avangarda luptătorilor comuniști, indiferent de vîrstă și de experiența lor de luptă.

Demonstrația de la 1 Mai 1939 a fost un rezultat strălucit al activității revoluționare pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu a desfășurat-o împreună cu ceilalți luptători comuniști în rîndurile muncitorimii bucureștene, a tineretului îndeosebi. Încă de la începutul anului, abia eliberat din închisoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu a participat activ la numeroase acțiuni cu muncitorii breslelor bucureștene, demascînd pericolul fascist, însușind muncitorilor hotărîrea de a lupta împotriva fascizării țării, pentru apărarea independenței și integrității naționale

a statului român. Alături de dînsul se afla cea care va deveni tovarășa sa de luptă și de viață, tovarășa **Elena Ceaușescu** (Petrescu). Tîn minte că la ședința lărgită a Comitetului organizației București a P.C.R., care a avut loc în casa conspirativă din str. Corabiei și la care s-a hotărît felul în care trebuia să se desfășoare campania politică de la 1 Mai, tovarășul Nicolae Ceaușescu ne-a prîdus o puternică impresie prin fermitatea poziției sale, prin justetea și clarviziunea măsurilor preconizate. A fost, de fapt, cel care a condus ședința.

În ziua de 1 Mai 1939, în întreg orașul domnea o atmosferă psihologică specială: «se simțeau» pretutindeni prezența viguroasă a maselor de muncitori. Atît la sala «Tomis» pe Căldărași, la «Eintracht», pe Dionisie Luțu, cît și în alte puncte din centrul orașului — fixate ca locuri de întrînire pentru grupurile masive de muncitori — se adunau tot mai mulți oameni. Printre ei, foarte mulți tineri, mobilitați de Nicolae Ceaușescu, aflat, atunci, în fruntea Comisiei Centrale de Organizare a Tineretului Comunist și în comisia de pregătire a manifestațiilor de 1 Mai 1939.

Desfășurarea manifestației, acțiunile care au avut loc în acea memorabilă zi cît și în cele următoare sînt cunoscute. Vreau să subliniez însă puternicul sentiment de solidaritate, de demnitate, de încredere fermă în forțele muncitorimii unite care răzbătea din rîndurile celor peste 20 000 oameni defilînd pe străzile Capitalei, scandînd lozinci revoluționare, antifasciste. Și era cu atît mai înălșător sentimentul care ne încerca pe noi toți, comuniști, social-democrați, proletari tîrvoși în acea coloană, cu cît vedeam stupefacția autorităților, a forțelor ordinii publice care nu se așteptaseră, în nici un chip, la o astfel de grandioasă manifestare revoluționară.

Era rezultatul strălucit al străduințelor, minuziozității, deplinei conspirativități cu care fuseseră luate și pregătite toate măsurile pentru reușita deplină a acestei împînditoare demonstrații de către comuniști, luptători înflăcărați pentru cauza clasei muncitoare, a întregului nostru popor”.

„Muncitorimea — temelul, paza și substanța națiunii”

Cele trei adunări: Congresul breslelor, întrunirile de la „Tomis” și „Eintracht” și puternicele manifestații care au urmat au concentrat atenția generală a opiniei publice. În centrul evenimentelor s-au aflat clasa muncitoare, organizațiile ei.

Sărbătorirea zilei de 1 Mai 1939 a fost amplu reflectată într-un reportaj publicat de ziarul *Timpul*, semnat cu inițialele M.R.P. și Gh. D., inițiale pe care astăzi le descifrăm ușor: sînt ale poezilor și publiciștilor comuniști Miron Radu Paraschivescu și Gheorghe Dinu (Ștefan Roll). Reportajul reliefa, prin unele pasaje intercalate în relatarea literară-oficială, faptul că „mii de oameni au umplut teri pădurile și parcurile din jurul Capitalei”. Autorii nu scăpau din vedere că „ziua de teri s-a împecheat cu o comemorare: cincizeci de ani împliniți de cînd muncitorii au hotărît Armindenul”

drept zi de popas și veselie în pragul primăverii, drept sărbătoare a muncii pentru toată lumea...". Cu o surprinzătoare acoladă peste timp, cei doi autori făceau o legătură între „armindenul” nostru care pornește, după cum arată istoricul Xenopol, încă din timpul strămoșilor daci” cu „legământul” muncitorimii românești „pentru apărarea și cimentarea unității și independenței naționale”. În coloanele ziarului *Timpul*, răspândit în cercuri largi ale societății românești, se puteau citi și aceste cuvinte pline de adevăr: „1 Mai 1939 a arătat o dată mai mult că muncitorimea este... temelul, paza și substanța națiunii, cheazăia prosperității ei în pace și apărătoare ei atunci când patria o cere”.

Ziarul social-democrat *Lumea* nouă a consacrat, de asemenea, rînduri semnificative manifestațiilor de la 1 Mai 1939. Într-un articol semnat I. Răzmeriță se sublinia: „Masele muncitorești, organizate și conștiente, n-au încetat un singur moment să facă propagandă necesară și să prezeze asupra guvernanților în sensul menținerii păcii pe principiile de drept public care să asigure popoarelor libertatea și independența lor. Ele reținorisc de întii mai 1939, apelul lor căld la colaborarea și solidaritatea popoarelor democratice și pacifiste, pentru ca prin forța lor să poată instaura în toată lumea un regim de cooperare egalitară, economică și politică — cheazăia sigură a păcii generale”.

Ecolu evenimentelor de la 1 Mai 1939 a răzbătut nu numai în interiorul țării, ci și în afara ei. Ziare străine, printre care ziarul britanic *Daily Herald* și ziarul sovietic *Izvestia*, au scris despre manifestațiile din ziua de 1 Mai de la București, subliniind caracterul lor antihitlerist. Acest ecolu și-a găsit reflectarea și într-un important document intitulat *Pentru integritatea și independența României*, adoptat de Conferința internațională pentru democrație și pace, care a avut loc la Paris între 12-14 mai 1939. Documentul releva faptul că, prin manifestațiile de la 1 Mai 1939, poporul român a demonstrat că „se realizează la mișcare antifascistă și că voința sa este de a lupta în mod real împotriva agresorului și fascismului”.

Evenimentele petrecute la București au nemulțumit însă pe reprezentanții statelor fasciste. Ministrul de Externe al României, Grigore Gafencu, aflat atunci în vizită la Roma, i s-a transmis de către contele Ciano, omologul său italian, „nemulțumirea guvernului italian” pentru motivul că guvernul român a permis această manifestație cu caracter antifascist. La rîndul lor, ziariștii naziști din București, ca și colegii lor italieni, au exprimat în relatările lor aceeași iritare pentru conținutul net antifascist al manifestației din Capitala României.

Atitudinea fermă a tinerilor comuniști

În luna iunie 1939, conducerea P.C.R. a analizat desfășurarea putericea ridicării la luptă a muncitorimii, apreciind că „întrunirile

și demonstrațiile de 1 Mai, pregătite de partid sub semnul mobilizării clasei muncitoare pentru apărarea țării împotriva fascismului extern și intern, în conlucrare strînsă cu muncitorii social-democrați, au constituit o victorie de prestigiu obținută de P.C.R. pe linia fărîririi unității de acțiune a clasei muncitoare, împotriva ofensivei patronale, fascismului și pericolului de război”.

În cercurile culturale ale breslelor au fost, de asemenea, dezbătute aceste probleme. O astfel de dezbateră a avut loc, de exemplu, în cadrul breslelor textile și pielărie. Cu acest prilej, tinerii comuniști s-au pronunțat împotriva încercărilor de interzicere a activității politice desfășurate de membrii breslelor. Printre cei care au luat o atitudine fermă în această privință a fost tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a arătat că „tineretul nu poate fi îngrădit și controlat în activitatea din afara breslei, fie ea chiar politică. Scandarea lozincilor [partidului comunist—n.a.] cu ocazia zilei de 1 Mai, a arătat tînărul revoluționar, denotă durerea maselor asupra”.

În calendarul importantelor acțiuni desfășurate de muncitori în anul 1939, ca rezultat al muncii depuse de comuniști în rîndul breslelor, se numără și serbarea cîmpenească care a avut loc la 13 august 1939, în „Parcul Veseliei”. Organizată de cercurile culturale din cadrul breslelor din industriile textile, pielărie și încălțăminte, de o comisie alcătuită din Nicolae Ceaușescu, Elena Petrescu și alți comuniști, serbarea a fost folosită, cum se spune într-un raport al autorităților, „pentru a manifesta și a lansa lozinci comuniste, ca: «Vrem eliberarea deșinurilor politice», «Vrem îmbunătățirea regulimii în închisorii»”.

Activitatea desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în pregătirea și desfășurarea manifestației de la 1 Mai 1939, munca depusă, împreună cu alți comuniști, în cadrul cercurilor culturale ale breslelor, în sprijinul cauzei muncitorilor, au strînit tot mai mult nemulțumirea autorităților. Mai ales că în diferite rapoarte ale acestora tînărul revoluționar era înfățișat ca unul dintre principalii promotori ai ideilor care însuflețiseră masele în desfășurarea marii demonstrații. Într-un astfel de document despre serbarea cîmpenească ce a avut loc pe stadionul muncitoresc din cartierul Filaret, în după-amiaza aceleiași zile de 1 Mai, în care se semnala că muncitorii au discutat despre întărirea unității de luptă a poporului împotriva politicii de cedare față de agresorii hitleristi, se spunea: „Ilieșcu Eftimie și Nicolae Ceaușescu, ultimul fost condamnat la 3 ani închisoare pentru activitate comunistă, pedeapsă executată, au strigat la terminarea serbării lozincă comunistă «Trăiască Frontul Popular [Antifascist]»”. Cît de amplu și îndelungat a fost impactul manifestației muncitorești de la 1 Mai 1939, se poate înțelege și din faptul că autoritățile au hotărît excluderea temporară a comunistilor Nicolae Ceaușescu și Eftimie Ilieșcu din cercul cultural al breslei în care își desfășurau activitatea. Apoi, în noiembrie același an, învoinduc-se considerentul că au acționat în afară de cadrul organizațiilor legal constituite, întreaga acți-

¹ Sărbătoare populară de primăvară la români, corespunzătoare, în unele regiuni, cu 1 Mai.

vitate a cercurilor culturale din cadrul breslelor a fost interzisă definitiv.

Creșterea avântului revoluționar al clasei muncitoare, marcat prin impresionanta manifestare de la 1 Mai, s-a răsfrit pozitiv și în procesul de reorganizare a tineretului revoluționar. În octombrie 1939 a avut loc Conferința pe țară a U.T.C., care a adoptat planul de acțiune și sarcinile imediate ale organizației revoluționare de tineret. Ca urmare a uriașei activități legale și ilegale desfășurate pentru mobilizarea tineretului, a clasei muncitoare, a poporului, Conferința a ales pe tovarășul Nicolae Ceaușescu secretar general al U.T.C.

Front Unic Muncitoresc

1 Mai 1939 a reprezentat, deci, un moment cu largi și profunde înfruntări în succesiunea evenimentelor care au urmat. El a reprezentat un puternic și clar semnal de alarmă dat de proletariatul român în legătură cu accentuarea pericolului de război din partea puterilor fasciste. El a însemnat, în același timp, o dovadă concretă a posibilităților clasei muncitoare de a fi unită în luptă, evenimentele revoluționare de acum patru decenii fiind expresia realizării în practică a Frontului Unic Muncitoresc.

În perioada următoare, partidul comunist, pe baza experienței dobândite, și-a intensificat eforturile pentru întărirea unității de luptă a clasei muncitoare, principala forță politică și socială a progresului, și pentru mobilizarea în jurul ei — sub același steag de luptă împotriva fascismului — și a altor categorii sociale și grupări politice. Într-un moment de grea încercare pentru poporul român, când, în vara anului 1940, i s-a răpit o parte din teritoriul său național, comuniștii, social-democrații, toate elementele patriotice și democratice s-au aflat alături în acțiunile de protest împotriva Dictatului de la Viena. În anul următor, documentele P.C.R., mai ales platforma-program antifascistă din 6 septembrie 1941, au formulat cu hotărâre imperativul fătuirii Frontului Unic Muncitoresc. În același timp, s-au inițiat tratative între conducerea partidelor muncitorești pentru fătuirea Frontului Unic Muncitoresc nu numai de jos, ci și între partide, în totalitate lor. Scrisoarea C.C. al P.C.R. din 5 ianuarie 1943 către conducerea P.S.D., scrisoare care prevedea „încheierea unui acord de front unic pentru acțiuni comune” împotriva dominației hitleriste, a avut drept răspuns adoptarea, la propunerea tovarășului Ștefan Voitec, a unei rezoluții care recunoștea necesitatea imperioasă a realizării unității de acțiune.

Tratativele urmate în cursul anului 1943, în casa militanților socialist doctorul Littman Ghelerter, au dus, în aprilie 1944¹, la încheierea acordului semnat de Constantin Pirvulescu din partea P.C.R. și C. Titel-Petrescu din partea P.S.D. Frontul Unic Muncitoresc era realizat. În manifestul lansat cu prilejul zilei de 1 Mai 1944 se spunea: „În ziua de 1 Mai, ziua ei de luptă și de speranță, muncitorimea organizată, unită, de la comuniști pînă la social-democrați, cheamă întreaga clasă munci-

toare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoarea politică, credința religioasă și apartenența socială, la lupta hotărâtă pentru: Pace imediată! Răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanți tuturor forțelor antihitleriste; izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane!...”

Faptul că la scurt timp după fătuirea unității de acțiune a proletariatului și-au găsit finalizarea și celelalte alianțe politice preconizate de ani de zile de comuniști subliniază însemnătatea istorică pe care a avut-o unitatea de acțiune a clasei muncitoare, adevărată coloană vertebrală a unității tuturor forțelor antihitleriste în ajunul insurecției. Înfrățirea insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944, care a marcat un moment hotărâtor în dezvoltarea țării noastre pe un drum nou, deschizând calea eliberării de sub dominația Germaniei naziste și a trecerii la realizarea unor profunde transformări sociale revoluționare în România, a fost asigurată printr-o largă coaliție a tuturor forțelor antihitleriste din țară, la baza căreia s-a aflat Frontul Unic Muncitoresc, unitatea de acțiune a clasei muncitoare.

Perioada următoare, caracterizată printr-o declanșare fără precedent a tuturor energilor revoluționare ale proletariatului român, ale întregului popor, a dus la transformări profunde cu caracter social-economic și politic, la cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și celelalte categorii de oameni ai muncii. În februarie 1948 s-a înfăptuit unitatea politică, ideologică și organizatorică a clasei muncitoare, prin crearea, pe baze marxiste, a partidului unic muncitoresc, fătuirea partidului revoluționar unic al clasei muncitoare fiind — cum se arată în Programul P.C.R. — „o necesitate obiectivă pentru dezvoltarea cu succes a revoluției, pentru împlinirea misiunii istorice ce revenea proletariatului în calitate de clasă conducătoare a societății. Pe această bază, partidul a asigurat mobilizarea și unirea tuturor forțelor revoluționare, democratice ale poporului într-un singur șuvoi — ceea ce a avut un rol determinant în desfășurarea cu succes a marilor bătălii politice care au dus la instaurarea regimului socialist în România”.

Sub conducerea partidului lor comunist, oamenii muncii din țara noastră au străbătut, în cele trei decenii și jumătate care au trecut de la eliberarea patriei de sub dominația fascistă, mai multe etape istorice, trecînd de la vechea orînduire burghezo-moșierească la orînduirea socialistă. În evul contemporan socialist, zestrea mult milenară a poporului nostru a căpătat dimensiunile celei mai depline împliniri, perioada cea mai fertilă din acest ev dovedindu-se anii de cînd în fruntea partidului și a statului se află tovarășul Nicolae Ceaușescu. Tînărul revoluționar care, în urmă

(Continuare în p. 25)

¹ Magazin istoric, nr. 1/1967.

**Semnificații
ale unității
Țărilor române**

ACEIAȘI DOMNITORI ÎN MOLDOVA ȘI ȚARA ROMÂNEASCĂ

Dr. CONSTANTIN REZACHEVICI,
cercetător la Institutul de istorie
„Nicolae Iorga”

Unitatea de neam, de limbă, de cultură, de trăsături psihice, de religie și viață economică a românilor s-a răsfrint și în sistemul unitar de organizare politico-administrativă a primelor formațiuni politice medievale din Moldova, Țara Românească și Transilvania. Acest sistem a dăinuit și după întemeierea statelor feudale de sine stătătoare Țara Românească și Moldova; la rindul ei, Transilvania și-a păstrat, ca voievodat, autonomia față de regatul maghiar, conservînd — ca, de altfel, și Banatul — străvechea organizare românească a cnezilor și voievozilor teritoriali.



O pagină originală a evului mediu românesc

Această unitate puternic reflectată în conștiința poporului român și-a găsit o expresie de adâncă semnificație într-un original fenomen legat de însăși alcătuirea instituțiilor statale: trecerea dregătorilor¹ dintr-un principat în altul sau a voievozilor dintr-un scaun domnesc în altul.

Domnia succesivă a aceluiași voievod într-una sau alta din Țările române era rezultatul conștiinței generale că românii alcătuiesc același neam, fie că trăiau în Țara Românească², ca atare, sau în cea a Moldovei³, în Făgăraș, în Hațeg sau Maramureș. Conștiința unității de neam îl făcea, de pildă, pe domnul Moldovei, Ștefan cel Mare să scrie referindu-se la evenimentele din 1475, că „eu cerusem [lui Matei Corvin] ca voievodul Basarab [Laiotă] să fie alungat din *cealaltă Țară românească*” (*subl. C.R.*) Ștefan, evidenția astfel limpede o reali-

tate istorică incontestabilă și anume că Moldova și Țara Românească erau țări surori locuite de unul și același popor. Aceeasi conștiință a făcut ca unul din fiii săi — rezultat din căsătoria cu Maria, fiica domnului muntean Radu cel Frumos — să primească numele Bogdan (specific familiei domnitoare din Moldova), dar și Vlad (propriu familiei Basarabilor). La rîndul său, Petre stolnicul (Alexandru Lăpușneanu), fiu al altui copil al lui Ștefan cel Mare, Bogdan cel Orb, s-a intitulat în unele documente „Eu Petru Alexandru voievodul țărilor Moldovei și Țării Românești” subliniind, astfel, descendența sa „mușatino-basarabească”.

Deși în veacul XVI, în fiecare din cele două țări exista încă principii potrivit cărora domniile nu puteau fi alese decât dacă își dovedeau descendența din „Basarabi” (în Țara Românească) sau din „Mușatini” (în Moldova), alegerea unui muntean în Moldova sau a unui moldovean în Țara Românească a început să fie un fapt obișnuit. Astfel, Petru Țeșcu, strănepot al lui Vlad Țepeș și frate cu Alexandru

Mircea, voievodul Țării Românești (1568-1577), a domnit în Moldova (1574-1577; 1578-1579; 1582-1591), fiind cel dintîi domnitor fără legătură cu „Mușatinii”. În 1588, în privilegiul acordat negustorilor englezi⁴, se intitula „principe al Țării Românești și al Moldovei”, iar pe piatra de mormînt a fiului său, Ștefan, aflată la Innsbruck, este scris: „Io Ștefan voievod, din [neamul] principilor Moldovei și Țării Românești”. Ștefan Surdu, un fiu al lui Ion vodă cel Viteaz (domn în Moldova, 1572-1574) a fost instalat în Țara Românească (1591-1592), iar urmașul său Alexandru cel Rău (1592-1593) era fiul domnului moldovean Bogdan Lăpușneanu.

După energica acțiune a lui Mihai Viteazul de unire politică a Țărilor române⁵ — ideea domniei succesive a unuia și aceluiași voievod în Țara Românească și Moldova a devenit o dominantă a vieții politice a veacului XVII, găsindu-și expresie clară în gîndirea politică a vremii din cele două principate. Fenomenul era eviden-

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 9/1978; 12/1975; 3/1978; 9, 11/1975; 5/1975.

De la stînga la dreapta: Simion Movilă, de două ori domn al Țării Românești și o dată al Moldovei; Vasile Lupu care se intitula „domn al Țării Moldovei și al Țării Românești” și fiul său Ion vodă; Constantin Șerban, Gheorghe Ghica și Gheorghe Duca, ultimii din șirul voievozilor din sec. XVII care au domnit în ambele Principate române



țiat în scrisoarea boierilor munteni, Dan Vistierul și Vintilă Clucerul din Clătești, care, chemându-l pe Simion Movilă pe tronul Țării Românești, arătau că: „toți boierii și întreaga Țară Românească îl doresc și îl iubesc, căci vor să fie împreună și în unire cu Țara Moldovei, pentru că sintem toți de aceeași limbă și de aceeași credință”. Alte mărturii muntene arată și ele că „sintem toți [munteni și moldoveni] de o singură credință și de o singură limbă”, sau cum se spune într-o altă relatare a boierilor munteni „sintem toți de o lege și de o limbă...”.

Descendent din Maria, fiică a lui Petru Rareș, Simion Movilă a domnit în două rinduri în Țara Românească (1600-1601 și 1601-1602), precum și o dată în Moldova (1606-1607). El a dorit să reliefeze faptul de a fi domnit, pe rînd, în ambele principate, reunind stemele lor într-o singură pecete; de asemenea, pe acoperămintul său de mormînt, aflat la Mănăstirea Sucevița, stemele Moldovei și Țării Românești apar de o parte și de alta a reprezentării domnului; ele apar, iarăși, alături de emblema Movileștilor (două săbii încruciate), pe o tîpsie de argint aurit dăruită în 1618-1619 aceleiași mănăstiri de doamna Marghita, soția sa. Unul din fiii lui Simion, Petru Movilă, mitropolit de Kiev, a așezat și el pe stema sa însemnele heraldice ale Moldovei și Țării Românești desigur tot ca o reflectare a domniei tatălui său în ambele țări.

„Era adunate doă țări...”

Cele patru domnii ale lui Radu Mihnea: două în Țara Românească (iulie 1611-iulie 1616; august 1620-august 1623) și două în Moldova (iulie 1616-februarie 1619; august 1623-ianuarie 1626) au demonstrat din plin că prezența unui domn muntean pe tronul Moldovei sau a unui domn moldovean pe cel al Țării Românești avea să devină, în sec. XVII-XVIII, un fapt obișnuit, dar care căpăta adînci semnificații politice.

Descendent din viața lui Vlad Tepeș, Radu Mihnea s-a bucurat de o educație strălucită.

De mic a fost dus la Mănăstirea Ivron de la Muntele Athos, de unde călugării l-au trimis la școala din Veneția și apoi la Padova, unde — mărturie se vede din cronicarul Matei al Mirelor — „toți se mirau de agerimea lui, atît de mare încît în puțin timp ajunsese mare învățat”. Același cronicar scrie că Radu Mihnea ar fi putut ajunge un mare filozof, dar voievodul, despre care și cronicarul Radu Popescu auzise „den bătrîni” că știa „letinește” și „frincește”, s-a dedicat cu precădere preocupărilor politice.

După cîteva încercări de a ocupa tronul Țării Românești (în noiembrie 1601-mai 1602, după ce l-a învins pe Simion Movilă a reușit să-și instaleze stăpînirea în Sud-Vestul țării cu reședința la Strehaia, iar între martie-mai 1611, după îndepărtarea lui Gabriel Bathory, în întreaga Țară Românească), în iulie 1611 a ajuns, în sfîrșit, la domnie. S-a dovedit un diplomat rafinat, un om al păcii, al tratatelor între Țările române, sau între puterile înconjurătoare, ca unul ce văzuse din plin ororile războaielor.

Încheind tratatul de alianță a Țării Românești cu Brașovul, la 24 septembrie 1611, el a salvat Țara Birsei de jaful oștilor lui Omer pașa; doi ani mai tîrziu a încheiat un tratat cu principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen și cu Ștefan Tomșa, domnul Moldovei, pentru „a trăi ca frații și a nu se părăsi unul pe altul pînă la moarte”. În 1618, a urmat un nou tratat cu Bethlen; în același an a mediat încheierea păcii de la Iaruga, dintre turci și poloni, prin care cele două puteri decideau să renunțe la inițierea unor campanii asupra celor trei Țări române. În 1621, voievodul a jucat un rol însemnat în încheierea tratatului prin care se punea capăt campaniei conduse de sultan Osman II asupra Poloniei. „Și crăile creștinești, ales [mai cu seamă] leșii, ungurii și alte țări creștine — scrie Miron Costin — mare folos avea de dînsul c-îi feria de multe primejdii, ca un creștin”.

Calitățile sale i-au atras aprecieri pozitive în ambele principate; Miron Costin l-a numit constant în opera sa

„Radu Vodă cel Mare”, iar Radu Popescu a scris, la rîndul său, că „pă acest Radu vodă îl laudă și moldovenii de om înțelept”.

Descoperiri de dată recentă demonstrează că Radu vodă era numit „cel Mare” și în Țara Românească; analiza frescei ce reprezintă pe nouă dintre voievozii pictați la Biserica domnească din Tîrgoviște a arătat că sub stratul mai nou, executat în 1752, în dreptul portretului ce-l înfățișează, în zugrăveala brîncovenească, efectuată în perioada 1694-1698, s-a găsit inscripția „Io Mihnea voievojd cel Mare”, atestînd astfel că portretul — atribuit pînă acum lui Mihnea III — aparține, în realitate, lui Radu Mihnea.

Domniile succesive ale lui Radu Mihnea în Țara Românească și Moldova au contribuit pe multe planuri la întărirea legăturilor dintre cele două țări. În timpul său, numeroși dregători au activat în ambele principate. Dar în 1623 putem vorbi despre unirea de facto, sub stăpînirea sa, a celor două Țări române. În acel an, domnul a obținut mutarea sa în scaunul din Iași, iar în Țara Românească desemnarea, ca domnitor, a fiului său minor, Alexandru Coconu.

Deoarece Alexandru avea, la urcarea pe tron, cel mult 12 ani, boierii munteni care „căuta trebile țării” dădeau de fapt socoteală lui Radu Mihnea. Cînd Alexandru Coconu s-a căsătorit, nunta s-a desfășurat simbolic în Moldova, lângă hotarul cu Țara Românească încît, cum scrie Miron Costin, la ceremonie „era adunate doă țări, țara noastră și Țara Muntenească. Scaunele boierilor din-a-direapta domnilor, boierii din Moldova, iară den-a-stînga boierii muntenești ținea dvorba [slujba] și așa și căpeteniile de slujitori [oșteni]. Divanuri, case, cerdacuri, anume de această treabă făcute, cu lucrători de îmbe părțile a țărilor, la sat la Movileni, în malul Siretiului, dincoace”.

Este semnificativ faptul că Radu Mihnea, conștient de originea sa ilustră, dar și de unitatea țărilor române, semna „Radu Mihnea Corvin din mila lui Dumnezeu domn și

voievod al Țării Moldovei și Munteniei", numele Corvin făcând aluzie la înrudirea sa cu familia lui Iancu de Hune-doara.

„Pe urmele fostului domn Mihai“

Alexandru Coconu a domnit ca și tatăl său, în ambele principate: în Țara Românească (1623-1627) și în Moldova (1629-1630); Alexandru Iliș, nepotul lui Petru Rareș, a ocupat de două ori tronul Țării Românești (octombrie 1616-mai 1618; noiembrie 1627-octombrie 1629) și de două ori pe cel al Moldovei (septembrie 1620-octombrie 1621 și decembrie 1631-aprilie 1633). Când era domn în Moldova a obținut pentru fiul său, Radu Alexandru Iliș, tronul Țării Românești (iulie-septembrie 1632).

Domniile în Țara Românească a lui Gavril Movilă, fiul lui Simion (1618-1620) și Leon Tomșa, feciorul lui Ștefan Tomșa II (1629-1632) — ambii moldoveni — au înțărît obiceiul, potrivit căruia, muntенii puteau domni în Moldova, iar moldovenii în Țara Românească. Semnificații aparte în acest context capătă acțiunea lui Vasile Lupu. După ce în 1637 și 1639 (prima jumătate a anului) a făcut două încercări de a-și impune fiul, pe Ion vodă, pe tronul Țării Românești, în octombrie-noiembrie 1639 a dobândit desemnarea acestuia ca voievod în Moldova și a sa în Țara Românească. A fost momentul în care, așa cum se exprimă Miron Costin, Vasile Lupu ținea „ca-n palmă” domina celor două principate. Chiar înainte de a primi investitura Porții, Vasile Lupu s-a intitulat „Io Vasile voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei și al Țării Românești”. Titlul, apărut în fruntea documentelor din 1 și 12 noiembrie 1639, nu mai împodobește din vremea lui Mihai Viteazul documentele interne.

Semnificativ pentru intenția lui Vasile Lupu de a unifica sub autoritatea sa cele două țări este și sigiliul său: în scutul central are înscris la dreapta capul de bour, iar la stînga acvila cu cruce în cioc și aripile desfăcute; deasupra se află o coroană, avînd în partea inferioară luna și soarele, iar între ele o stea cu șase raze, totul înconjurat de inscripția: „Io Vasile voievod și domn al Țării Moldovei și al Țării Românești”.

Pînă la sfîrșitul domniei sale, Vasile Lupu a încercat să obțină stăpînirea Țării Românești și chiar a Transilvaniei. În mai-iunie 1653, principele Transilvaniei, Gheorghe Rákóczy II, se plîngea la Constantinopol că Vasile Lupu, avînd intenția de a stăpîni cele trei Țări române, s-a înțeles cu imperialii, „în acest fel, „a călcat cu desăvîrșire pe urmele fostului domn, Mihai [Viteazul]”.

Amintirea mărețelor fapte ale Viteazului l-a determinat și pe Mihnea III să scrie, în 1659, marelui vizir, cerîndu-i să stăruie la sultan, „să-i dea lui tustrelele țările”; scrisoarea respectivă fiind menționată în cronica lui Galeazzo Gualdo.

Un moment semnificativ în cadrul domniilor succesive în Țara Românească și Moldova l-a constituit epoca lui Constantin Șerban. După o primă domnie în Țara Românească (1654-1658), din care a fost mazilit pentru ajutorul acordat lui Gheorghe Rákóczy II, în campania acestuia în Polonia, vreme de trei decenii, el a făcut stăruitoare încercări pentru a reveni la cîrma unuia din principate: n-a reușit decît trei scurte domnii (noiembrie 1659—Moldova; mai 1660 — Țara Românească; ianuarie-februarie 1661 — Moldova), stingîndu-se din viață în 1685 și lăsînd, cu limbă de moarte, „să fiu îngropat lîngă trupurile străbunilor mei, în Țara Românească”.

Cu domniile lui Gheorghe Ghica (1658-1659, în Moldova; 1659-1660 în Țara Românească) și Gheorghe Duca (1665-1666; 1668-1672; 1678-1683; în Moldova; 1673-1678 în Țara Românească) se încheie șirul voievozilor din veacul XVII care au domnit în

ambele principate. Despre ultimul, Ioan Neculce scrie că a vrut să ajungă și „crai” al Ardealului.

În tot acest timp — chiar dacă nu s-a mai concretizat — n-a lipsit dorința reconstituirii vechii unități politice realizate de Mihai Viteazul. Un exemplu îl constituie și cerearea adresată în 1634 de Mihai Pătrașcu, nepotul lui Mihai Viteazul, împăratului Ferdinand II de Habsburg, motivîndu-și drepturile sale la domnie în cele trei Țări române și arătînd că Mihai Viteazul și Radu Șerban au fost stăpînitoresi ai Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei.

Veleități la domnie în Moldova a avut și Marcu vodă, fiul voievozului Țării Românești, Petru Cercel, care în iulie 1600 fusese unul din locuitorii lui Mihai în acest principat. Încă din aprilie 1602, un grup de boieri moldoveni, sprijiniți de Radu Șerban și de boierii muntенii în frunte cu Buzzești, stăruiau în favoarea să pe lîngă împăratul Rudolf II. Deși n-a izbutit, Marcu Cercel n-a renunțat la gîndul de a domni în Moldova, pecetea sa din 1607 reunind stemele celor două principate. În sfîrșit, Șerban Cantacuzino, voievodul Țării Românești (1678-1688), prevalîndu-se de faptul că vărul său Dumitrașcu deține domnia Moldovei, cerea împăratului austriac Leopold I să recunoască familiei Cantacuzinilor dreptul ereditar de stăpînire asupra Moldovei și Țării Românești.

Reflectînd un proces ireversibil care avea să ducă la unirea Țărilor române, trecerea voievozilor dintr-un scaun domnesc în altul, se va accentua în veacul următor, cînd 15 din 31 voievozi au domnit atît în Țara Românească cît și în Moldova. Era, în esență, continuarea unei tradiții apărută în sec. XVI și înrădăcinată în epocile următoare, tradiție care în 1859 a impulsionat și motivat pe plan istoric alegerea consecutivă a aceluiași domn în Moldova și Țara Românească, în persoana lui Alexandru Ioan Cuza².

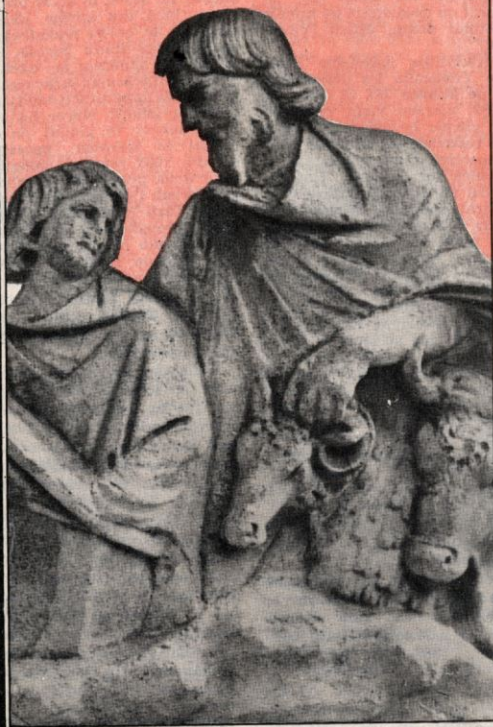
¹ Alt fiu al său, Iliș, a domnit mai tîrziu, în Moldova (1666-1668).

² Magazin istoric, nr. 1/1969, 1/1973, 1/1979.

2050 de ani de la crearea
primului stat dac centralizat
și independent

ARRIAN DESPRE GETO-DACI

AL. SUCEVEANU,
cercetător la Institutul
de arheologie din București



Scriitorul¹, în a cărui operă aveau să-și găsească locul numeroase informații despre trecutul istoric al patriei noastre, Flavius Arrianus, s-a născut în jurul anului 95 e.n., în orașul Nicomedia din Bithynia, provincie romană din Nord-Vestul Asiei Mici. Fiul al unui proaspăt cetățean roman, al cărui nume de familie devenise Flavius, după adoptarea noii cetățenii, Arrian — ca reprezentant al aristocrației municipale — a moștenit de la tatăl său funcția de preot al Demetrei și al Corei — funcție pe care a exercitat-o încă de timpuriu în orașul său natal.

Originea sa greacă l-a făcut ca, între 17 și 21 ani, să se inițieze mai întâi în tainele culturii elene, la Atena. Nu avem știri prea multe despre această perioadă, dar este cert că, începând de la această vîrstă, Arrian l-a audiat, în Epir, pe filozoful stoic Epictet (50-138 e.n.), a cărui învățătură a conturat în mare parte formația filozofică a scriitorului. Nu mult după anul 120 e.n., adică în jurul vîrstei de 23-24 ani, Arrian a început să urce treptele unei strălucitoare cariere militare și apoi — după obiceiul vremii — politice. Astfel, el a primit mai întâi o serie de misiuni militare în Europa și Africa, pentru ca, după aceea, să parcurgă obișnuitul cursus honorum al cavalerilor și apoi cel senatorial, să ajungă la magistratura supremă de consul, funcție pe care a exercitat-o pînă la tîrziu în anul 130 e.n. Anul următor — 131 e.n. — împăratul Hadrian (117-138 e.n.) l-a încredințat fostului consul guvernarea provinciei Cappadocia, situată în extremitatea estică a Asiei Mici, dregătorie în care a rămas pînă prin 136-137 e.n.

Sarcina guvernării Cappadociei, provincie de frontieră între imperiu și „lumea barbară”, era dificilă nu numai în sine (așa cum a demonstrat-o atacul alanilor, căruia Arrian i-a făcut față cu deosebit succes), ci și pentru că de apărarea ei depindea întregul sistem de frontiere ale imperiului din

¹ Primul autor care ne-a lăsat informații despre geți și al cărui text ni s-a păstrat este Herodot. Pe larg, despre viața și opera sa în legătură cu strămoșii noștri, vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1978.

jurul Mării Negre; dacă se prăbușea această apărare, toate provinciile din preajma Pontului Euxin puteau fi lesne ocupate. Hadrian cunoștea problemele pe care le-ar fi creat o astfel de situație și de aceea i-a încredințat lui Arrian sarcina întocmirii unui raport detaliat privind situația militară a orașelor din jurul mării, raport ce a constituit baza viitoarei lucrări Călătorie în jurul Pontului Euxin (Periplos Pontii Euxini). Arrian a avut, desigur, și alte posibilități de a informa, este sigur însă că vizita făcută de Arrian în jurul Mării Negre, în vederea întocmirii acestui raport a constituit principala sursă de cunoștințe privind teritoriul patriei noastre în antichitate.

Faptul că încă înaintea morții lui Hadrian (10 iulie 138), Arrian nu mai îndeplinea funcția de guvernator al Cappadociei a permis formularea ipotezelor că scriitorul ar fi căzut în dizgrație. Cert este că, în timpul domniei lui Antoninus Pius (138-161 e.n.), și apoi Marcus Aurelius (161-180 e.n.), el s-a retras la Atena, îndeplinindu-și în felul acesta un vechi vis.

Un nou Xenofon

Fără a refuza participarea la viața politică ateniană (în acest timp a fost ales arhont eponim¹, în 147 e.n. și, apoi, în 171/2 e.n., când primește cetățenia ateniană, prytan² al demosului Paiania), „perioada ateniană” a constituit una din cele mai fertile din viața lui, în sensul că în această vreme și-a alcătuit marile sale opere (*Expediția lui Alexandru*, *India*, *Istoria Bithyniei și Istoria Partiei*), justificându-și titlul de „noul Xenofon”, așa cum se autointitulasă încă de prin 130/131 e.n.

Chiar dacă cantitativ e impresionantă, literatura greacă din această perioadă nu reușește să se ridice la înălțimea predecesorilor. Totala de-

pendență a scriitorilor de autoritară stăpânire romană, lipsa unei reale libertăți a determinat, în cele mai dese cazuri, crearea unor opere conformiste, oportuniste și, în cea mai mare parte, lipsite de originalitate.

Flavius Arrianus nu a făcut nici el excepție de la această tendință generală, mai cu seamă în primele sale lucrări, a căror serie s-a încheiat cu *Tratatul de vîndtoare* — o completare de fapt a lucrării omonime a lui Xenofon — apoi cu o serie de biografii, azi pierdute.

Cu *Tratatul de vîndtoare*, Arrian ajunge la seria marilor scrieri, dintre care, desigur, un loc aparte îl ocupă *Expediția lui Alexandru* (*Anabasis Alexandri*) — de departe cea mai importantă relatare a expediției marelui rege macedonean în Asia. Scrierea se impune atât prin selectarea judicioasă a izvoarelor contemporane lui Alexandru (cum ar fi istoriile lui Ptolemeu, Aristobol sau Cleitarchos), cât și prin valoarea documentară cu totul excepțională. Lucru explicabil, căci în persoana lui Arrian militarul și, totodată, funcționarul (cariera lui de pînă atunci) erau dublate de o mare erudiție, calități la care se adaugă un deosebit cult pentru adevăr, nealterat de nici o exagerare. În fine, scrierea se impune, nu mai puțin, prin siguranța stilului care face din Arrian unul dintre cei mai eleganti autori de limbă greacă ai antichității.

În anul 335 î.e.n., în vederea asigurării spatelui frontului pentru marea campanie pe care preconiza să o întreprindă în Asia, dar și pentru a-i pedepsi pe tribalii care în 339 î.e.n. îl învinseseră pe Filip II, Alexandru a traversat Munții Balcani, a avut o primă ciocnire cu tracii, pe care i-a învins, pentru ca mai apoi să-l respingă pe Syrmos, regele tribalilor. Ajuns la Dunăre, Alexandru a intenționat să cucerească insula unde se retrăsese Syrmos³,

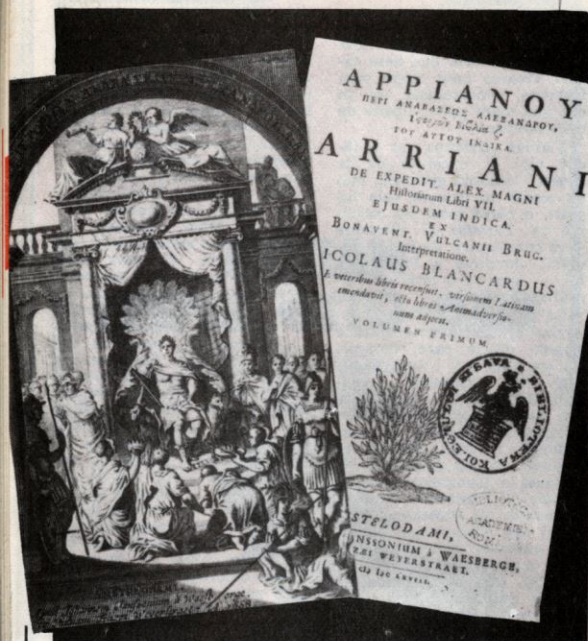
cu corăbii venite pe mare și apoi pe Dunăre. Asediul insulei, îngreunat de inaccesibilitatea malurilor ei, cit și de curenții foarte rapizi, nu a reușit și atunci Alexandru s-a hotărît, împins și de dorința de a trece Dunărea, să pornească împotriva geților care-l așteptau de cealaltă parte a fluviului: „Atunci Alexandru hotărî să treacă Istrul împotriva geților care locuiau dincolo de Istru, deoarece îi vedea că sînt adunați acolo în număr mare... Ei voiau să-l împiedice, dacă ar fi încercat să treacă la dînsii (erau acolo vreo patru mii de călăreți, iar pedestrași peste zece mii) ... [Alexandru] puse să se umple cu paie burdufuri..., adună din regiune cît putu mai multe luntre dintr-un singur trunchi (căci acestea se aflau din belșug, deoarece locuitorii de pe malurile Istrului le folosesc pentru pescuit în Istru sau cînd merg unii la alții pe fluviu...). După ce adună foarte multe din acestea, trecu pe ele cît mai mulți soldați. Cei care trecură împreună cu Alexandru erau ca la vreo mie și cinci sute de călăreți și vreo patru mii de pedestrași”. În zorii zilei, ostașii săi s-au ascuns mai întîi în holdele bogate de grâu, pe care, pentru a trece prin ele, au trebuit să le culce cu lăncile, apoi au început atacul, căruia geții nu i-au putut rezista, ori poate, după un procedeu specific locuitorilor acestor pămînturi, s-au retras pentru a-i atrage pe năvălitori în interior. Cel puțin așa lasă să se întrevadă continuarea relatării în care se spune că geții „mai întîi fugiră spre un oraș (polis) care se afla la o depărtare de o parasangă [aproximativ 5 km] de Istru. Cînd văzură că lăsînd în frunte pe călăreți, Alexandru duce în grabă falanga de-a lungul fluviului, pentru ca nu cîmpana pedestrașii să fie încercuși de geții care stăteau la pîndă (subl. — A.I.S.), geții părăsiră și orașul”.

Afirmația lui Arrian că Alexandru s-a străduit să evite o încercuire îndreptățită presupunerea că retragerea geților spre acel polis era mai curînd de ordin strategic. Operația eșuînd, geții s-au îndepărtat luîndu-și cu ei femeile

¹ În Atena antică, titlul magistratului suprem.

² Prytani erau magistrați alesi (cîte 50 la număr) de fiecare trib (demos) în parte. Alcătuiau Sfatul celor cinci sute.

³ În lucrare, numele indicat de Arrian pentru insulă este Peuce; cum a demonstrat Vasile Parvan, acest nume nu reprezintă decît o intervenție a unui copist sau adnotator ignorant, insula Peuce aflîndu-se în Delta.



Ilustrație și pagina de titlu a unui exemplar rar din lucrarea *Anabasis* Alexandri, tipărită la Amsterdam în 1668 și care a aparținut Bibliotecii Colegiului „Sf. Sava” din București
În p. 14: chipuri de daci; detaliu de pe Columna lui Traian

și copii. Alexandru a cucerit și distrus orașul, aducând jefte strămoșului legendar al familiei sale, Heracles, și zeului Istros, iar apoi a primit solii „triburilor libere” de la Istru, pe cei ai lui Syrmos și ai celților, încheind pace cu toți, evident cu excepția geților.

Cultivatori și păstori

Deși Alexandru și expediția sa constituie elementul central al relatării, descrierea (interpretată magistral de Vasile Pârvan) se dovedește deosebit de importantă pentru reconstituirea vieții societății geto-dacice. Să reținem mai întâi menționarea impresionantelor holde de grâu, apoi a bărcilor făurite din trunchiuri

de copac și, în fine, informațiile despre caii geților — toate elemente extrem de importante pentru reconstituirea resurselor materiale ale locuitorilor de la Nord de fluviu. Și dacă despre păduri¹ știm că au constituit întotdeauna o bogăție a pământului nostru, iar despre caii de la Dunăre există, de asemenea, numeroase pasaje în textele antice, cultivarea grâului (atestată doar arheologic) este pentru întâia oară confirmată de un text literar. Din informațiile lui Arrian, rezultă că geții se aflau într-un stadiu evoluat al dezvoltării forțelor de producție, care determinase o evoluție corespunzătoare a relațiilor de producție. După toate probabilitățile, geții erau

¹ Magazin istoric, nr. 3/1975 și 12/1978.

constituiți într-o uniune de triburi, căci numai o astfel de formațiune putea ridica la luptă 14 000 oameni. În fine, poate acesta este elementul cel mai important al relatării lui Arrian, acești geți aveau un centru al lor, denumit polis (oraș). Oriunde s-ar fi aflat acest polis (mai probabil la Zimnicea, așa cum l-a identificat Vasile Pârvan și cum par s-o certifice cercetările recente ale Alexandrinei D. Alexandrescu) rămîne un bun cîștigat pentru istoriografia noastră mențiunea că încă din secolul IV î.e.n. geții posedau asemenea centre, ce constituiau reședințele unor uniuni de triburi.

Societatea getică apare, așadar, nu numai în plin avînt economic, dar și pe punctul de a trece de la faza veche a orinduirii gentile la cea finală, așa-numita fază a democrației militare.

A doua informație² privind istoria țării noastre se află tot în *Anabasis* (VI, 23, 5) și ne face cunoscut că în anii 325-324 î.e.n. Alexandru, care se afla în provincia Gedrosia, din Orientul Mijlociu încredinșase lui Cretheus din Callatis misiunea de a aprovizionea flota care naviga prin Oceanul Indian, spre Babilon. Această știre n-a suscitât atenția istoricilor și, cu excepția învățatului german Helmut Berve, nu s-a formulat nici o opinie cu privire la prezența callatianului Cretheus în armata lui Alexandru. Conform ipotezei lui H. Berve, Cretheus s-ar fi alăturat armatei marelui cuceritor cu prilejul campaniei acestuia în Balcani, în 335 î.e.n. (de care a fost vorba mai sus), în virtutea calității orașului Callatis de membră a Ligii corintice³. Cretheus este însă atestat — cum am văzut — în această situație doar în 325-324 î.e.n., dată la care nu mai putea fi decît mercenar, deoarece toți „aliații” fuseseră lăsați de Alexandru la vatră încă din anul 330 î.e.n.

Dar chiar în această ipoteză de mercenar, prezența lui Cretheus în armata lui Alexandru reprezintă o dovadă

² Ligă a orașelor grecești, condusă de Corint. De fapt se afla după război sub influența regatului macedonean.

a legăturilor dintre marele rege și orașele Vest-pontice. O analiză obiectivă a acestor raporturi nu ne poate duce la concluzia că orașele respective au făcut parte neapărat din Liga corintică (cum lasă să se înțeleagă ipoteza lui H. Berve), ci pare să indice, mai curînd, dependența statotnică a acestor cetăți de regatul lui Alexandru, încă din vremea lui Filip, dependență ce se accentuase în vremea marelui rege, cînd un funcționar special, Zopyrion, avea în grijă supravegherea coastelor Mării Negre. Informația lui Arrian este de natură să arunce o lumină nouă asupra uneia din cele mai importante perioade din viața orașelor Vest-pontice, contribuind la o mai bună înțelegere a situației lor în cadrul regatului lui Alexandru.

În fine, ultima informație — mai exact spus, serie de informații, despre teritoriul țării noastre — se referă la aceleași orașe grecești Vest-pontice cunoscute de Arrian cu prilejul vizitei sale în aceste regiuni în 131 e.n., informație aflată în *Periplus Ponti Euxini* (24, 1-3). După o lungă descriere a insulei lui Ahile (insula Șerpilor), Arrian precizează că Dunărea se varsă în mare prin cinci guri — și nu prin trei cîte există astăzi, — informație pe care o întîlnim, dealtfel, și la alți autori antici. Arrian ne indică și distanța dintre Histria și cel mai sudic braț al Dunării, care — spune el — era de 500 stadii (88 km). Descrierea contravine relatării lui Herodot, care plasa bătrînul oraș pontic chiar pe un braț al Dunării (poate un altul, mai sudic), fapt ce arată că în perioada scursă între relatarea lui Herodot (sec. V î.e.n.) și cea a lui Arrian, sec. II e.n. interveniseră însemnate schimbări hidrografice. Sînt menționate apoi cele trei orașe grecești Histria, Tomis și Callatis (cu distanțele dintre ele indicate aproximativ exact), dar doar despre ultimul dintre ele se spune că avea un port. Desigur, la acea vreme toate cele trei orașe aveau cîte un port; semnalarea doar a celui din Callatis trebuie să aibă o semnificație specială. Această preferință se datorește, probabil, supremației economice pe care Callatis, orașul de pe locul ac-

tualei Mangalii îl juca la sfîrșitul perioadei elenistice și începutul celei romane, situație pe care Arrian, cu meticulozitatea-i caracteristică, a dorit să o pună în evidență. Cît de utile au fost aceste informații ne-o dovedește faptul că, la scurtă vreme după redactarea *Căldătoriei în jurul Mării Negre*, ca o consecință a înțetirii atacurilor populațiilor „barbare”, autoritățile militare romane s-au văzut nevoite să fortifice, desigur și la sugestia lui Arrian, nu numai li-

nia Dunării, ci și litoralul, devenit parte integrantă a limesului provinciei Moesia.

Îmbrățișînd o lungă perioadă de timp și o problematică variată, evidențiîndu-se în primul rînd prin precizia și corectitudinea lor, știrile transmise de Arrian se dovedesc printre cele mai prețioase izvoare ale antichității în legătură cu trecutul țării noastre și al locurilor lor săi, strămoșii geto-daci.



Vechi Izvoare

ALE ISTORIEI PATRIEI

EUGEN GLÜCK,

profesor de istorie,
Arad

O importantă sursă pentru reconstituirea unui moment semnificativ din lupta poporului nostru pentru independență în pragul celui de-al doilea mileniu, îl reprezintă *Legenda Sfântului Gerhard*. Dar acest prețios izvor și realitățile ogindite în el au rămas puțin cunoscute, îndeosebi publicului larg.

În paginile următoare, profesorul arădean Eugen Glück încearcă să reconstituie aceste realități. El a confruntat diferite variante ale lucrării, descoperite după patru ani de investigații în mai multe centre europene (Roma, Florența, Viena, Veneția, Karlsruhe etc.), a făcut comparații etimologice între denumirile folosite în *Legendă* și cele conservate în toponimia locală, a urmărit detaliile din scriere cu datele oferite de descoperirile arheologice.

De la Glad la Ahtum

Episcopul Gerhard, despre care se vorbește în *Legendă*, a fost un personaj real. S-a născut la Veneția într-o familie aristocratică. Din copilărie a intrat la Mănăstirea San Giorgio Maggiore, călugărindu-se mai târziu. Treptat, după studii teologice la Bologna, a urcat scara demnităților eclesiastice, devenind abate al mănăstirii amintite. În 1023 a plecat spre Țara Sfântă, dar, în cele din urmă, a ajuns la curtea regelui Ungariei, Ștefan I, care, impresionat de cultura sa, l-a reținut lângă el. În 1030, când — după cucerirea voievodatului lui Ahtum — s-a întemeiat o nouă dioceză¹, regele l-a numit în fruntea acesteia. Situat cam pe teritoriul Banatului de azi, dar cuprinzând și partea de Sud a Crișanei (deci o parte a fostului voievodat al lui Menumorut), teritoriul stăpinit de Ahtum era una din zonele cu deasă populație românească (cum o atestă descoperirile arheologice), fiind una din formațiunile care a opus o dîrză rezistență expansiunii regalității maghiare.

Deși la sosirea episcopului trecuseră doi ani de la înfrîngerea rezistenței opuse de Ahtum, *Legenda* insistă asupra situației eco-

nomice și sociale a voievodatului. Din textul ei, aflăm, de exemplu, că ocupația principală a locuitorilor era agricultura și, alături de ea, creșterea vitelor. *Legendă* vorbește despre mulțimea de cai îmblânziți ai ducelui Ahtum „pe care păstorii îi țineau sub pază în grajduri”. Atît în forma mică cît și în cea mare (căci scrierea a circulat în două forme — mică și mare —, fiecare avînd mai multe variante) a *Legendei* se vorbește și despre viticultură, iar într-o variantă — cea din 1421 — de cultivarea plantelor medicinale. Voievodul realiza importante venituri și din comercializarea sării, existînd, după cum ne informează scrierea, vameși și paznici în toate porturile de pe Mureș, pînă la rîul Tisa. Principalul centru al voievodatului avea caracteristicile unui oraș; în *Legendă* i se și spune „*urbs Morisena*”. Voievodatul avea, totodată, o pronunțată stratificare socială. În scriere este menționată existența stăpînilor și a oamenilor de rînd, a nobililor și militarilor („*multitudo militum et nobilium*”).

Diferențierea socială, nivelul economic ridicat relevă existența unei organizări statale. Dealtfel, informațiile din această *legendă* sînt în concordanță cu cele din *Cronica notarului anonim* al regelui Bela și sînt probate de rezultatele descoperirilor arheo-

¹ Eparhie, teritoriul asupra căruia se extinde autoritatea unui episcop.



Voievodul transilvănean Gyula (Giula, Jula) și Ștefan I, regele Ungariei, reprezentați într-o miniatură din Cronică pictată de la Viena

logice din comuna Vladimirescu, lângă Arad, de la Felnac, Zăbrani, Chișineu-Criș — descoperiri ce atestă că, în veacurile VII-XI, românii din această zonă au trăit o viață proprie, cu transformări și progrese economice, politice, sociale și spirituale. Elementele de cultură materială descoperite în zona arădeană ilustrează o continuitate a ocupațiilor și a tehnicilor de prelucrare și ornamentare a ceramicii, cu începuturi din epoca dacică. Dezvoltarea forțelor de producție a creat condiții obiective unor prefaceri în viața socială, prefaceri care au determinat nașterea relațiilor de producție feudale și amplificarea acestora în cadrul obștilor locale. Unele uniuni de obști, ca aceea din jurul Aradului, și-a construit fortificații de apărare și refugiu. Lângă Arad a existat cetatea de pământ de la Vladimirescu¹, ale cărei începuturi datează din sec. VIII. Existența unor construcții întărite este dealtfel, remarcată și de *Cronica notarului anonim*. Cronica menționează că la așezarea ungarilor în Cimpia Pannonică (896) în Banat se afla „ducatul” — voievodatul românesc al lui Glad. Relatind luptele purtate de populația românească a acestei formațiuni împotriva regelui maghiarilor, Arpad, notarul anonim precizează că Glad, ca și Gelu și Menumorut (căpeteniile celorlalte voievodate românești) avea sub ascultarea

sa ostași (călăreți și pedestrași) și era înconjurat de o aristocrație militară compusă din „cnezi”. Acești cnezi se vor menține în Banat până târziu, fiind menționați și în vremea lui Mihai Viteazul.

Existența lui Glad este relevantă și de o seamă de toponimice, permițând, în același timp, fixarea aproximativă a stăpînirii lui, la Sud de Mureș pe întreg teritoriul Banatului. Dintre localitățile existente și azi menționăm *Geled* (*Gelet*), atestată în 1177, *Cladova* (*Gladova*), menționată între 1332 și 1337, *Ghilad* și *Gladna*. De asemenea, la Vărădia de Mureș a fost un loc denumit *Valea lui Gladu*; a existat și o localitate *Gladmonostora*, azi dispărută.

Ahtum era descendent al lui Glad, ceea ce arată că succesiunea la tron devenise ereditară pentru voievozii bănățeni. Descendența este clar indicată și de notarul anonim (*in cuius progenie Ohtum fuit natus* = „[Glad] din al cărui neam s-a născut Ohtum [Ahtum]”). În ceea ce privește *Legenda Sfintului Gerhard*, aceasta îl caracterizează pe Ahtum ca pe un „conducător foarte puternic” (*potens valde*), „slăvit în virtutea și puterea sa” (*qui nimium gloriabatur in virtute et in potentia sua*). Stăpînirea lui se întindea de la Nord de Mureș (poate chiar de la Criș) până în părțile Transilvaniei spre Est și până în părțile Severinului spre Sud, acoperind deci și o parte din fostul voievodat al lui Menumorut.

¹ Magazin istoric, nr. 9/1978.

În mari biblioteci europene

Situația nu este de natură să surprindă. O analiză atentă a *Cronicii notarului anonim* ne arată că, deși învins, Glad și-a păstrat întreaga stăpânire, în schimbul recunoașterii suzeranității lui Arpád și a achitării unei contribuții anuale ca răscumpărare a păcii. În tot cursul sec. X, dat fiind faptul că ungurii au făcut incursiuni spre Apus (să nu uităm că abia în anul 955 ei suferă înfrângerea de la Lech, care le stăvilește înaintarea spre Occident), teritoriile din Răsărit de Cîmpia Panonică — atît voievodatul transilvănean al lui Gyula (Giula, Julia), cît și cel bănățean al lui Ahtum — au avut libertate de dezvoltare. La începutul sec. XI, formațiunile statale românești au ajuns din nou în conflict deschis cu regatul Ungariei, care-l avea în frunte pe Ștefan I. După dîrta rezistență opusă în anii 1002-1003 de Gyula (înfrînt în cele din urmă), în 1028 a fost rîndul ducelui lui Ahtum să susțină confruntarea decisivă cu coroana maghiară. Momentul era dificil, cu atît mai mult cu cît, prin cucerirea de către unguri a ducatului lui Kean (1018), localizat în Nordul Iugoslaviei, Ahtum mai pierduse, după Gyula, un aliat potențial. Pretextul conflictului a fost, așa cum îl lasă să se întrevadă *Legenda*, cetezanța lui Ahtum de a pune paznici și vameși în toate porturile de pe Mureș, pînă la Tisa, pentru a vămui plutele regale ce transportau sare pe rîu. Un astfel de port a fost, poate și cetatea de la Vladimirescu, deoarece ne lasă să deducem că, de la Lipova, Mureșul se desfăcea în mai multe brațe, unul dintre ele trecînd și pe lîngă cetate.

Ahtum a început grabnic pregătirile de apărare, îndreptîndu-și atenția spre Imperiul bizantin în vederea unei alianțe. *Legenda Sfîntului Gerhard* arată că voievodul ar fi răspuns solilor lui Ștefan I că „a obținut puterea de la greci” (acceptîm autem potestatem a Grecis). Această formulă ne indică, de fapt, starea de vasalitate a lui Ahtum față de Vasile II, împăratul Bizanțului în acea vreme. Suzeranitatea monarhului de la Constantinopol se deduce și dintr-un document emis de Vasile II în 1019-1020, prin care se delimita jurisdicția Mitropoliei Ohridei. Sub autoritatea acesteia intra și castrul episcopal Dibiskos (Timișoara), lucru ce n-ar fi fost posibil dacă voievodatul n-ar fi fost vasal Imperiului bizantin. Creștinismul de rit oriental era religia dominantă în voievodat, fapt dovedit și de obiectele de cult descoperite în zona arădeană: amuletul cu cruce găsit între Pil și Socodor (județul Arad) și, mai ales, crucea episcopală emailată descoperită la Arad.

Moartea împăratului Vasile II, petrecută la 15 decembrie 1025, ca și dificultățile interne prin care a trecut Imperiul bizantin

în perioada imediat următoare l-au lipsit pe Ahtum de un sprijin important. La această situație s-a adăugat — așa cum arată și *Legenda* și *Gesta Hungarorum* („Faptele ungurilor” — titlul cronicii notarului anonim) — fapta unuia dintre nobilii săi, Chanadinus (numit de cronicarul anonim Sunad) care, alindu-se cu regele Ștefan I, a atacat în zona Mureșului inferior.

Prezentarea luptelor dintre Ahtum și Chanadinus concordă în toate versiunile în care a circulat *Legenda*. Atacul s-a desfășurat în toilul verii, cînd trupele lui Chanadinus au trecut Tisa, fiind întimpinate de Ahtum. Prima zi a confruntărilor s-a încheiat cu victoria lui Ahtum, Chanadinus retrăgîndu-se peste Tisa. Noaptea, el și-a regrupat oastea pe movila Arasinus (Araslamos în una din variante, *Codicele padovan*, Orozlamus — în altă variantă, *Codicele vinez*), atacîndu-l în zori pe Ahtum care-și stabilise tabăra pe Cîmpul Negru (Nageum sau Nageuz, în alte variante ale *Legendei*). Această nouă bătălie a avut un deznodămînt tragic pentru Ahtum, el fiind ucis în luptă chiar de către Chanadinus.

Data cînd a avut loc bătălia nu poate fi stabilită cu precizie. Conducîndu-ne însă după informația transmisă de *Legenda*, potrivit căreia luptele s-au desfășurat într-o vară călduroasă, coroborată cu analiza meteorologică, rezultă că singurii ani secetoși în această perioadă au fost 1026 și 1028.

După înfrîngerea și moartea lui Ahtum, fortificației de la Vladimirescu-Arad i-a revenit principalul rol în rezistența opusă atacatorilor. Cetatea nu a putut fi cucerită decît cu greu și după căderea ei, ocupanții au incendiat-o. Cercetările arheologice atestă incendiul și încetarea locuirii ei în prima jumătate a sec. XI.

În urma bătăliei, voievodatul lui Ahtum a trecut între posesiunile coroanei arpadiene. Recunoscător lui Chanadinus, regele Ștefan I l-a numit „Comite al provinciei”, autorizîndu-l să dea numele său fostei reședințe a lui Ahtum. Astfel, „urbs Morisena” a devenit „Cenad”, dar multă vreme tradiția a menținut vechiul nume care, în limba localnicilor, va fi sunat, foarte probabil, Mureșana. Cenadul, ca localitate, este atestat documentar de-abia în 1197.

La puțin timp după căderea voievodatului a avut loc și organizarea diecezei catolice, în fruntea căruia a fost numit Gerhard. Călugărul italian a rămas în fruntea acesteia pînă în 1046. După moartea lui Ștefan, în toilul tulburărilor pricinuite de lupta dintre adepții și adversarii creștinismului (să nu uităm

(Continuare în p. 27)

1595.

Călugăreni — Tîrgoviște — Giurgiu: UN OȘTEAN OTOMAN CONSEMNEAZĂ

Strălucitele fapte de arme ale lui Mihai Viteazul¹, puse în slujba apărării independenței și suveranității pămîntului străbun și a refacerii unității politico-statale a celor trei Țări române, Muntenia, Moldova și Transilvania, au stîrnit, încă din timpul vieții sale, admirația lumii. Nu numai aliații, ci și adversarii săi au recunoscut geniul militar, deosebitele calități de comandant și conducător de stat ale marelui domnitor.

Deosebit de interesante, din acest punct de vedere, sînt mărturiile venite din partea otomanilor, puternicii săi adversari. Printre acestea se numără și însemnările — mai puțin cunoscute pînă acum în literatura de specialitate de la noi — ale unui participant la bătălia de la Călugăreni* din vara anului 1595, unde, cum se știe, o puternică oaste otomană, condusă de marele vizir Sinan pașă², a fost înfrîntă de viteaza oaste de 16 000 oșteni ai lui Mihai. Au pierit în acea luptă trei mari comandanți otomani, unul a fost rănit, iar Sinan pașă a fost aruncat în mlaștină, rămînînd de atunci ținta ironiilor cronicarilor otomani.

Autorul însemnărilor este Abdul Kadir, secretarul corpului tunarilor din oastea otomană, sau — cum scrie el — „scribul tunarilor”. Fără deosebite veleități literare, Abdul Kadir a consemnat desfășurarea întîmplărilor așa cum le-a văzut el din locul modest pe care îl ocupa în ierarhia oastei.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 5/1975: 10/1974.

* În imagine: oștean otoman din sec. XVI. Vignetele din pp. 22, 23, 24: detalii dintr-o gravură din 1596, reprezentînd izgonirea otomanilor din Tîrgoviște (octombrie 1595).



În însemnările sale, cronicarul otoman descrie și două mari orașe românești, așa cum le-a cunoscut el. „Orașul București — notează autorul — era mare și un riu adînc, curgător, trecea prin fața sa; și se afla un pod de platră și cărămidă și palatul lui Mihai, iar cupola bisericii de cărămidă era înaltă, turlele ca niște stele de aur și crucile ei se vedeau cale de o milă. În părțile cîmpiei se aflau grădini, vii și livezi și pomi roditori”. Tirgoviștea este descrisă astfel: „Sus-numita Tirgoviștea era un oraș mare. În împrejurimi se aflau vii, grădini de legume și livezi de pomi roditori. Și în vii se aflau atît de mulți ciorchini, încît cei din oaste n-au putut mîncă toate fructele și nici toți strugurii în douăzeci de zile... În oraș se afla o biserică mare. Într-o parte se afla rîul; morile erau așezate în fața lui, iar casele erau îmbeșugate și în centrul orașului se afla baia. În ținutul din preajma orașului erau nenumărate sate. Sus-numita Tirgoviștea se afla lîngă hotarele Ardealului. Numai că între aceste două se află o pădure întinsă, iar dincolo de ea este Țara Ardealului”.

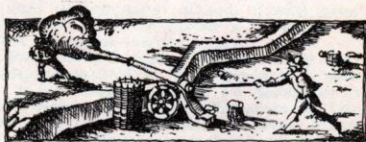
La sfîrșitul lunii octombrie 1595, cu oastea sporită prin forțe venite din Transilvania și Moldova, Mihai a reluat campania, eliberînd țara și alungîndu-i pe invadatorii peste Dunăre. În cîteva zile, între 27-31 octombrie 1595, numeroasa oaste inamică a fost pusă pe fugă. „A fost o nenorocire și un dezastru atît de mare cum nu s-au mai văzut în nici un secol și nici nu s-a auzit de o asemenea înfrîngere, nicidecum în istorie” nota un alt cronicar otoman, Katib Celebi, referindu-se la vijelioasa acțiune a românilor.

Eșecul campaniei otomane din 1595 împotriva Țării Românești este recunoscut, de altfel, și de Abdul Kadir, care, după retragerea lui Mihai spre munți, scrie: „Ivîndu-se această ocazie, [otomanii] au hotărît incendierea Țării Românești și a Moldovei și pustiirea lor, dar s-au înșelat. Apoi, regretînd, și-au găsit moartea. La sfîrșit, au fost niște nenorociți, stăpîni ai propriilor hoituri”. Manuscrisul însemnărilor lui Abdul Kadir — din care publicăm, în traducere, fragmentele referitoare la bătăliile de la Călugăreni și Giurgiu — se păstrează în două variante: una aflată în Biblioteca Süleymaniye din Istanbul, alta la Österreichische Nationalbibliothek din Viena. O copie microfilmată — folosită de noi — a fost adusă la Arhivele Statului din București.

În traducerea textului, am căutat să păstrăm stîngăciile și particularitățile stilistice ale autorului, nedeprins cu rigorile scrisului. O mărturie este însuși Abdul Kadir: „Răsplată faptului că am început să adun fapte și să scriu această carte constă în căutatul în cărți, în versuri și în reflecții asupra compoziției literare... Și scrierea... aparține unui martor ocular”.

Înteruperile în text le-am marcat prin trei puncte, iar intervențiile explicative le-am dat în paranteze drepte.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.



Stejarii

de la Călugăreni

În a 14-a zi a lunii zilhigge [20 august] trecînd mîria sa, marele vizir, pe malul Țării Românești, s-a dat poruncă [de veghe] ca-raleul [paznicilor], iar beilerbeii Rumeliei și cercetașul Mehmed pașa, împreună cu oastea siriană și cu alții au fost rînduiți la aripa dreaptă. Luau parte la expediție și unii dintre beii mazili [din provinciile otomane] și erau peste 30 000 akingii¹, dobrogeni și serahori [salahori] și erau mulți din oaste de voluntari. Și aducîndu-se la oaste cîteva iscoade, iar la București, ele au vorbit în fața marelui vizir Sinan pașa, fiind apoi gonite. Și s-a confirmat că la Mihai se adunau ghiaurii [românii]. Între timp, locuitorii Țării Românești se risipiseră în virful munților, iar beii de Salonic și beii de Nicopol au rămas să păzească podul [de peste Dunăre] și s-a reînnoit porunca [de veghe] deoarece era firman ca nimeni dintre cei din oaste să nu fie lăsat să treacă înapoi. Sosind la schela Rusciuk, prin Marea Neagră și pe Dunăre, 7 galere cu tunuri și cu muniții de la Poartă acestea au rămas să păzească... podul. Iar în a 17-a zi a lunii zilhigge [23 august], plecînd din amîntitul loc de popas [trupele], s-au așezat în fața unei păduri, la marginea unui sat în ruine și pe țărmul unui rîu. Apoi au fost rînduiți în capătul Călugărenilor, iar în numita trecătoare se aflau foarte mulți stejari. Fiind o strîmtoare mîlășinoasă, au construit un pod la un capăt al ei. Podul era subred. Drumul de pămînt avea o lățime de numai două căruțe. În împrejurimile strîmtoării sus-numite se afla o pădure deasă de stejari. Numai pedestrașii au pătruns...

În trecătoarea Călugăreni, cetele și-au strîns rîndurile. Apoi, îngăduindu-se odihna, s-au întins corturile și s-au rînduit tunurile mari împărătești, așezîndu-le pe un loc înalt... Trecînd prin strîmtoare, păzitorii de cai au ieșit în cîmpie, caarele ajungînd în valea Bucureștilor. În timp ce oștenii se odihneau, s-a ivit din acea vale puzderie de oaste. A fost văzută din corturile care se găseau pe un loc

¹ Trupe de cavalerie otomană, recrutate îndeobște dintre locuitorii provinciilor mărginașe ale imperiului.

mai ridicat. Pe cînd păzitorii de cai coseau finul, caraualele, uimite, s-au aruncat pe cai, iar în r ndurile  st rii [ghiaure] s-au ivit steaguri mari. Vestile trimise de carauale i-au îngrozit pe păzitorii de cai, care se îndreptau spre valea Bucure tilor  i, în goană, aceastia s-au întors la corturi. Din valea Bucure tilor se vedeau cetele ghiaurilor. Ajung nd vestea la marele vizir Sinan pașa, au răsunat trimbi tele.  i din aripa comandată de vizirul Hasan pașa, beilerbeul Rumeliei, sunetele trimbi telor au urcat p n  la cer. Deodată,  st ile din Rumelia fiind cuprinse de fr m ntare, s-a ivit din aripa stingă călăuza pentru a le scoate la c mpie, iar c nd a fost nevoie au fost r nduite, cu poruncă, 7 tunuri  mp r te ti. Alaiul ienicerilor s-a adunat în partea tunurilor. Atunci c nd s-a făcut cunoscut în chip deslusit că oastea lui Mihai ie ie din str mtoare, cerceta ii din fața beilerbeului Rumeliei au pornit pe c mpie. String nd r ndurile, au văzut despre ce-i vorba, iar Sa-tirgi Mehmed pașa a intrat în str mtoare, împreună cu oastea siriană. Dar nu  i-a str nit calul. Oastea de poartă, string ndu- i r ndurile, măria sa marele vizir a fost împins  i, deîndată, cu mare repeziciune, a căzut de pe sc ndurile podului în m la tin .

Căpetenia seimenilor, împreună cu ienicerii care purtau pu ti, au scos din pădurea de stejari un număr de 10 tunuri  mp r te ti, a ez ndu-le în virful dealului  i au tras în oastea ghiaurilor. Av nt ndu-se pe drumul de mijloc, prin str mtoare,  st ile islamice au ocupat c mpia, f c nd ca o parte din ghiauri să dea înapoi. S-au luat multe capete. A ez ndu- i pedestrașii în partea dinspre pădurea de stejari, ghiaurii  i-au pus pu tile  i tunurile în fa a lor. O parte a învins. Ghiaurii care se aflau la gura str mtorii au intrat în ea, fiind ataca i în două r nduri de către cei renumi i [ienicerii] din oaste...  mping ndu-i, i-au făcut pe ghiauri să iasă din str mtoare  i totul a fost neobi nuit de cr ncen.



Fuga

Marele vizir Sinan pașa s-a oprit aproape de capătul trecătorii Călugăreni. R nduind tunurile în fața gurii str mtorii, pedestrașii, ienicerii, împreună cu steagurile, făceau de pază la lumina tor elor, în apropierea tunurilor  mp r te ti... A şteptau să vină oastea formată din cete. Armata de ghiauri p g ni

ai lui Mihai cel necredincios a dat foc str mtorii Bucure tilor.  n noaptea aceea, oastea otomană a fost îngrozită...

La sf r itul lunii muharrem [6 septembrie-5 octombrie] cea sf nt  oastea a părăsit cetatea Tirgoviște, l s nd-o în grija celui prea-înalt. S-a așezat la depărtare de o milă sau două de cete. Cu vădite eforturi, Ardeleanul [Sigismund B thory] a adunat ghiauri. A str ns 70 000 ghiauri  i i-a pregătit. S-au îndreptat asupra Tirgoviștei cu tunuri  i muni ii. Numai că măria sa, marele vizir, împreună cu oastea se afla departe de cete. Mut ndu-se din acel loc, s-au așezat în alt menzil [loc de popas]. Venind la vremea pr nzului, cetele de ghiauri nelegiuți au atacat cetatea Tirgoviștei, au asediat-o  i  i-au așezat tunurile în fa a ei. Oastea [otomană] care se afla în Tirgoviște s-a închis în cete. Pe creneluri au avut loc lupte.  i olacii [trimi ii, vestitorii] au adus la cuno tin a măriei sale marelui vizir aceste stări de lucruri. Iar în locul de popas sus-numit se auzea bubuitul tunurilor, p n  în mijlocul  st ii. Marele vizir Sinan pașa a dat poruncă să se adune  st enii. String ndu-se oastea din toate p r tile, au ie it pe c mpie. După ce au  tinut sfat, au luat măsuri ca să se a eze la București.  i s-au dat porunci  st irii care se afla la Giurgiu să nu lase să treacă pe podul de peste Dunăre pe nimeni dintre cei care veneau de la București. Cei care erau  ns rcina i să sprijine expedi ia au fost chema i  i s-a hot r it trecerea în revistă la trupelor la București.  i în luna sus-numită [muharrem] inten ion nd să meargă din nou la Tirgoviște, [otomanii] au făcut incursiuni. S-au așezat pe c mpia Bucure tilor, cale de două menzili. Apoi, chem ndu-i, s-a dat poruncă  st ii să se odihnească 15 zile. Unii dintre soldați duceau cu sine merinde  i nutre . Căii  i corturile erau departe. Sper nd în ajutorul hanului tătar, măria sa marele vizir i-a trimis din nou curieri  i s-a străduit să întoarcă oastea din p r tile Ruscucului. Dar majoritatea oame-nilor făcea nego , deoarece se g ndea de-acum că e lini te. După aceea, fiecare  ştean socotind că vine începutul iernii  i că nu va mai avea nici un motiv de teamă, a alergat în grabă spre pod  i, împreună cu c r u ele, s-a alcătuit un convoi al robilor... Marele vizir a fost cople it de grea minie, poruncind ca, la poarta sa, oastea  i agalele să fie trecute în revistă. Termenul a fost de trei zile. A reînnoit amenin area, spun nd că vor fi confiscate averile celor care fuseseră desemnați să participe la expedi ie  i care, apoi, nu au mai fost aflați în tabără.

Ghiaurii lui Mihai se îndreptau asupra Tirgoviștei cu mare multime. De pretutindeni soseau supu i din  ara Românească  i Moldova  i, atac nd cetatea cea nouă, au dat foc pal n ii construită din lemn uscat.  i musulmanii care se aflau  n ntru s-au luptat zi şi noapte într-o  ncle tare

¹ Iarna, otomanii întrerupeau campaniile militare.

asemănătoare luptei de la Kerbela¹. Deîndată ce s-au rugat fierbinte lui Allah cel preatnalt pentru izbăvirea lor, au luat foarte mulți prizonieri. Dar ghiaurii nelegiuți s-au năpustit cu mare năvală asupra sus-numitei cetăți, dînd foc prafului de pușcă. Oastea islamică nu a putut ocoli suferințele pricinuite de fum și de rănilor provocate de tunuri și puști. În acest fel, s-au luptat 4-5 zile. Din nici o parte nu le-a venit nimeni în ajutor. La sfîrșit, abătută... și-au încredințat soarta în minile lui Allah. Îsăind din cetate, mulți dintre ei au ajuns în rîndul martirilor, mulți au fost luați prizonieri și mulți alții au fost răniți. Ghiaurii au distrus cetatea sus-numită, iar marele vizir a adunat trupe auxiliare la București. În a 4-a zi a lunii safer [9 octombrie], pe cînd [Sinan pașa] se îndrepta în mare grabă spre Tirgoviște, după-amiază a sosit vestea înfrîngerii. Ardeleanul și necredinciosul de Mihai, împreună cu ghiaurii cei nelegiuți și cu oastea rînduită, aveau intenția blestemată de a provoca pierderi și, luînd-o pe căi ascunse, că ocupă trecătoarea Călugăreni, spre a-și așeza acolo cetate și să împiedice trecerea oștii islamice. Dar robii cei credincioși păzindu-se, și-au dat seama de intențiile păgubitoare [ale ghiaurilor]. Planurile lor rele au dat greș. Graba și truda lor de șapte-opt zile de a zădărnici trecerea prin strîmtoare au fost fără rost. Măria sa, marele vizir, cumpănind vestile primite privitoare la situația de la Tirgoviște a hotărît să o lase în seama lui Allah. Căpetenia tunarilor și cea a armurierilor au primit poruncă, scoțînd în mare grabă tunurile și munițiile care se aflau în cetatea Bucureștilor, le-au cărat cu căruțele. S-a trecut în revistă oastea care-i fusese încredințată lui Sattirgi Mehmet pașa. Împreună cu ienicerii recruți, acesta a primit poruncă să păzească Vidinul și Nicopole. Dar li s-a spus să nu se împrăstie, fiind înregistrați la București. Și s-a strigat ca oastea care se află în ținutul Bucureștilor să nu plece. Hasan pașa, beilerbeul Rumeliei, împreună cu oastea Rumeliei a fost pus de strajă, iar merindele oștii de la București și ale altor beilerbei s-au vîndut în tabără. În toți noaptea, măria sa marele vizir, a chemat trupele, rînduind în fața sa ienicerii și tunurile împărătești și, împreună cu cetate de oșteni, din aripa dreaptă și din cea stîngă, avînd în fața carele cu poveri a plecat la lumina torțelor. Iar beii cei îndrăzneți și-au îndeplinit slujba, mînd bivolii care cărau tunurile mari și munițiile de la București. Oastea Rumeliei s-a întors înapoi... În partea cea luminată au fost așezate tunurile care se aflau mai aproape de oaste, împreună cu 100 tunari... Marele vizir, împreună cu oastea, a trecut în ceasul al 14-lea prin strîmtoarea Călugăreni. S-au odihnit în vechiul loc de

popas... În ceasul al 24-lea, beilerbeul Rumeliei, împreună cu tunurile și cu munițiile venite din urmă, au intrat în tabără. Unii, care plecaseră de la București, oprindu-se, au împrăvit merindele. În a patra zi, a avut loc o convorbire în tabără și... au plecat din locul de popas de la Călugăreni, așezîndu-se pe cîmpia din apropierea malului Dunării, de lîngă cetatea Giurgiu. S-a anunțat în tabără că vor sta acolo trei zile, dar soarta lor a fost pecetluită de providență. La sfat, s-au dat aceleași dispoziții pentru toți ca, întrerupîndu-se circulația pe podul de peste Dunăre, nimănui să nu-i fie îngăduit a trece dincolo. În oaste se afla o mare mulțime de robi, împreună cu peste 10 000 care și trăsuri. Cînd s-a dat poruncă să se adune a cincea parte din pradă, vameșii și scribii au fost așezați pe pod. Neîntrerupt, timp de două zile, au luat cincimea, iar cîteva care au plecat în goană pe malul Dunării către Nicopole. Trecînd, corăbiile au mers spre Șîștov, Rahova și Nicopole.



O zi fără seamăn

După ce au plecat de la Tirgoviște, gloatele ghiaurilor au ocupat repede strîmtoarea Călugăreni, împrăștiindu-se șapte-opt zile. Apoi... cetate ghiaurilor s-au apropiat de Giurgiu... Îndată, în vremea rugăciunii de noapte, corpul ienicerilor aflîndu-se pe pod, a primit paza acestuia. Înspre ziuă, ei au trecut împreună cu alți oșteni și s-au instalat pe cîmpul de la Rusciur. Și au făcut să treacă oastea. După săvîrșirea rugăciunii de dimineață, măria sa marele vizir s-a urcat în lunete și a trecut în insulă [insula Mocanu] și eu, sărmanul, mă aflam în capul podului împreună cu tunurile grele împărătești, aduse cu mii de strădanii și de sfortări și am făcut să intre pe pod căruțele și tunurile mari și niște muniții. Grosul munițiilor se afla în seama și sub supravegherea căpeteniei armurierilor. Și cît a fost timpul prielnic, au tot trecut fără conținere pe pod, iar o parte a oștii a trecut cu corăbiile și cu lunetele, căci era un număr nesfîrșit de corăbii fără punte. Oștile islamice s-au adunat în capul podului... Poverile și lucrurile care se aflau în mulțime erau de preț. Cînd s-au văzut toate poverile de pe căruțe, cai, catrîi și de pe cămile, mulțimea s-a oprit. Fiii nu mai aveau puterea să-și strige părinții. Se trudeau să meargă încoace și încolo. În acea zi au îndurat prea multe greutăți și au mers îngrămădindu-se de atîtea lucruri. Atîția oameni au pierit căzînd în Dunăre, strigînd

¹ La 10 octombrie 680, în localitatea Kerbela din Irak a avut loc o bătălie pentru supremația în stat, între oștile conduse de Huseyn, fiul ginerului profetului Mahomed și califul Yazid. Huseyn a fost ucis, iar mortimintul său din această așezare a devenit, ulterior, un loc de pelerinaj pentru secta șiiților.

după ajutor. Acea zi din ajunul duminicii a fost fără de seamăn. Dar nu mai rămăsese nimeni dintre caarele în apropierea beilei-beului Rumeliei.

În timp ce toți oamenii se străduiau să scape de poverile lor, s-a ivit oastea ghiaurilor tocmai în vremea în care rugăciunea era în toi. Ei și-au așezat gloatele pe cîmpia Giurgiului. Și sosind pe malul Dunării o mulțime de ghiauri, împreună cu tunurile și patru cete de oaste cu steagurile, au răsunat dintr-o dată puștile pedestrașilor. Aruncînd în aer cu tunurile poverile care se aflau pe pod, ghiaurii au făcut să cadă în Dunăre oastea ce era la mijlocul podului de vase, poverile, cămilele, caii și catirii. Unii au căzut în Dunăre iar alții, care se aflau pe pod, strigîndu-l pe Allah, au fost împinși în vîltoarea Dunării și au răzbătut pînă la unele vase plutitoare. Vaiețele și strigătele de ajutor s-au înălțat pînă la cer. Acea zi s-a întipărit în minte ca fiind ziua judecării de apoi. Unii au căzut în Dunăre. Vitele au fost părăsite. Fiind cu-prinși de groază, unii au dat dovadă de în-drăzneală, încercînd ca prin salturi aprige să se arunce în Dunăre. Vizirul Hasan pașa, beilei-beului Rumeliei, a trecut cu luntrea într-o insulă a Dunării. Iar cei care au intrat în cetate, au cercetat-o cu de-amănuntul... Cei asediați în cetate au aruncat ghiulele, iar unii nădăjduiau în vreo cale de a-și găsi scăpare pe malurile Dunării. Și ghiaurii nelegiuți au readus poverile în fața Giurgiului.

În acea vreme, adunîndu-se la un loc, gloate dintre akingii, serahori și iuruci [nomazi] s-au aruncat în luptă. Unii dintre ghiauri au fost trecuți prin sabie, da și dintre musulmani au trecut în rîndul martirilor. Iar o parte a robilor luați a rămas la ghiauri. Și oastea islamică ce se afla în tabără la Rusciuk trecînd în insulă și-a așezat tunurile împotriva gloatelor de ghiauri... Ghiaurii, la rîndul lor, au împresurat cetatea Giurgiu. Și așezînd tunuri mari au tot venit asupra ei timp de trei zile și trei nopți. De douăzeci de ori au luat-o cu asalt. Comandantul cetății, împreună cu gazii [viteji], s-au luptat cu ghiulele și cu gloanțe, înfruntînd furorile și tunurile ghiaurilor. Cei ce se aflau în cetate au rămas sleiți de puteri. De nicăieri nu sosea vreun ajutor. Vizirul serdar se pregătea la Rusciuk, dar nu a putut trece Dunărea și a aruncat în aer tunurile înspre oastea ghiaurilor. În a zecea zi a lunii safer [15 octombrie], ghiaurii nelegiuți au ocupat cu asalt cetatea Giurgiu. A fost o asemenea luptă cum nu a fost decît la Kerbelâ; o parte dintre gazii ce se aflau înăuntrul cetății au căzut în Dunăre, iar alții au scăpat și au trecut în rîndul martirilor. Iar cei care era comandantul cetății a pierit ca un gaziu și cu un martir. Iar Mihai și fiul Ardeleanului nu au mai conținut în năvala lor... și au căzut [mulți] dintre musulmanii înspăimîntați dinlăuntrul cetății...

Cuvînt introductiv și traducere de Cristina FENEȘAN, cercetătoare la Institutul de studii Sud-Est Europene, București

1 MAI 1939: O GLORIOASĂ PAGINĂ DE ISTORIE

(Urmare din p. 9)

cu 40 ani, se afirma cu un neasemuit curaj în activitatea revoluționară, și-a împletit strîns viața cu istoria partidului și a patriei.

Un rezultat de uriașă însemnătate al operei de construcție socialistă este realizarea unității întregului popor în jurul Partidului Comunist Român. Desființînd clasele exploatare, orînduind socialismul a realizat o autentică unitate social-politică a tuturor claselor și păturilor societății noastre, a creat și creează condiții pentru manifestarea pleneră a energiilor tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a tuturor fiilor și fiicelor țării, români, maghiari, germani și de alte naționalități, unitatea poporului fiind un nesecat izvor de forță pentru noi și mari înfăptuiri, pentru înaltul prestigiu de care se bucură România în lume.

Expresia cea mai grăitoare a schimbărilor fundamentale petrecute în acești ani în structura socială a țării, precum și a perspectivei unirii tot mai strîns și apropierea claselor și păturilor sociale în procesul înaintării spre comunism, al făuririi poporului muncitor unic, este Frontul Unității Socialiste. Creat din inițiativa secretarului general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ca organism politic permanent, revoluționar, democratic, Frontul Unității Socialiste asigură cadrul organizatoric larg de participare a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, la conducerea societății, la înfăptuirea programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Azi, la împlinirea a patru decenii de la memorabilele evenimente din mai 1939 și a 35 ani de la crearea Frontului Unic Muncitoresc, în anul celei de-a 35-a aniversări a însușirii naționale armate antifasciste și anti-imperialiste din august 1944, poporul român se află mai unit ca niciodată în jurul partidului, în frunte cu secretarul său general.

Gîndindu-ne la calitatea nouă a unității națiunii noastre socialiste, ne vin în minte învățămintele pe care poporul nostru le-a desprins din mersul istoriei și pe care secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu le aprecia astfel: „Unitatea de acțiune a clasei muncitoare, a tuturor forțelor progresiste naționale a constituit întotdeauna factorul determinant al victoriilor”, lupta unită a maselor populare „a fost aceea care a asigurat lichidarea orînduirii burghezo-mogherești și instaurarea puterii clasei muncitoare în alianță cu țărînimea, a făcut posibil ca poporul să devină stăpîn pe destinele sale, să-și făurească conștient viitorul liber, să edifice cu succes societatea socialistă pe pămîntul României”. Prin lupta unită a maselor muncitoare, sub steagul partidului, vor fi înscrise în marea carte a biruințelor României socialiste noi fapte de creație durabilă în opera de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism.

Evoluția stilistică a monedei dacice

Dr. GABRIEL ILIESCU

Cercetarea istorică a evidențiat, în special în ultimele decenii, contextul larg în care s-a afirmat și dezvoltat străvechea civilizație geto-dacică, una dintre principalele civilizații antice de pe continentul european. În evoluția culturii materiale și spirituale a geto-dacilor au fost remarcate unele asemănări cu civilizațiile popoarelor cu care strămoșii noștri s-au aflat în contact într-o anumită etapă istorică. Aceste interferențe se observă și în evoluția monedelor dacice, care au similitudini cu cele grecești și celtice. De altfel, pe teritoriul Daciei, primele monede au început să circule încă din preajma anului 300 î.e.n. Erau tetradrahe de argint, emise după moartea regelui Filip II al Macedoniei (359-337 î.e.n.)¹. Ele au pe avers capul lui Zeus, iar pe revers „Călărețul olimpic”. La scurt timp, triburile dacice au început să emită ele însele monede, similare cu aceste tetradrahe — realizate probabil cu ajutorul unor gravori greci veniți din Sud, de la care au luat și primele ștanțe (tipare) monetare.

De asemenea, se pot constata asemănări ale simbolurilor de pe monedele dacice cu unele motive celtice, încă la începutul sec. III î.e.n.

Un fapt caracteristic pentru această perioadă îl constituie existența așa-numitelor monede-tribale, fiecare tip dintre acestea corespunzând unui trib sau grup de triburi dacice. Astfel, se individualizează mai multe tipuri de monede dacice, răspândite în Banat, Oltenia, Muntenia, Moldova și Transilvania. Monedele dacice apar ca expresie a unei arte originale, care le deosebește fundamental în evoluția lor de celelalte tipuri monetare, respectiv cele grecești sau celtice.

Procesul istoric de unificare a triburilor dacice într-un stat centralizat, puternic, independent, este reflectat și în evoluția emisiunilor monetare, a difuzării și circulației lor în cuprinsul Daciei. Între anii 150-70 î.e.n., pe măsura adâncirii procesului de centralizare și a unificării structurii politice și economice a statului dac, numărul tipurilor monetare se reduce, restrângându-se la patru, corespunzător a patru mari uniuni de triburi. În compoziția aliajului, proporția de cupru crește, atingând peste 70%; în perioada anterioară predomina argintul, care se găsea în monezi în proporție de 80-90%. Stilizarea reprezentărilor este extremă, gravura monetară căpătând mai mult un caracter de grafică monetară. Cele patru tipuri de monede din această perioadă sînt răspândite astfel: în Muntenia Centrală (tipul Virteju-București) în Nord-Estul Munteniei și Sudul Moldovei (tipul Inotești-Răcoasa); în Oltenia (tipul Aninoasa-Dobrești); în Transilvania (Medieșul-Aurit, Aiud-Cugir, Rădulești-Hunedoara, Chereluș). Particularități deosebit de interesante prezintă monedele de tip Rădulești-Hunedoara: pe unele serii monetare, figura umană (prezentind mai curînd caracterele unei măști din teatrul antic) este atît de mult stilizată, încît reprezentarea este făcută în două planuri: din față și din profil.

Existența acestor tipuri de monede corespunde dezvoltării maxime a uniunilor de triburi daco-getice, prin unirea cărora se ajunge la statul centralizat și independent dac de sub conducerea marelui rege Burebista.

Pentru consolidarea politică și economică a noului stat dac, Burebista a simțit necesitatea emiterii unui singur tip de monedă, (care va fi de tipul dinarului republican roman) semnificînd de fapt autoritatea unică, centrală. Cele 14 ștanțe monetare descoperite la Tilișca-Sibiu, precum și numărul mare de tezaure datînd din această perioadă (180, cuprinzînd peste 20 000 monede) atestă o intensă activitate monetară, expresie a gradului înalt de dezvoltare a vieții economice în timpul domniei lui Burebista.

Avîndu-și perioada de apogeu între anii 300 și 100 î.e.n., arta monetară geto-dacică

¹ Magazin istoric. nr. 2/1978.

(Urmare din p. 20)

este profund originală. Deși prezintă similitudini cu tipul monetar grecesc și uneori cu cel celtic, ea creează o monedă de argint cu expresie viguroasă, cu nimic inferioară celei grecești, iar sub raport artistic reușește să realizeze adevărate capodopere ale măiestriei monetare universale.



Cleve monede dacice, (avers și revers) din colecția autorului: a) tip Banat; b) tip Prundu-Jibla; c) tip Aiud-Cugir

că în Ungaria creștinarea s-a produs abia în anul 1001), episcopul Gerhard a fost prins de răscoală împotriva noii religii din Buda și aruncat de pe muntele ce-i poartă astăzi numele. Spre finele secolului, el a fost sanctificat, începutul secolului următor marcând și apariția *Legendei*.

Legenda sfântului Gerhard are — cum precizam mai înainte — două forme (una mare și alta prescurtată) și ambele au circulat în diferite variante. Cel mai vechi manuscris al formei mari este păstrat la Veneția, sub denumirea *Codex Sagredo* și a ajuns în orașul lagunelor pe la 1400, probabil odată cu transferul moaștelor Sf. Gerhard la biserica Santa Maria e Donato, de pe insula Murano. Acest codice a stat la baza cărții întocmită de umanistul Arnoldus Wion și publicată în 1597 tot la Veneția. Exemplare complete ale acestei lucrări se află în prezent la British Museum din Londra, Biblioteca Nazionale „Marciana” (Veneția) și Biblioteca Centrale Nazionale (Florența).

Biblioteca universitară din Padova deține și ea un manuscris, cu puține excepții identice cu cel utilizat de Wion, dar, în mod cert, ulterior *Codexului Sagredo*. Manuscrisul la care istoricii au făcut cele mai dese referiri (fiind publicat și în *Scriptores Rerum Hungaricarum*, Budapesta, 1938) este cel din fosta Bibliotecă imperială din Viena (azi Österreichische National-Bibliothek) și a fost transcris pe la 1500. Copistul a făcut unele modificări în text, introducând noi elemente și „modernizând” unele toponimice după rezonanța maghiară a epocii (de pildă, Morisena este numită, într-un loc, Moroswar). De aceea credem că pentru o imagine cât mai exactă a realităților descrise de *Legenda* trebuie folosit *Codex Sagredo*.

Forma mică a *Legendei* a suferit, spre deosebire de cea mare, mai puține modificări. Și aceasta oferă informații prețioase de natură social-economică.

În sfârșit, de foarte mare importanță în cunoașterea evenimentelor și a evaluării modificărilor unor toponimice este chiar lucrarea episcopului Gerhard, *Deliberatio*, scrisă pe la 1045; originalul, după care s-a tipărit o ediție mică în 1790, la Alba Iulia, se află în prezent la Bayerische Staats-Bibliothek din München.

Prin răspândirea sa (variante ale *Legendei Sfântului Gerhard* se mai află la Stuttgart, Bruxelles, München, Cracovia, Roma, Paris), această scriere se impune ca una dintre cele mai grăitoare izvoare ale luptei pentru dezvoltare liberă, de sine stătătoare purtată de poporul român cu aproape zece veacuri în urmă.

Pentru a lua cunoștință de problemele legate de pregătirea celui de-al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice (C.I.S.I.), ce va avea loc la București, în 1980, istoricul american Mack Thomson a vizitat, în noiembrie 1978, țara noastră ca oaspete al Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S. România. Profesor la departamentul de istorie la Universitatea din California (din 1968), apoi între 1971-1974 decan, M. Thomson este astăzi directorul executiv al Asociației Americane de Istorie (A.H.A. = American Historical Association).

În timpul vizitei sale, M. Thomson a avut convorbiri cu prof. dr. doc. Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice, Ion Popescu-Puțuri, directorul Institutului de studii istorice și social-politice, prof. Ștefan Ștefănescu, decanul Facultății de Istorie și directorul Institutului de Istorie „N. Iorga”, cu acad. prof. Ștefan Pascu, cu alți istorici români.

Într-o convorbire avută la redacția noastră, prof. Mack Thomson ne-a răspuns la câteva întrebări.

Vă rugăm să ne vorbiți despre istoricul și preocupările Asociației Americane de Istorie.

Asociația Americană de Istorie a fost fondată în 1884. Bazele ei au fost puse de cei mai remarcabili cercetători și oameni de știință ai Americii în domeniul istoriei. A.H.A. rămâne și astăzi cea mai vastă și cea mai activă organizație neguvernamentală a istoricilor din Statele Unite. Ea numără în prezent peste 15 000 membri și include 65 societăți afiliate. Asociația se ocupă cu promovarea studiilor privind istoria americană și istoria universală și, de asemenea, cu păstrarea documentelor și materialelor istorice.

Asociația Americană de Istorie are o susținută activitate editorială. Printre publicațiile sale se numără *Revista americană de istorie*, numeroasă bibliografie de literatură istorică, documentare, sinteze și publicații profesionale.

Asociația organizează anual o adunare la care iau parte 4 000-5 000 oameni de știință. La ultima noastră adunare am fost bucurați să salutăm prezența unui distins coleg din Republica Socialistă România, profesorul Dinu C. Giurescu¹.

Întilnirea noastră anuală are drept scop de a dezbate rezultatele, tezele și ipotezele cercetărilor istorice. Juriul adunării acordă numeroase premii pentru rezultate deosebite în cercetarea istorică. A.H.A. are meritul de a fi fost unul din principalii fondatori și sprijinitori ai congreselor internaționale de științe istorice, jucând un rol activ, important, cu



Prof. MACK THOMSON:

Istoricii americani se pregătesc pentru Congresul de la București

ocazia difuzării congreselor. Iată de ce sîntem profund interesați de Congresul internațional de științe istorice care va avea loc la București.

Cum întîmpinăm istoricii din S.U.A. acest al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice ce se va ține la București?

A.H.A. a proiectat în acest an mai multe studii în vederea participării noastre la al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice.

Datorită rolului activ pe care l-au avut congresele anterioare, Asociația noastră și-a asumat un rol substanțial în organizarea participării dele-

gației americane la Congresul de la București din anul 1980. Lista participanților la Congres a fost stabilită cu o deosebită atenție, pentru că dorim ca delegația Statelor Unite să fie deosebit de reprezentativă pentru poziția specialiștilor din S.U.A. În scopul realizării acestui deziderat, Asociația Americană de Istorie a stabilit cum se va putea selecționa un grup de participanți la Congres de un nivel cât mai înalt. Totodată, Asociația a propus inițierea unui program de călătorii de studii, nu prea costisitoare, atât ale istoricilor din Statele Unite, cât și ale istoricilor americani aflați peste hotare, pentru a putea lua parte la Congres.

În vederea Congresului și ca un nou aspect al activității noastre, A.H.A. va publica un volum cuprinzînd douăzeci și unu de eseuri. Subiectul îl reprezintă aprecierea desfășurării recentelor cercetări și sugerează viitoarele direcții de dezvoltare ale istoriografiei în Statele Unite.

Aceste activități reflectă angajamentul nostru în promovarea unor relații mai bune cu istoricii din alte țări. Astfel dorim să încurajăm și să facilităm cercetările și schimbul de experiență atât pentru istoricii americani, cât și pentru cei străini în S.U.A.

Rolul Asociației Americane de Istorie la Congresul din 1980 va fi de a încuraja prin acest mijloc instituțional schimburile istoriografice internaționale, ale căror ramificații se întind dincolo de un congres sau altul. Informarea Congresului de la București asupra activităților Asociației va servi nu numai la cunoașterea de către celelalte țări a cercetărilor istoriografice americane, dar și la asigurarea unui contact de durată cu istoricii din restul lumii.

Fiind prima dv. vizită în România, vă rugăm să ne spuneți impresiile cu care plecați după convorbirile și contactele avute cu istoricii români.

Trebuie să spun că am fost foarte plăcut impresionat de discuțiile avute cu oamenii de cultură români în legătură cu organizarea Congresului. Sînt convins că pregătirea acestuia va fi făcută excelent și se va crea un climat propice pentru discuțiile științifice. Doresc să mă reîntorc la București în 1980. Sper să-mi reîntîlnesc prietenii cu colegii români, care au fost atât de generoși și de ospitalieri la prima mea vizită. Am acum prilejul să le mulțumesc prin amabilitatea revistei *Magazin Istoric*.

**Interviu realizat de
Ioana URSU,
Natașa DUMITRACHE**

¹ *Magazin istoric*, nr. 3/1978.

NICOLAE IORGA

martor și cronicar al timpului său

BIANCA VALOTA CAVALLOTTI

Una din cele mai recente lucrări despre Nicolae Iorga, volum apărut în 1977 în Italia, aparține unei descendențe a marelui nostru istoric, Bianca Valota Cavallotti. Este vorba de o carte ce întrunește calități de biografie și eseu, de exegeză și de comentariu istoric, realizate cu o eleganță stilistică și un talent publicistic autentice, care onorează calitățile de cercetător ale nepotei lui Nicolae Iorga.

Prof. Bianca Valota Cavallotti este membră a Institutului de istorie medievală și modernă la Universitatea din Milano, unde coordonează activitatea sectorului de cercetări asupra istoriei Europei Răsăritene. Ea este, de asemenea,

membră a Comisiei italiene pentru alcătuirea colecției de documente asupra istoriei Balcanilor, colecție patronată de U.N.E.S.C.O. Prof. Bianca Valota Cavallotti este colaboratoare a revistelor Rivista Storica Italiana, Nuova Rivista Storica, Revue des Études Sud-Est Européennes. Ea este una dintre activele intelectuale devotate cooperării culturale italo-române și în prezent deține postul de secretar general al Centrului de studii istorice româno-italiene de la Milano.

Publicăm în continuare câteva pagini din volumul Nicola Iorga. Titlul, substituirile și notele aparțin revistei Magazin istoric.

De mulți ani, savantul român era amenințat de legionari cu moartea; în câteva rânduri, împotriva lui s-au comis atentate. După instaurarea dictaturii legionaro-antonesciene, în timp ce trupele germane se instalau în țară, Iorga a fost obligat să-și desființeze ziarul¹ și să se retragă din viața politică și de la Universitate. Puțin timp după aceasta, la 28 noiembrie 1940, un grup de legionari l-au ridicat de la vila sa din Sinaia, unde se retrăsese pentru a putea lucra la cel mai prețios proiect: acela de a scrie o mare istorie universală. Cadavrul său a fost găsit în ziua următoare la marginea unei

păduri în apropiere de satul Strejnic².

La înmormântare, în pofida încercărilor de intimidare ale legionarilor, care amenințau să tragă cu mitralierele asupra cortegiului funerar, a luat parte o mare mulțime: conștiința democratică și antifascistă din țară se simțea profund lovită prin pierderea celui mai ilustru reprezentant al său, prin dispariția unuia din cei mai mari adversari din țările Sud-Estului Europei ai politicii Reichului nazist.

Asasinarea savantului român a avut și în străinătate un profund ecou: 47 universități din întreaga lume au arborat steagul de doliu. Într-o emoționantă cuvântare, pronunțată la un post de radio american, istoricul de artă fran-

cez Henri Focillon³, adresându-se conaționalilor săi, arată că asasinarea savantului român reprezenta „o victorie” a reacțiunii europene. Iorga — spunea Focillon — a fost unul dintre militanții de frunte pentru desăvârșirea statului național-unitar român; colosala sa operă istorică, precum și cea de om de acțiune, a arătat lumii unitatea seculară a poporului său. Mișcat de amintirea unei trainice prietenii cu cel dispărut, Focillon continua; „Nimeni n-a inspirat vreodată atât de puternic și de nobil viața. De la înălțimea celor 70 ani, Iorga îi domina pe tineri, ca o faleză încă scăldată de lumină”.

Dispărea astfel, în timp ce Europa era prada dramaticului război mondial, savantul

¹ Neamul românesc, editat la București între 1906-1940 (cu unele întreruperi). A militat pentru desăvârșirea unității politice a poporului român; în ultimii ani a avut o pronunțată atitudine antifascistă.

² Magazin istoric, nr. 11/1970.

³ Henri Focillon (1881-1943), cunoscut istoric de artă și estetician francez.



Savantul Nicolae Iorga, înconjurat de o parte din familie, în curtea casei din București, str. Bonaparte, nr. 6, în anul '30.

În prim plan, de la stînga la dreapta — Zulia Iorga, mama savantului; Nicolae Iorga; Catinca Iorga, soția sa; Lucia Bogdan, sora d-nei Iorga; în al doilea rînd: Valentin, fiul mai mic al profesorului, arhitect; Graziella Chirescu, nepoată (fiica Florică Iorga-Chirescu); Magda Iorga, fiica istoricului, pictoriță; Aurel Bogdan, fratele d-nei Iorga; Dumitru Chirescu, ginerelul profesorului și soțul Florică Iorga; Florica Iorga-Chirescu, fiica savantului. Fotografie aflată la Biblioteca Centrală de Stat. Identificare făcută de Liliana Pippidi — o altă fiică a lui Nicolae Iorga

care, prin erudiție, tindea cu pasiune spre împlinirea ultimului și celui mai ambițios proiect: o mare istorie universală în zece volume, denumită de el **Istoriologia umană**. Această operă urma să fie scopul ultim, logica încoronare a unui îndelungat studiu, a unei vaste munci de cercetare și a unei profunde meditații dovedite încă de la primele lucrări din tinerețe.

O concepție organică asupra istoriei

Într-adevăr, un examen cit de sumar al operelor savantului demonstrează o concepție organică asupra istoriei și o integrare a fiecărui studiu într-o perspectivă unitară, în care lucrările noi le completează

pe cele anterioare, constituind, astfel, țesătura unui desen mereu mai amplu.

Observații ale unui nespecialist asupra istoriei antice, apărută în 1916 la București, este prima lucrare a lui Iorga — care încă din tinerețe studiase culturile greacă și latină — unde istoricul își propune, în lumina formației sale de medievist să dea noi perspective și să interpreteze în mod original istoria universală antică.

În 1920, Iorga scrie **Istoria literaturilor romane în dezvoltare și legăturile lor**, o vastă frescă a culturii europene din evul mediu târziu pînă în timpurile moderne. În același an, tipărește lucrarea **Dezvoltarea așezămintelor politice și sociale în Europa**; urmează **Elemente de unitate ale lumii medievale, moderne și contemporane**, în trei volume: **Papi și împărați** (1921), **State și**

dinastii (1922) și **Revoluții politice și întregiri naționale** (1923). Toate aceste lucrări de istorie universală formează, prin concepția metodică și amplitudinea de orizont, preludivul primei mari sinteze de istorie universală — **Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité**, apărută la Paris (1926-1928). Iorga folosește aici, cu multă măiestrie, metoda comparativă pe care și-o însușise în cursul lungii sale experiențe de savant și de om de cultură. Învățătură română pune în relație situații și evenimente istorice uneori foarte îndepărtate în timp și spațiu, regăsind legăturile adînci dintre episoade pînă atunci insuficient interpretate, ajungînd să articuleze, treptat, o serie de teze de mare importanță în istoria universală.

Poporul român, a cărui identitate națională a reconstituit-o

cu multă pasiune în succesele ei manifestări de-a lungul milenarei sale istorii, devine astfel parte integrantă și inseparabilă a unui ansamblu mult mai vast de popoare și nații care trăiesc, suferă, luptă, influențându-se reciproc, fără înțetare, colaborând în felul acesta la edificarea comună a istoriei și la evoluția generală a omenirii. Lumea barbară și lumea greco-romană, Europa medievală și statele naționale, revoluțiile și crizele noii societăți industriale sînt analizate din unghiul relațiilor care există între ele. Uneori, prin simple apropieri sau suprapunerii de nume, de dinastii, de străzi, de porți, de piețe, de orașe, de instituții — totul într-o neobosită căutare de legături de interdependență între fapte și fenomene, într-o perspectivă revelatoare. Această operă, care nu-și propune să fie o lucrare de informare și cu atât mai puțin de consultare, este mai ales una de interpretare a faptelor, presupuse de autor a fi cunoscute de lector. Din pricina structurii ei particulare, cartea este greu accesibilă, cerînd o vastă experiență istorică și o atenție greu de menținut pe parcursul celor patru dense volume din care este alcătuită. Nerenunțarea de către autor la nici un element care i se pare revelator pentru infinita complexitate a omului — și deci și a fenomenului istoric — în căutarea liniilor fundamentale ale dezvoltării societății umane, face din această operă o lucrare semnificativă pentru oricine dorește să cunoască evoluția tematicii și metodologiei lui Iorga, și care rămîne, și azi, motivul cel mai valid dintre cele care te împing la lectura cărții.

La această metodă de concepere a istoriei universale Iorga ajunsese — după cum însuși scrie în prefața operei citate — din nevoia unei sinteze, din ce în ce mai mult simțită în istoriografia europeană a vremii. Prima fază de tratare a acestei istorii universale, de intensă prospectare a arhiveelor — începută cu marea mișcare de cercetare de la începutul sec. XIX — tindea să se piardă în erudiție și în proliferarea detaliilor. Aceste amănunte, scria savantul ro-

mân, nu sînt complet inutile pentru autor, dar nu fac parte decît într-o mică măsură dintr-o sinteză istorică, la care toți specialiștii, printr-o verificare aprofundată a oricărui punct specific, au datoria de a-și aduce contribuția într-o altă formă decît printr-o simplă prezentare de detalii.

Încă de la intervenția sa la Congresul istoricilor de la Londra, în 1913, trăsese deja vastul program pe care începuse să-l realizeze: acela de a conserva, de la un cap la altul unitatea naturală și indisolubilă care poate perfect domina haosul faptelor, tumultul influențelor.

Spre sfîrșitul vieții, el reamintea că obiectul cercetării istoricului trebuia să fie acest drum general al umanității, unitar și organic, adică o manifestare a gîndirii, a sentimentului și voinței umane, care își au originea în timpuri foarte îndepărtate, în care se poate vorbi despre om altfel decît din punct de vedere antropologic, deoarece permanent — pe linia de dezvoltare care aparține tuturor popoarelor — națiunile se aliniază; și fiecare să fie introdusă și prezentată mai ales atunci cînd apare ca un element nou și decisiv în cadrul curentului general care traversează secolele și închide toată esența spirituală și toate manifestările vitale ale tuturor popoarelor.

Necesitatea utilizării acestei metode, atît în scrierea cît și în predarea istoriei, a fost revalidată de Iorga și într-o celebră prelegere academică. Istoria ne învață — arăta el — că în această lume nu ne aflăm în fața unor lucruri care sînt interesante prin ele însele, care trăiesc prin ele. Fiecare din ele provine dintr-un trecut care trăiește în el și care include germeii unui viitor gata să se deschidă. Din cele mai vechi timpuri — continua istoricul — pe căi de-abia întrevăzute sau ignorate, s-au adunat spontan elementele care vor fi concurat la crearea unei noi forme de viață, care au izvorît atuncea într-un loc determinat și care, sub aceeași formă, nu vor mai fi niciodată în vreun loc.

În 1940, Iorga a început să scrie *Istoriologia umană*, care

trebuia să aibă 10 volume și din care au rămas numai prefața și notițele primelor două, ce se referă la civilizația Orientului antic. Ultima dorință a bătrînului învățat, atît de influențat de cultura sec. XIX, era aceea de a transmite metoda sa istorică pe care a dezvoltat-o în cursul experienței de savant, adică de a sintetiza erudiția, cu nenumăratele ei informații istorice, într-un vast sistem „universal”, dar nu în mod abstract-filozofic, ci mai degrabă uman. Prezentarea evenimentelor, scria Iorga, trebuia făcută în modul în care acelea concură și colaborează la acel mare lucru, cel mai mare dintre toate, pe care îl constituie însăși viața umană. Pentru aceasta era nevoie să faci o strictă selecție între acestea. Nu toate lucrurile fac parte din însuși țesutul vieții de-a lungul secolelor. Foarte interesantă în sine, valoarea poate fi mică, cîteodată chiar inexistentă. Numai ceea ce este caracteristic trebuie să fie ales din multitudinea de cunoștințe care, mai ales în timpurile mai recente, este revelator. Iar cu cele care au rămas după această selecție, este nevoie să stabilim puneri de acord cu alte evenimente corespondente, din altă epocă și legate de alte grupuri umane. Aceasta este concepția dinamică a istoriologiei, opusă acelor prezentări statice care informează, dar nu interesează sau clarifică decît prin artificii facile.

Omagiul savanților străini

Desigur, date fiind sugestiile atît de variate și dispersate în tratarea istoriei oferite de Iorga, nu îți este prea ușor să înțelegi evoluția concepției metodologice sale. În încercarea de a desluși mersul evenimentelor, savantul pare să caute noi echilibre și noi căi între tendințe și criterii uneori contrastante. Pe de o parte, Iorga are un puternic sentiment al continuității și perenității faptului istoric; pe de altă parte, savantul încearcă să afle ineditul existent în factologie și să generalizeze faptele. Romantic și în același timp

evoluționist, asociază criteriul interconexiunii dintre diversele aspecte ale activității umane cu atenția acordată tipicului, „semnificativului”, cum spune el.

„Există personalități științifice — scria Miron Constantinescu — a căror siluetă se estompează de-a lungul timpului și a căror operă suferă și ea atacul inexorabil al timpului; există altele cărora îndepărtarea le conferă dimensiuni nicidecat atinse pînă atunci, fiind vorba în acest caz de efectul unei iradiatii spirituale nebănuite sau de strălucirea unei existențe într-o oarecare măsură exemplară. Opera și personalitatea lui N. Iorga sînt dintre acelea care capătă amploare în perspectiva istorică”. Iorga este savantul care capătă un relief particular pe fundalul României din ultimii ani ai sec. XIX și primele decenii ale sec. XX; o personalitate care s-a impus cu putere atenției contemporanilor suscitînd aprobări entuziaste ori sentimente de ură, nicidecat însă indiferență.

Martor și cronicar al realităților timpului său, Iorga reprezintă o figură complexă, uneori contradictorie, care a avut un cuvînt de spus în formarea principalelor tendințe culturale române ale epocii și a reprezentat cu strălucire cultura românească în străinătate, bucurîndu-se, mai ales după primul război mondial, de renume internațional în toată perioada interbelică.

Ascendenta lui în străinătate a crescut, în special după primul război mondial, fără întrerupere. La congresele internaționale de istorie, ca și la alte întîlniri ale savanților, la Societatea Națiunilor, în contactele cu personalitățile politice din toată Europa, oriunde prezența lui putea fi utilă prestigiului statului român, cuvîntul său avea greutate; în România, casa istoricului era un loc de întîlnire a savanților și ziariștilor din diferite țări ale lumii. La aniversarea a 60 ani de la nașterea lui Iorga, a apărut la Paris, din inițiativa lui F. Lot, Charles Diehl și Ch. Bémont, o amplă culegere de eseuri, sub titlul *Melanges offerts à M.N. Iorga par ses amis de France et des Pays de langue française*. Cartea înmănunchează șizeci de studii ale istoricilor francezi, elvețieni și belgieni; în comitetul de redactare figurează, printre alții, mari savanți ca: H. Hauser, G. Glotz, Em. de Martonne, J. Carcopino, H. Capitant, H. Focillon și Mario Roques. Lucrarea este, desigur, cea mai semnificativă dintre numeroasele volume omagiale dedicate istoricului român.

Încercînd să-i contureze personalitatea, rectorul Universității Columbia (S.U.A.) spunea în anul 1930: „Iorga este una dintre cele mai extraordinare personalități ale timpului nostru... Dacă el ar fi venit dintr-o țară mare, și nu dintr-un stat mic, așa cum

este cazul, lumea întreagă s-ar fi grăbit să-l aclame, oferindu-i omagiul admirației pe care-l merită geniul său. Dar va veni o vreme cînd se vor prăbuși barierele ridicate de sentimentele care astăzi ne împiedică să recunoaștem adevărata valoare a omului fără să ținem seama de originea sa”. După savantul american, Iorga sintetiza la cel mai înalt nivel problemele „istoricilor balcanici”, poate fiindcă era cel mai cunoscut dintre ei și pentru că era unicul care știuse să vadă cu claritate problemele din țara sa într-un context mai amplu, ancorate profund în realitatea înconjurătoare.

Viața și personalitatea lui Iorga reprezintă o problemă tipică: problema istoricului angajat „total”, care trăiește permanent drama trecerii de la analiza istorică la practica politică de fiecare zi. Deși cunoaște limitele de acțiune ale științei istorice, savantul român nu pregetă să-i angajeze pe contemporani pe marea linie a dezvoltării relate de istorie pentru prospectarea viitorului. În concordanță cu concepția sa plenară asupra istoriei, Iorga are o profundă simpatie pentru om, un sentiment renașcentist față de complexitatea experienței umane și, în fine, conștiința necesității ca orice operă istorică să fie expresia cea mai complexă a gîndirii și creației umane.

În românește de
Carmen ROMAN

PLANȘELE NOASTRE

① **Alexandria**, cunoscutul roman popular ce evocă faptele lui Alexandru Macedon, marele comandant ce s-a confruntat și cu geto-dacii, a circulat în copie și în Țările române. Un manuscris împodobit cu miniaturi, din care am reprodus imaginea alăturată, a aparținut unui renumit copist, Năstase Negru! (*Arrian despre geto-daci*, p. 14)

② **Buenos Aires** la sfîrșitul sec. XVIII. În medalion: tîrg în capitala Argentinei (*Bernardino Rivadavia*, p. 51)

③ **Timișoara** la începutul sec. XX

④ Cîteva dintre comorile aflate în interioarele Kremlinului: aur, argint, rubine, smaralde, safire, diamante și perle, lucrate de giuvaergii moscoviți din a doua jumătate a sec. XVII; în centru, marelă steag (2,20 m × 6,30 m) al țarului Ivan cel Groaznic (1530-1584) (*Povestea stelelor Kremlinului*, p. 42)





Album istoric romănesc





Dr. DIMITRIE GEROTA

„Republica — stare superioară a dezvoltării politice a democrației”

Acad. ION FĂGĂRĂȘANU,
IOANA URSU

„Doctorul Gerota este înainte de toate un admirabil tehnician; metodele și procedurile sale sînt cunoscute în toată lumea medicală. Lucrările sale sînt de o valoare extraordinară și figurează cu cinste în manualele repute de anatomie... Multe capitole din știința medicinei sînt puse la punct și unele refăcute prin cercetările dr. Gerota... El este, de asemenea, un inovator de seamă în tehnica chirurgicală. Introduce în țară radiografia și radioterapia, modificînd procedeele întrebunțate pînă atunci. Chirurg practician, dr. Gerota ajunge la un grad de siguranță atît de extraordinar încît reputația sa în țară este aproape fără pereche”.

Sînt cuvinte prin care Victor Babeș, defina, în 1916, într-o ședință a Academiei Române, personalitatea științifică a celui care era primit în rîndurile membrilor corespondenți ai înaltului for științific. Ele ar fi suficiente pentru a ilustra contribuțiile științifice de prim ordin aduse de dr. D. Gerota în cîteva domenii de bază ale dezvoltării științelor medicale românești.

Născut la 17 iulie 1867 la Cralova, Gerota și-a luat doctoratul în medicină în 1892, după care a obținut o bursă acordată de Ministerul Instrucțiunii Publice pentru perfecționarea de studii în Franța și Germania pe timp de patru ani. În această perioadă a lucrat pe lingă cei mai mari chirurghi și urologi din Franța și Germania, fiind numit, în 1895, de către profesorul Waldeyer, asistent la Institutul de anatomie din Berlin. Tot atunci a

publicat o lucrare de specialitate, prin care definea o nouă metodă pentru studierea vaselor limfatice, cunoscută azi în toată lumea sub numele de „metoda Gerota”.

Întors în țară, printr-o muncă perseverentă, a urcat în fiecare an noi trepte universitare. Chiar în anul revenirii sale în patrie, în 1897, a fost numit profesor la catedra de anatomie de la Școala de Belle Arte din București, unde l-a avut ca student pe sculptorul Constantin Brâncuși, pe care mai tirziu îl va ajuta cu o bursă lunară în timpul studiilor sale în străinătate și de care va fi legat printr-o trainică prietenie pînă la sfîrșitul vieții. Doi ani mai tirziu, a reușit, ocupînd primul loc, la concursul de medic secundar al Eforiei spitalelor civile, în specialitatea chirurgie; în același an, a fost angajat de Ministerul de Război pentru a preda cursul de radiologie la Institutul medico-militar din București, fiind primul medic radiolog la noi în țară. În 1913 a fost numit profesor titular la a doua catedră de anatomie topografică, unde a creat și un laborator de anatomie.

În 1909 și-a inaugurat la București un spital propriu. În actul de fundație, găsit recent, se menționa: „În această clădire destinată a fi spitalul meu particular pentru boale [boli] chirurgicale și faceri [nașteri] voi îngriji atît bolnavi care vor putea plăti, cît și dintre acela care nu vor putea plăti”. Promisiunea făcută a fost onorată de dr. Gerota pînă la sfîrșitul vieții, adică pînă în 1939; 20-25% din paturile spitalului său au fost destinate asistenței medicale gratuite.

Laudă și recunoștință pentru țăranul român

Meritelor sale fundamentale ca om de știință dr. Gerota le-a adăugat pe cele ale unui democrat convins și luptător pentru cauza celor mulți. S-a interesat de ridicarea nivelului general de sănătate a poporului, a blamat public regimurile politice burgheze din timpul său care nu acordau atenția cuvenită ocrotirii sănătății națiunii. S-a ridicat, totodată, vehement împotriva corupției și a nedreptăților, a atacat monarhia — pe care a considerat-o instituție perimată și dăunătoare progresului social și politic — s-a afirmat ca un apărător curajos „al celor mulți și năpăstuiți...”.

Monitorul oficial, din 27 iunie 1918, relatează o intervenție la o ședință a Senatului la care participa ca senator al Universității din București. Luând cuvântul în cadrul răspunsului la mesajul tronului — moment în care, de regulă se formulau numai elogiul — dr. Gerota a spus: „Sîntem datori să atragem dreapta și binevoitoarea atențiune a Co-roanei asupra țăranilor noștri, pătura săracă a țărănimii, proletariului nostru, pătura care a făcut cele mai mari jertfe [în războiul pentru desăvîrșirea statului unitar național]..., avem datoria ca în Scrisoarea-Mesagiu ce o adresăm Maiestății Sale să accentuăm că aceștia, țăranii, ei sînt acei care au dat totul pentru țară; și avutul, și sîngele, și viața lor... Țăranii nu s-au ascuns, nici n-au recurs la protecție ca să scape de front; cînd a sunat goarna, ei au plecat cei dintîi fără șovăire, fără murmure, lăsînd familia în urma lor... Cadavrele acestora au umplut șanțurile fronturilor! Ei au completat regimentele distruse și au umplut golurile lăsate de cei morți!... Exprîmîndu-și profunda recunoștință față de cei care se jertfiseră pentru apărarea independenței țării și realizarea statului național unitar, prof. Gerota menționa: „Mă adresez de la această tribună, vouă, mame îndurate... și vă zic: mîngiați-vă...,



că din corpurile copiilor voștri iubiți, care au însămnțat tot pămîntul țării... va răsări floarea dreptății și a dezrobirii voastre...”.

Gîndindu-se la viitorul țării sale, socotea că: „Nu putem începe munca de reclădire pînă ce nu vom denunța cu toată sinceritatea relele și defectele organizării noastre naționale... pentru ca, cunoscîndu-le, să le schimbăm în viitor... În numele democrației românești — continua el — în mijlocul căreia, prin meseria mea, mă cobor mai des decît se coboară conducătorii partidelor, prevenim și anunțăm vechile ca și actualul guvern că dacă se va continua guvernarea după vechile sisteme, în pătura nedreptățită în care clocotesc suferințele îndurate va izbucni setea de răzbunare în contra clasei stăpînitoare de pînă acum”.

Generozitate față de lumea suferîndă

Fidel convingerilor sale democratice, prof. D. Gerota s-a ridicat în apărarea drepturilor și libertăților democratice pentru toți cetățenii țării, indiferent de naționalitate, așa cum prevedea Constituția din 1923. Prof. D. Gerota nu a pregetat să denunțe diversiunea antisemitismului, folosită de extrema dreaptă nu odată cu sprijinul cercurilor reacțiunii de peste hotare. El a făcut-o de la catedră, a făcut-o în senatul universitar, a făcut-o în scris cu o exemplară consecvență democratică, patriotică, umanistă, subliniind că excese și discriminările a căror expresie era antisemitismul sînt profund străine de tradiția istorică românească.

Prof. D. Gerota s-a manifestat, totodată, ca un adversar hotărât al camarilei lui Carol II. El a tipărit și publicat clandestin, intitulată *Crezul nostru*, pe care o distribuia prin poșta intelectualilor din întreaga țară.

La 18 noiembrie 1935, într-un articol intitulat *Monarhia cu camarilă sau Republică?*, cerea abdicarea lui Carol II și trecerea neîntârziată la forma de stat republicană: „Ne-am fi așteptat ca cel puțin după suirea pe tron și după ce a jurat pe Constituție, regele Carol II să aibă o atitudine de demnitate și conformă aceluia jurământ. Dar realitatea a fost alta: regele Carol II a dovedit și de astă dată că nici vîrstă, nici rolul de rege nu l-au schimbat; el a rămas același om, cum a fost prințul Carol: legile țării pentru el n-au valoare; interesele țării sînt subordonate intereselor și ambițiilor sale personale; morala și etica sînt fleacuri bune pentru alții; jurământ, cuvînt de onoare, adevăr, rușine... prețuiesc pentru regele Carol tot atît cît istoria documentată ne spune că prețuiau pentru prințul Carol al României. El nu numai că nu s-a gîndit să stringă și să consolideze partidele politice, pentru a le utiliza în folosul țării, ci, din contră, el este autorul destrămării și fragmentării acestor partide în 16 grupulețe, pentru ca acum, în deriziune, să apeleze la unirea lor...”

Cel mai just răspuns pe care poporul român trebuie să-l dea ar fi *proclamarea Republicii*... Republica într-un stat democrat este starea superioară a dezvoltării politice, este negațiunea monarhismului și a absolutismului”.

În încheierea pamfletului său, prof. D. Gerota scria: „Sînt sigur că cele spuse de mine vor fi criticate și combătute cu acuzațiuni și insulte de cei care sînt și acei care așteaptă să vină la putere. Știu că se va cere și obține darea mea în judecată. Nu e nimic; o aștept. Dar, sînt convins că foarte mulți mă vor aproba și vor fi alături de ideea mea.”

Știu că idealurile mari și evolutive n-au pătruns prin porțile ferecate ale palatelor, ci prin ferestrele sparte cu pietre din stradă de către poporul răsculat”.

Așa cum prevedea, în urma acestui pamflet, în noiembrie 1935, a fost arestat și încarcerat la închisoarea Malmaison. În semn de protest contra acestei măsuri, studenții Facultății de Medicină au declarat grevă și au anunțat, prin manifeste lipite pe zidurile Capitalei, că dacă profesorul lor, „arestat pentru a fi spus adevărul”, nu va fi eliberat, ei vor extinde greva la facultățile de medicină din întreaga țară. Sub această presiune, guvernul a cedat și l-a pus în libertate.

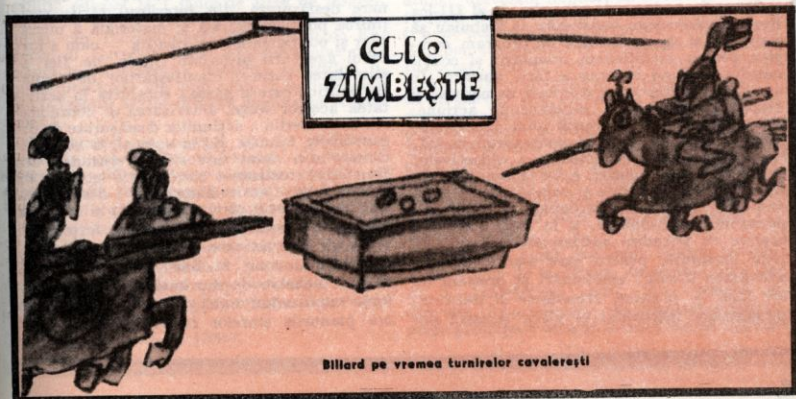
Prof. D. Gerota a continuat să manifeste aceleași atitudini prin care dezavua abuzurile camarilei regale.

La finele anului 1936, a fost arestat a doua oară, înțemnițat la Jilava și trimis în fața instanțelor militare. Dar dezbaterile unui asemenea proces, care urma să se desfășoare public în prezența corespondenților de presă, n-au convenit lui Carol II; procesul a fost amînat fără termen și prof. D. Gerota repus în libertate. Pentru a doua oară, monarhul n-a avut autoritatea morală să-l înfrunte pe medicul care se bucura de un real prestigiu în opinia publică.

La 3 martie 1939, prof. D. Gerota a încetat din viață, în vîrstă de 72 ani. Fără îndoială că cele două arestări au contribuit la agravarea bolii sale de inimă.

Cînd în martie 1939, Academia Română a consacrat o ultimă ședință renumitului savant, profesorul Constantin Rădulescu-Motru și-a încheiat cu următoarele cuvinte elogiul adresat memoriei defunctului: „Pe lângă aceste însușiri, el mai adaugă una, cea mai frumoasă însușire: generozitatea față de lumea suferindă... Nu a existat om strîmător de boală și nevoi, care, apelînd la doctorul Gerota, să nu fi găsit o asistență generoasă la sanatoriul său”.

Acesta a fost omul de știință, medicul, profesorul, omul de omenie, patriotul luptător împotriva nedreptății sociale și naționale, Dimitrie D. Gerota.



Billard pe vremea turnurilor cavalești

PROIECTELE DIPLOMAȚIEI HITLERISTE VIZEAZĂ ROMÂNIA

GEORGE G. POTRA

„Poziția noastră [a Germaniei — G.G.P.] față de răsturnarea lui Titulescu este determinată de faptul că, de la terminarea războiului, pe tărîm internațional, Titulescu a jucat un rol conducător acolo unde era vorba să se întreprindă ceva, în mod deschis sau pe ascuns, împotriva Germaniei. Titulescu era un adversar categoric al oricărei revizuirii, cît de limitate, a situației create prin Tratatul de la Versailles și, printr-un sistem de pacte de tot felul, s-a străduit să întărească această stare și s-o facă ireversibilă“.

Aprecierea este extrasă dintr-o circulară trimisă de Ministerul de Externe german, la 25 septembrie 1936, majorității oficiilor diplomatice germane, apreciere în care era expusă poziția guvernului hitlerist față de eliminarea lui Nicolae Titulescu din viața politică a României, la 29 august 1936. Atitudinea net antirevizionistă și antirevanșardă a României își găsea astfel o condamnare nevoală în aprecierea cancelariei diplomatice naziste care, în felul acesta, atrăgea atenția asupra necesității de a înfrînge prin orice mijloace hotărîrea fermă a poporului român, a oamenilor politici care i-au înțeles vrerea și i-au exprimat cu adevărat interesele, de a rezista prin toate forțele încercărilor de subordonare, aservire și cucerire ale Germaniei hitleriste.

Un atu strategic...

Cercurile guvernante ale celui de-al III-lea Reich se dovedeau conștiente că trebuiau să elaboreze și să urmărească un program complex pentru modificarea orientării și conținutului politicii externe a țării noastre. În acest scop, hitlerismul a folosit numeroase și diverse modalități și mijloace de acțiune; atacuri directe, cu ajutorul unui imens material de propagandă și contrapropagandă, împotriva liniilor directe, a obiectivelor și acțiunilor de politică externă românească, răstălmăcite, denigrate și combătute în toate chipurile, împotriva factorilor politici responsabili din România, și în mod special a acelor cu atitudini antifasciste și antihitleriste declarate, pentru care s-au constituit adevărate dosare; amenințări și presiuni de tot felul — politice, economice și militare; permanente intruziuni în viața noastră po-

litică și economică, în scopul de a câștiga poziții cheie, care să permită o acțiune de subminare desfășurată din interiorul țării; sprijinirea politică, morală și materială a mișcărilor și politicienilor de dreapta — cum a fost cazul agenturii hitleriste Garda de fier — stimularea tuturor manifestărilor de disoluție politică care-și găseau sorgintea în activitatea acestor forțe, activizarea și coordonarea de la Berlin a acțiunilor desfășurate de organizațiile fasciste și, în special, a celor hitleriste din sinul minorității germane din România; realizarea unei vaste acțiuni de subversiune antiromânească, desfășurată atât în interiorul țării noastre, cît și în afara hotarelor ei; colaborarea cu toate forțele interne și externe care vizau o modificare a statuquoului creat în Europa prin tratatele de pace încheiate după primul război mondial, forțe manifestînd înțelegere și simpatie pentru planurile statelor fasciste; organizarea,

pe cont propriu sau în colaborare cu alte forțe reacționare, a unor comploturi pentru înlăturarea indezirabililor.

Pe acest front invizibil sau, uneori vizibil, al luptei împotriva României au acționat concomitent — fie paralel, fie în colaborare, fie, nu de puține ori, divergent, ca urmare a intereselor specifice, departamentale și a gelozităților personale — Ministerul de Externe (Auswärtiges Amt), Ministerul de Război (Reichswehr), Oficiul de politică externă al Partidului Național Socialist al Muncii din Germania (Aussenpolitisches Amt der N.S.D.A.P.) ș.a. Preocupările României pentru încheierea unui pact de asistență mutuală româno-sovietic, urmărite de diplomația românească și conducătorul ei la acea vreme, Nicolae Titulescu, cu un plus de coerență începând din a doua jumătate a anului 1935, după ce regele Carol II și-a dat asentimentul în acest sens, au sporit îngrijorările cercurilor conducătoare ale celui de-al III-lea Reich. Cercurile conducătoare naziste și-au sporit eforturile pentru blocarea și înlăturarea unei asemenea eventualități, concentrându-și acțiunile, în noile condiții ale sfârșitului anului 1935 și începutului anului 1936, pentru realizarea obiectivelor pe care și le propuseseră vizavi de România. Temerile hitleriste privind dezvoltarea relațiilor româno-sovietice pe linia colaborării în acțiunea de asigurare a păcii și securității colective în Europa aveau în vedere în primul rând proiectatul pact de asistență mutuală dintre U.R.S.S. și România, proiect al cărui protocol va fi negociat și parafat de altfel, punct cu punct de Titulescu și Litvinov la 21 iulie 1936¹.

Legatia germană din România a realizat o analiză metodică a conținutului relațiilor româno-germane, formulând — pe baza constatărilor pe care acestea i le permiteau — o serie întreagă de propuneri pentru îndeplinirea obiectivelor pe care regimul hitlerist le urmărea în privința țării noastre. Deosebit de relevant, în acest sens, este raportul politic adresat la 1 ianuarie 1936 de însărcinatul cu afaceri germane în România, Wilhelm von Pochhammer, Ministerului de Externe al Germaniei (raport nesemnalat până acum în istoriografia noastră), conturând liniile directoare ale unui plan de acțiune care ar fi trebuit să fie urmărit împotriva României.

Consacrând un capitol aparte problemei politicii generale a României, diplomatul german sublinia complexitatea poziției în care se afla țara noastră la mijlocul deceniului 4, ambivalențele care se puteau identifica în atitudinea cercurilor guvernante românești. Pe întreg parcursul raportului său, pornind de la această constatare primordială, von Pochhammer sugera sau recomanda, direct și indirect, ca — având în vedere importanța

economică și strategică a țării noastre în planurile viitoare ale celui de-al III-lea Reich — Berlinul să aducă politicii sale față de București acele corective de tactică și strategie care, în urma acțiunii unui număr de factori obiectivi și subiectivi, să determine guvernul român să iasă din starea de pînă atunci și să procedeze la o reorientare a politicii sale externe în conformitate cu interesele de fond ale Germaniei.

Înăuntruind partea forte a raportului său, von Pochhammer ataca acea chestiune care — din punctul de vedere al Berlinului — a fost și a rămas, o lungă perioadă de timp, problema cheie a relațiilor germano-române și anume, poziția României față de Uniunea Sovietică. „Se poate admite — sublinia însărcinatul cu afaceri german la București — așa cum am arătat constant în rapoartele mele, că Titulescu sprijină personal, cu putere, un pact al României cu Rusia; există, desigur, motive serioase pentru a presupune că un succes posibil nu ar continua o apropiere de Moscova cu aceeași intensitate cu care o face Titulescu dar este, desigur, la fel de adevărat că factori obiectivi — poziția geografică a României și slăbiciunea sa atât ca stat, cât și ca putere militară — vor constrânge orice succes să urmeze același drum, pînă ce și dacă Germania nu-i va ajuta pe conducătorii români să înțeleagă că ea a devenit, o dată mai mult, un factor al puterii politice în Europa de Sud-Est“. Nu este deloc greu să se deslușească ce se află în spatele unor asemenea formule. Se sugera să se acționeze energic pentru a determina România să renunțe la apropierea de Uniunea Sovietică.

Prin von Pochhammer, diplomat cu mare experiență, dotat cu acut simț politic, metodic, cu capacitate de anticipare, care în acel moment îndeplinea atribuțiile de șef al oficiului diplomatic al Germaniei, Berlinul era avertizat asupra implicațiilor negative pe care cantonarea diplomației germane doar la modul și mijloacele de acțiune de pînă atunci, apreciate implicit ca lipsite de simțul realului și al perspectivei, de coerență, le-ar fi avut pentru politica germană în Sud-Estul Europei, în general, în România, în special. În acest context, von Pochhammer evoca încă o dată — convins că asemenea argumente nu puteau lăsa insensibili pe cei cărora le destina raportul său — elementele de ordin politic, militar și economic care făceau din România un atu strategic de cea mai mare însemnătate pentru urmărirea și îndeplinirea scopurilor celui de-al III-lea Reich și sublinia că aceste țeluri vor fi slujite „numai dacă Germania se va face văzută și simțită“ în această zonă.

Formulând acest deziderat pentru factorii responsabili de la Berlin, în primul rând cei de la Auswärtiges Amt, dar, desigur, și din alte departamente, documentul sintetiza unele principale direcții și mijloace de acțiune

¹ Magazin Istoric, nr. 1/1967.

REALITATEA ILUSTRATA



„Călcarea unilaterală a tratatelor nu poate fi îngăduită, căci în acest caz am intra într-o LUME GUVERNATA NU DE FORȚA DREPTULUI CI DE DREPTUL FORTEI”

a spus d. Titulescu la Londra, exprimând astfel lapidar gândul tuturor statelor cari vor menținerea păcii în Europa.

Fotografia noastră înfățișează pe d. Titulescu după sosirea sa în capitala imperiului Britanic.

Titulescu și Litvinov (stînga) aflați în vizită la Londra în martie 1936, cu ocazia sesiunii Consiliului Societății Națiunilor, întrunit pentru a dezbate pătrunderea armatei hitleriste în zona demilitarizată a Renaniei

pe care Germania trebuia să le urmărească în România pentru a-și atinge scopurile.

Pentru cei ce ar remarca absența, din raportul diplomatului german, a propunerilor privind aspectele economice, se impune precizarea că acestea au constituit obiectul a foarte numeroase discuții purtate la nivelul factorilor responsabili ai mai multor departamente ale celui de-al III-lea Reich, ca și al unor telegrame, note, rapoarte, adresate Ministerului de Externe sau unor ministere cu profil economic de la Berlin de către Legația germană de la București, de alte servicii germane din România, ca și al unui mare număr de instrucțiuni adresate, pe de altă

parte, de organisme centrale de la Berlin reprezentanțelor diplomatice, economice și consulare germane de peste hotare.

...pentru o posibilă intervenție

O atenție specială a fost acordată lui Carol II. Rațiunile unei asemenea acțiuni propuse de Legația germană de la București se identifică în luarea în considerare a unor factori ca: rolul pe care Carol II îl avea în stat, dorința și perspectivele creșterii efective a acestui rol și, în mod special, în domeniul elaborării și aplicării politicii externe românești, aprehensiunile și rezervele regelui față de o mai mare apropiere româno-sovietică,

caracterul instabil și orgoliul nemăsurat ale monarhului, îndelungatul conflict dintre Carol II și propriul său ministru de Externe.

Avîndu-se în vedere că regele „a pledat întotdeauna pentru o colaborare rezonabilă cu Germania”, dar că el „a fost foarte nefavorabil influențat împotriva Germaniei de azi prin propaganda ostilă, aparent de origine franceză”, însărcinatul cu afaceri german recomanda ca acesta „să fie cu mai multă regularitate informat — și aceasta, pe cît posibil, nu prin canale oficiale — cu privire la Germania; aceasta trebuie făcută prin rudele sale germane, cu care trebuie să mențină în acest scop relații strînse sau, ceea ce ar fi și mai eficient, prin Curtea britanică”. „Așa cum se vede din acest post — continua von Pochhammer — noi am putea colabora mai mult cu Anglia în problemele României; pentru că, în ceea ce privește Rusia, se poate presupune că interesele Angliei aici coincid cu ale noastre și, exact în acest moment, Anglia folosește cu succes legăturile Curții sale atît la Atena, cît și la Belgrad”.

Ținem să precizăm că față de Carol II, cercurile conducătoare ale celui de-al III-lea Reich au manifestat, atît pînă în 1936, cît și după aceea, atitudini contradictorii. Două ni se par definitorii. Cercurile diplomatice și militare, grupate în jurul Ministerului de Externe și Ministerului de Război, i-au acordat monarhului român mai multă atenție, acționînd, într-un fel sau altul, pe cale oficială sau particulară, pentru capacitatea sa în direcția intereselor germane. Fruntașii naștiți au manifestat însă o marcată rezervă față de regele român, dublată nu de puține ori de un real dispreț, deși — și în cazul acestora — nu au lipsit încercările de dialog; sînt ilustrative în acest sens demersurile făcute pe lîngă Carol II, în iarnă și primăvara lui 1935 de către Alfred Rosenberg, șeful Oficiului de politică externă a Partidului Național Socialist al Muncii din Germania, prin agentul și aventurierul Radu Lecca.

Diplomatul german atrăgea deopotrivă atenția asupra necesității de a se desfășura o muncă statornică pe lîngă cercurile militare românești, îndeosebi cele ale Marelui Stat Major. Von Pochhammer recomanda, „ca absolut esențial” în acest sens, numirea unui atașat militar german rezident la București; el avansa, de asemenea, propunerea ca acesta să fie ales în persoana colonelului Tschunke, pe atunci atașat militar german la Praga și București, care „se bucură de relații personale foarte bune cu regele” și a cărui „colaborare în această privință ar fi de mare importanță în anul care vine”. Neîndoielnic, Legația germană la București vedea în această măsură un element însemnat pe linia asigurării unei informări proprii mai bune și a exercitării unei influențe mai puternice, constante și directe, asupra lui Carol II.

O altă direcție principală de acțiune era aceea pe care von Pochhammer o sugera a se realiza pe lîngă oamenii politici români.

„Schimbul de opinii cu politicienii români și împrejurările rezultate de aici pentru a influența opiniile lor trebuie să fie mai intens organizate, astfel încît — aprecia von Pochhammer — să fie posibil să se discute cu ei acele probleme care preocupă România”. În acest context, diplomatul german recomanda superiorilor săi elaborarea strategiei și tacticii necesare pentru a putea aborda cu fruntașii politici români problemele relațiilor româno-ungare și ale revizionismului maghiar, precum și chestiunea relațiilor germano-cehoslovace, invocate corelativ în orice discuții privind relațiile germano-române. În legătură cu raporturile româno-ungare și revizionismul maghiar, von Pochhammer sugera Berlinului să abandoneze poziția sa de pînă atunci, căci „atîta timp cît, în ce privește tensiunea româno-ungară, ne vom menține poziția, ...nu dorim să devenim implicați în certurile politice ale României cu vecinii săi, noi ne vom lipsi, totodată, de orice șansă de a exercita vreo influență asupra lor”. Un rol însemnat în capacitatea fruntașilor politici români ar fi avut, în concepția sa, sublinierea unei coincidențe de interese între Germania și România: „Noi trebuie să arătăm un interes activ în România, în toate felurile, și, procedînd astfel, trebuie să încercăm să îi interesăm pe politicienii români (chiar pe cei ca Titulescu ale căror simpatii sînt opuse celui de-al III-lea Reich) față de Germania, ca un factor practic, să-i facem mai conștienți de valoarea Germaniei ca un atu împotriva propriilor lor prieteni și aliați”.

Nu era uitată presa cu marile sale capacități de influențare. Afirmînd că aceasta, „în orice caz, este o cheltuială financiară ce merită să fie făcută numai pentru un scop precis”, von Pochhammer arăta că „atitudinea de aparentă indiferență, pe care, cu puține excepții din cauza lipsei mijloacelor și personalului, am fost forțați să o adoptăm anul trecut, trebuie să fie în prezent modificată, în așa fel, încît să putem urmări cu atenție presa zilnică, să găsim mijloacele pentru a reacționa la atacuri și, cu ajutorul contactelor regulate, să ne străduim să cîștigăm mai multă înțelegere pentru punctul nostru de vedere, cel puțin în rîndul acelor personalități care sînt dispuse să o facă. Pentru această sarcină, pentru care sînt disponibili intermediarii potriviți, desigur, deși foarte limitat, vor fi necesare fonduri”.

Exprimîndu-și nemulțumirea față de conținutul și calitatea propagandei desfășurate prin D.N.B.¹, diplomatul german solicita să se furnizeze un material mai bun și mai abundent, atît pentru presă, cît și pentru munca de propagandă în general, apreciînd că materialele difuzate pînă atunci au avut un efect limitat deoarece inspirația lor semioficială a fost prea aparentă și nu s-a acordat suficientă atenție psihologiei cititorului român.

¹ Agenția de presă oficială a celui de-al III-lea Reich.

Nimic nu era uitat în acest program major de subversiune germană în România. Alături de cercurile politice și de presă erau vizate direct cercurile universitare, personalitățile vieții culturale. Intenția de a crea în aceste medii o adevărată coloană a cincea era exprimată fără nici un fel de reticențe.

Ansamblul propunerilor prezentate Centrului din Wilhelmstrasse se încheia cu recomandarea de a se proceda la invitarea în Germania a unor oameni politici de prim rang, precum și de a se pregăti vizita în România a unor personaje politice germane importante.

„Toate aceste sugestii — afirma von Pochhammer în finalul raportului său — nu trebuie înțelese în sensul că ele au intenția să servească o campanie de propagandă zelosă și nici ca fiind o promisiune a unor «succese» definitive. Ele au intenția să clarifice ideea că Germania trebuie să fie mai vizibilă aici, cu scopul, cel puțin, de a oferi celor care [...] privesc către noi, un oarecare sprijin și — dacă dezvoltările din viitorul imediat vor necesita decizii imprevizibile încă — să fie pregătit drumul pentru o posibilă intervenție din partea noastră” (subl. — G.G.P.).

Un răspuns... parțial aminat

La 13 februarie 1936, sub semnătura consilierului superior Renthe-Fink, director adjunct al Departamentului II de la Auswärtiges Amt, Berlinul răspundea propunerilor făcute de von Pochhammer. Renthe-Fink preciza că este vorba de „un scurt răspuns”, adăugând speranța — ca urmare a exprimării de către însărcinatul cu afaceri germane a dorinței „de a amplifica sau explica acest raport prin viu grai” — realizării și unei „conversări detaliate”.

„Aveți perfectă dreptate — scria Renthe-Fink — atunci când afirmați că, în situația prezentă, criteriul real al politicii românești este, pentru noi, politica sa față de Rusia sovietică”. În legătură cu atitudinea cercurilor guvernante românești față de Uniunea Sovietică, Renthe-Fink formula o serie de considerații cu caracter general. Compararea punctelor de vedere avansate de către von Pochhammer, la 1 ianuarie 1936, cu acele exprimate, la 13 februarie 1936, de către Renthe-Fink, pune în lumină serioase diferențe de optică. Față de von Pochhammer, care sugera o intervenție directă pe lângă oamenii politici români, Renthe-Fink considera că deplasările așteptate de Reich în politica externă a României trebuiau să fie rezultanta unui proces de „constientizare” a cercurilor politice românești, a „înțelegerii” de către acestea a noii configurații politice europene și, pe cale de consecință, a reorientărilor pe care acestea le-ar fi determinat. „Putem, totuși, afirma cu siguranță — scria superiorul lui von Pochhammer — că românii, în ce-i privește, luând în considerare această problemă, țin cont, de asemenea, de repercusiunile

pe care le-ar putea avea din partea Germaniei încheierea unui tratat. Pentru că nu există nici un fel de dubiu în ce privește felul în care Germania ar considera orice aderare a României, în orice formă, la sistemul de alianțe reciproce franco-ceho-sovietice¹. Pe de altă parte, este clar ce înseamnă Germania ca factor economic pentru România și ce atenție trebuie acordată națiunii germane în interacțiunea forțelor pe arena internațională; presupunem, de asemenea, că [în cadrul cercurilor politice românești — G.G.P.] există deja o conștientizare în legătură cu faptul că Germania devine tot mai puternică și trebuie să i se acorde considerația cuvenită ca un factor important în calculele politice ale marilor puteri”.

Diferențele de optică între Renthe-Fink și von Pochhammer apar însă și mai evidente în cele ce urmează. Spre deosebire de însărcinatul cu afaceri german la București care propunea un program amplu, detaliat și concret de acțiune în România, Renthe-Fink scria: „În aceste împrejurări, ceea ce putem face noi pentru a fi «mai văzuți și mai simțiți» de către români nu este ușor de spus. Nu ne putem permite să le oferim promisiuni politice tentante. După părerea mea, problema cheie este să limpezim pentru ei ideea că alinierea lor alături de dușmanii noștri poate avea drept consecință numai dezavantaje și pericole pentru ei înșiși, în timp ce, dacă ei aderă la poziția lor neutră, se vor afla într-o situație politică relativ mai sigură. Declarațiile făcute aici lui [Gheorghe] Brătianu sînt în această direcție”. Neîndoindu-ne că, la modul general, Renthe-Fink își exprima, în acest cadru, acordul pentru o acțiune pe lângă factorii politici responsabili din România, în scopul de a împiedica, înainte de toate, o apropiere a țării noastre de Uniunea Sovietică, aderarea României la sistemul pactelor de asistență mutuală inaugurat în anul 1935.

Față de sugestiile concrete făcute de către von Pochhammer, Renthe-Fink adopta, totuși, o poziție mai directă: „În ce-l privește pe rege, acordăm considerația meritată sugestiei dumneavoastră că probabil ceva trebuie făcut în vederea unei întâlniri între rege și Führerul cancelar. Se pare, totuși, că în viitorul apropiat nu vom avea șansa de a fi capabili să aranjăm cu ușurință o asemenea întâlnire. Vizita regelui la Paris și discuțiile politice de acolo, pe care regele nu le-a putut evita, au arătat că rezerva noastră este pe deplin justificată. În afară de aceasta, va fi mai ușor pentru noi să luăm contact cu regele imediat ce va fi numit un ministru [german — G.G.P.] la București”. Opinia exprimată de Renthe-Fink, dădea glas, în contextul politic concret al sfîrșitului anului 1935 și

¹ Diplomatul nazist se referă la sistemul de pacte de prietenie și ajutor mutual și securitate dintre Franța și U.R.S.S., U.R.S.S. și Cehoslovacia, sistem față de care diplomația românească arată cel mai mare interes, Tituleasca contribuind în foarte mare măsură la redactarea celui franco-sovietic.

Începutul anului 1936, reticențelor existente în rândul unora din factorii politici responsabili de la Berlin care nu au văzut nici atunci, nici mai târziu un interlocutor valabil în Carol II, atitudinea sa politică generală și interesele personale economico-financiare traducând o înclinație vizibilă spre cercurile politice franco-britanice și sistemul de alianțe cu respectivelor țări spre colaborarea cu cercurile economice și financiare din aceste țări.

Deocamdată, nu se răspundea pozitiv propunerii privind numirea unui atașat militar german rezident la București, promițându-se ca problema să rămână în atenția factorilor competenți. În orice caz, argumentul avansat de Renthe-Fink, și anume „reducerea personalului”, nu stă în picioare și probabil că nici von Pochhammer nu l-a reținut decât ca pe o explicație pur formală. Cum am putea uita că în acea perioadă de „reducere a personalului” România, ca și alte țări, a fost invadată de sute și sute de consilieri, experți, oameni de afaceri, turiști germani ș.a., organizați și desfășurați pentru realizarea unei ample acțiuni politice subterane.

Deosebit de interesante ni se par precizările făcute în legătură cu sugestiile avansate de von Pochhammer privind „schimbul de opinii cu politicienii români și împrejurările rezultate de aici pentru a influența opiniile lor”. Afلام astfel că, „dintre politicieni, Grigore Filipescu și [Gheorghe] Brătianu au fost între timp la Berlin și ați fost informat despre primirea ce li s-a făcut. Defapt, în convorbirile pe care [Gheorghe] Brătianu le-a avut aici s-a făcut un pas înainte în direcția indicată de dumneavoastră”. Ceea ce ne reține interesul aici este atenția acordată de către Berlin unor asemenea prezențe, „pentru a se influența opiniile lor”, ca și aprecierea că s-a realizat, cu această ocazie, „un pas înainte”.

În fine, în legătură cu propunerile formulate de von Pochhammer privind presa, Renthe-Fink afirma: „Observațiile dumneavoastră asupra problemei relațiilor cu presa, despre care noi aici avem o opinie mai sceptică, despre D.N.B. și activitățile culturale, necesită propuneri mai specifice din partea dumneavoastră”.

Punerea față în față a celor două documente la care am făcut referiri, lasă — la prima vedere — impresia că unele din punctele de vedere avansate de diplomatul german din București nu au fost recepționate favorabil la Berlin. Deși raportul lui von Pochhammer din 1 ianuarie 1936 cuprindea o serie de aprecieri și puncte de vedere, care — prin realismul lor — nu puteau fi pe placul Berlinului, nu este mai puțin adevărat că propunerile formulate de el erau destinate să servească pe deplin, dar cu mijloace mai „diplomatice”, scopurile celui de-al III-lea Reich. O analiză atentă nu riscă să ignore valoarea acestor propuneri. Însuși Renthe-Fink lăsa să se

înțeleagă că în răspunsul său nu era vorba de un punct de vedere exhaustiv și definitiv, menținând deschisă — pe baza părerii că, „desigur, se poate face ceva” — posibilitatea unei „discuții cu mai multe detalii, imediat ce veți ajunge la Berlin”. Până la un punct, este surprinzător faptul că, von Pochhammer nu a primit răspuns din partea conducerii Ministerului de Externe, cum ar fi fost firesc, la un raport atât de însemnat. În mod firesc în fața acestei situații, se ridică câteva întrebări.

Nu au considerat, oare, necesar factorii responsabili ai Ministerului de Externe să-i răspundă lui von Pochhammer, raportul său fiind apreciat ca insuficient fundamentat, iar propunerile sale mai mult sau mai puțin hazardate? Credem că nu acesta este motivul.

Nu a fost în măsură conducerea Ministerului de Externe să exprime la acea dată o opinie clară și concretă asupra chestiunilor puse în discuție? Este prea puțin probabil.

A considerat Auswärtiges Amt drept inoportun un răspuns foarte transant în acel moment? Această eventualitate ni se pare mai plauzibilă. Alegerea semnatarului răspunsului pare a fi și ea un indiciu.

Aprecierea noastră are în vedere, printre altele, și „amănuntul” că la începutul lunii martie 1936 Germania hitleristă avea să ocupe — printr-o acțiune care n-a avut nimic spontan, fiind rodul unor premeditații — zona demilitarizată renană. Evenimentul, așa cum realitatea a dovedit-o, avea să aibă ample, numeroase și complexe implicații. Iată de ce, trecând prin filtrul judecății istorice mai multe ipoteze, sîntem tentați, în cele din urmă, să afirmăm că nu din lipsă de considerație pentru von Pochhammer și sugestivul său raport, Centrala din Wilhelmstrasse nu i-a răspuns la un nivel „corespunzător” (și este sigur că aceste propuneri au constituit obiect de analiză și la nivelul altor factori politici, ca și la nivelul altor instituții centrale ale celui de-al III-lea Reich), ci pentru că la acea dată nu se voia un răspuns mai angajant. În așteptarea rezultatelor unor evoluții pe care Berlinul le pregătea de mai mult timp pe scena europeană, se alegea, de fapt, formula amînării răspunsului.

Oricum, trebuie spus, în activitatea lor aceste instituții vor folosi din plin toate direcțiile și metodele de acțiune sugerate (nu neapărat inovate) de către von Pochhammer, diplomat cu mare experiență, care a venit în întîmpinarea superiorilor din Berlin cu propuneri și sugestii dintre cele mai utile pentru acțiunea de instituire a dominației fățișe asupra României, acțiune pe care aceștia o începuseră mai de mult în țara noastră, ca și în alte țări ale continentului european și care avea să se accentueze pînă la paroxism în anii următori.

POVESTEA STELELOR KREMLINULUI

M. A. TOPOLIN

Simbol al Moscovei, Kremlinul¹ a fost martorul multor evenimente istorice: răscoale, revoluții, cuceriri străine, reîntoarcerea de pe front a armatelor rusești victorioase, demonstrații sărbătorești ale oamenilor muncii. În Kremlin au loc congresele partidului, sesiunile Sovietului Suprem al U.R.S.S. Aici a trăit și muncit Lenin.

În primăvara anului 1918, când guvernul sovietic s-a mutat de la Petrograd la Moscova, deasupra Kremlinului a fost înălțat drapelul de stat al Țării Sovietelor. Au trecut anii. Bătrîna Moscova a întinerit și s-a înfrumusețat.

¹ Magazin Istorie, nr. 6/1977.

După ce schițele celor patru stele au fost gata, s-au fabricat machetele lor, în mărime naturală, cu imaginea secerei și ciocanului incrustată, provizoriu, în imitații de pietre prețioase. Conducătorii de partid și de stat sovietici, care le-au văzut expuse, au dat aprobare pentru fabricarea lor, indicînd, în plus, ca ele să fie rotitoare, încît moscoviții și oaspeții Capitalei să le poată admira.

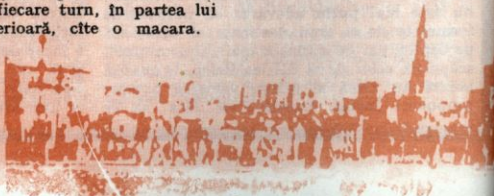
S-a trecut la lucru în uzine. Cele patru stele se deosebeau între ele prin dimensiuni și decorațiuni. Ambele lor fațete aveau însă un singur motiv, incrustat în pietre prețioase de Ural: secera și ciocanul, de 2 m lungime și 240 kg greutate. Pentru cele opt embleme cu secera și ciocanul au fost necesare aproape 7 000 pietre, între 20 și 200 carate, montate în argint aurit. Foile de cupru ale carcasi-suport erau și ele acoperite cu un strat de aur de 18-20 microni. Timp de 45 zile, 150 dintre cei mai buni giuvaergii ai Moscovei și Leningradului se întrecuseră pe ei înșiși.

Vulturii bicefali (emblema autocrației țariste), aflați pe turnurile Kremlinului, înnegrîți de vreme, erau de mult anacronici. În august 1935, în presa centrală a apărut un comunicat al agenției TASS: „Sovietul Comisarilor Poporului al U.R.S.S., Comitetul Central al Partidului Comunist din întreaga Rusie (b) au hotărît ca, la 7 noiembrie, să fie coborîți cei patru vulturi de pe turnurile Spasski, Nikolski, Borovițki, Troițki și cei doi vulturi de pe clădirea Muzeului de Istorie. S-a hotărît ca, la aceeași dată, pe fiecare dintre cele patru turnuri ale Kremlinului să se monteze cîte o stea în cinci colțuri, cu secera și ciocanul“.

Înainte de instalarea stelelor, inginerii au avut o îndoaială: dacă turnurile vor suporta sau nu greutatea lor; fiecare stea avea aproximativ 950 kg și o suprafață de 6,3m². În plus, trebuia ținut seama de intensitatea vîntului. O analiză atentă a arătat că stratul de cărămizi al zonei superioare ca și planșeele nu fuseseră de mult reparate. De aceea, acoperișurile a trei dintre turnuri au fost fortificate, iar turnul Nikolski a fost integral refăcut, dintr-un schelet metalic. Au urmat ridicarea și fixarea stelelor pe Kremlin, operații dificile, deoarece pe atunci nu existau macarale de mare capacitate. Turnul Borovițki, cel mai scund, avea 52 m, iar Troițki, cel mai înalt, 77 m, adică înălțimea unor blocuri de 13 și, respectiv, 20 etaje. Specialiștii au găsit o soluție originală: au instalat pe fiecare turn, în partea lui superioară, cîte o macara.

La 23 octombrie 1935, înaintea de a le monta, stelele au fost expuse, pentru o zi, în Parcul central de cultură și odihnă „Gorki“. Mii de moscoviți și oaspeții ai Capitalei le-au admirat pînă noaptea tîrziu. În zorii zilei de 24 octombrie, a început operația de ridicare a stelei de pe turnul Spasski, iar în următoarele trei zile au fost fixate și cele de pe Troițki, Nikolski și Borovițki. În toate cele patru zile, numeroși locuitori ai Moscovei, aflați la poalele Kremlinului, au salutat cu aplauze izbînzile montatorilor.

Dar stelele din 1935 nu aveau să „domnească“ mult timp



deasupra Capitalei. În anul următor, din cauza aerului poluat, pietrele lor prețioase de Ural și-au pierdut strălucirea. În plus, se constatase că, din cauza dimensiunilor foarte mari, stelele nici nu se armonizau pe deplin cu ansamblul arhitectural al edificiului. De aceea, în mai 1937, Guvernul sovietic a hotărât să fie construite altele noi, de culoarea rubinului, fixate nu numai pe cele patru turnuri, ci și pe al cincilea: Vodovzvodnii.

În câteva luni, ele au fost proiectate, fiind totodată însoțită și tehnica poleirii cu aur a tuturor pieselor componente. Proporțiile și dimensiunile lor au fost atît de bine alese, încît, de pe sol, păreau egale, chiar dacă se aflau pe turnuri cu înălțimi diferite. În ciuda greutății foarte mari, circa o tonă fiecare, stelele Kremlinului se rotesc foarte ușor — chiar și la intensități mari ale vîntului — datorită unor rulmenți speciali. O problemă dificilă a fost obținerea unei iluminări interioare uniforme, a fiecăreia, pentru ca ea să fie vizibilă și în zilele cu soare puternic. Soluția s-a găsit în folosirea unui singur bec, cu un filament special, de 5 000 W, pentru trei dintre turnuri, și cu 3 700 W pentru turnurile Borovițki și Vodovzvodnii.

Industria și-a dat obolul în obținerea unei sticle rubi-

nii, cum nu se mai turnase pînă atunci în cantități atît de mari. Ea trebuia să reziste la variații bruște de temperatură, la solicitări mecanice, la acțiunea decolorantă a radiațiilor solare. Grosimea stratului de aur este de 40 microni, pentru poleirea tuturor pieselor consumîndu-se 10,95 kg aur. În lunile septembrie și octombrie 1937, toate cele cinci stele ale Kremlinului au fost montate. Astfel, în ajunul celei de-a XX-a aniversări a Marii

Revoluții Socialiste din Octombrie, pe cerul Moscovei s-a aprins o nouă constelație.

În timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, cînd întreaga Moscova și-a schimbat aspectul, funcționarea stelelor a fost întreruptă. Cupolele și crucile aurite ale catedralelor și bisericilor au fost vopsite, stelele rubinii acoperite, iar clădirile, piețele și scuarurile Kremlinului camuflate, astfel încît din aer era greu de identificat teritoriul Kremlinului. Din cauza vînturilor puternice, protejarea stelelor cu huse a fost destul de dificilă. Cînd muncitorii au încercat să învelească raza de sus a celei de pe Spasski, vîntul a umflat husa ca pe o pînză de corabie și a tras oamenii după ea. S-au salvat cu ajutorul centurilor de siguranță. De cîte ori a izbutit să pătrundă pe cerul Moscovei, aviația nazistă a încercat să bombardeze Kremlinul, dar artileria anti-aeriană sovietică, din apărarea Capitalei, a deschis un intens foc de baraj. Schijele proiectilelor au căzut pe stele și le-au deteriorat sticlele.

Imediat ce a luat sfîrșit războiul, husele de camuflare au fost scoase, sticlele rubinii spălate, piesele poleite cu aur curățate. Racordarea stelelor Kremlinului, care strălucneau de opt ani deasupra Moscovei, a reprezentat un eveniment fericit pentru moscoviți. Bucuroși, ei s-au adunat în acea zi în Piața Roșie. Dar numeroasele furiș provocate de schije afectaseră aspectul și funcționarea lor. În interior, se adunaseră multe impurități. Pătrunseseră ploaia, praful, ninsoarea. Stelele își pierduseră luminozitatea. De aceea, s-a hotărît executarea unor lucrări de reparații și reconstrucție, care s-au desfășurat între 7 septembrie 1945 și 7 februarie 1946. Coborîte pe rînd de pe turnuri, stelele au fost capital refăcute, îmbunătățindu-se considerabil și calitățile lor de exploatare. Poleirea cu aur a unora dintre piese a cerut consumul a 27,4 kg aur.

Prin înălțarea stelelor deasupra lui, cu peste 40 ani în urmă, Kremlinul Moscovei, monument al culturii naționale rusești, păstrat cu grijă de statul sovietic, a căpătat o nouă strălucire.





TEXEL 1673

N. KOSLINSKI

Texel: o insulă olandeză din Marea Nordului, cu o suprafață de 185 km², separată de continent printr-un braț de mare, larg de numai 3 km. O insulă încărcată de istorie, care, de-a lungul timpului, a cunoscut, în largul ei, mai multe confruntări navale. În anul 1795, de pildă, în timpul invadării Olandei de către generalul francez Pichegru, aici au capitulat, imobilizate de ghețuri, în fața unor detașamente de infanterie și de cavalerie franceze, 14 nave de război olandeze. Cu 122 ani înaintea acestei date, în 1673, istoria insulei înregistrase o mare bătălie navală care asigurase independența Olandei, atacată de regii Franței și Angliei, pentru a-i distruge comerțul maritim și a-i diviza teritoriul. Dar care era situația Olandei în anul acela?

Devenit parte a Burgundiilor între anii 1428 și 1433, teritoriul Țărilor de Jos intrase în 1482 în stăpânirea dinastiei de Habsburg. Iar din 1555 sub cea a ramurii spaniole a acestei case domitoare. În urma triumfului revoluției burgheze, cele șapte provincii nordice — preponderent calvine (Olanda, Zeelanda, Utrecht, Gelderland, Friesland, Overijssel, Groningen) — creaseră Uniunea de la Utrecht (23 ianuarie 1579), desprinzându-se definitiv de Spania și proclamându-se, la 26 iulie 1581,

republică independentă (Republica Provinciilor Unite). Începând din 1585, timp de 24 ani, s-a desfășurat un aprig război olandez-spaniol, în urma cărui, în 1609, Spania a recunoscut independența Republicii Provinciilor Unite. 12 ani mai târziu, în 1621, s-a declanșat un nou război olandez-spaniol, care s-a încheiat în 1648. În același an, prin Pacea Westfalică¹, Republicii Provinciilor Unite i s-a recunoscut independența și de către celelalte state europene.

Amiralul Ruyter atacă prin surprindere

În secolul XVII, Olanda devenise prima putere comercială a Europei, punând totodată bazele unui întins imperiu colonial, în Africa de Sud, Indiile Răsăritene, America de Nord și de Sud, și concurându-i astfel pe englezi.

Din anul 1648, tinăra republică a avut liniște numai patru ani. În 1652, a început primul război cu Anglia, provocat de promul-

* În medaliazoane: amiralul Michiel Adriaensz van Ruyter și adversarul său, prințul Rupert.

¹ Magazin Istoric, nr. 4/1976.



garea Legii navigației¹ de către Parlamentul de la Londra — act prin care se interzicea corăbiilor străine să transporte alte mărfuri decât pe cele din propria țară — ceea ce periclitasă interesele olandezilor, deveniți „cărăuși ai mărilor”. În 1654, la sfârșitul înfruntării, prin Tratatul de la Westminster, tinăra republică a acceptat Legea navigației. Anul 1665 a marcat începutul unui nou război cu Anglia, care s-a încheiat peste doi ani cu păstrarea de către Anglia a Noului Amsterdam (New Yorkul de azi), ce fusese reocupat de olandezi, după ce coloniștii englezi puseseră stăpânire pe el în anul 1664.

În condițiile rivalității maritime cu Anglia, la începutul deceniului șapte al sec. XVII, Olanda a încercat o apropiere de Franța. Ludovic XIV vedea însă în olandezi principalii concurenți comerciali ai Franței; de aceea a hotărât cucerirea Olandei. La 11 iunie 1670, a semnat cu Carol II Stuart un tratat, prin care cei doi monarhi se angajau să pornească război împotriva Olandei. În martie 1672, forțele anglo-franceze au început ostilitățile.

12 mai 1672. Flota engleză a părăsit Tamisa și, la adăpostul ceții, a ajuns cinci zile mai târziu în Canalul Minerii, la insula Wight (posesiune engleză, la Sud-Vest de Portsmouth), unde au sosit și francezii. Amiralul Ruyter, aflat la conducerea flotei olandeze, grăbise pregătirea pentru campanie a navelor, cu nădejdea de a-l surprinde pe inamic înainte de a ieși din estuarul Tamisei, dar provincia Zeelanda întârziase cu pregătirea contingentului său naval, așa încât Ruyter, având la dispoziție 40 nave de linie, a ieșit în larg abia la 15 mai.

Născut în 1607, Michiel Adriaensz De Ruyter navigase pe mare de la 11 ani. Condusese o escadră în primul război cu englezii, apoi reorganizase marina militară olandeză. La 65 ani, cîți avea în 1672, nu-și pierduse nimic din capacitățile sale de comandant.

Cum în acest război superioritatea era de partea adversarilor, el a hotărît să rămână în preajma bazelor sale, la 5-6 mile de coastă, unde flota sa nu putea fi silită să angajeze lupta, dar era în măsură să împiedice debarcarea Aliatilor.

La 29 mai, flota anglo-franceză, sub comanda ducelui de York, fratele regelui Carol II, s-a ivit în pasul Calais. Vîntul favoriza flota olandeză, de aceea Aliții s-au înnoptat la coasta engleză a comitatului Suffolk, ancorînd în golful Southwold (Solebay). În zorii zilei de 7 iunie însă Ruyter i-a atacat prin surprindere. La semnalele de alarmă ale unei nave franceze, Aliții au ieșit în larg în mare neorînduială. Escadra franceză, care constituia avangarda, s-a îndreptat spre Sud, iar flota engleză spre Nord. Vîntul foarte slab a împiedicat pe olandezi să se apropie destul de repede, dar bătălia ce a urmat, cea mai crîncenă din toate prin care trecuse pînă atunci Ruyter, după propria-i mărturisire, a ținut pînă la căderea nopții. Englezii au pierdut 2.500 oameni, printre care și pe amiralul lord Sandwich, comandantul ariergărzii; olandezii — 2.000 oameni, între care și Van Ghent, comandantul ariergărzii.

„Încredințăm aceasta bunei dumneavoastră conduceri“

A doua zi dimineata, Ruyter s-a îndreptat spre coasta Zeelandei, ajungînd cu bine la adăpost în insula Walcheren, în timp ce Aliții s-au întors la gura Tamisei. Ca urmare a acestei bătălii, flota aliată a fost scoasă din acțiune pentru mai bine de o lună. „Nu cred, scria Colbert regelui său, Ludovic XIV, că cineva poate săvîrși o acțiune mai frumoasă decât cea pe care a săvîrșit-o Ruyter... Cred

¹ Magazin Istoric, nr. 1/1976.

că un om trebuie să fie pe deplin mulțumit de sine însuși când ajunge să înfăptuiască așa ceva".

La 12 iunie 1672, oștile franceze au atacat pe uscat și, trecînd Rinul, au ocupat provinciile Utrecht și Geldern, ajungînd pînă la Muiden, cheia portului Amsterdam. În același timp, trupele electorului din Köln, aliat cu francezii, au asediat Groningen. Olandezii au degajat, mai întîi, orașul Muiden; apoi au deschis digurile, dînd drumul apelor mării în ținuturile provinciei Olanda. Îndrîjiți de condițiile umilitoare de pace propuse de regele Franței și de pagubele pricinuite de inundație, olandezii au proclamat stathouder¹ pe prințul Wilhelm de Orania și au hotărît să aperse pe viață și pe moarte teritoriul ce le mai rămăsese.

La începutul lunii iulie, flota aliată s-a ivit din nou în largul coastei olandeze, dar o furtună puternică i-a pricinuit avarii, silind-o să se retragă definitiv. În luna septembrie, flotele au trecut la iernat. Anul următor trebuia să fie anul hotărîtor pentru viitorul Provinciilor Unite.

Flota aliată s-a ivit abia la 1 iunie 1673 în largul coastei Zeelandei. Au urmat două lupte în preajma insulei Schouwen, în care Ruyter a evitat să se angajeze în chip decisiv, dar după care Aliații au trebuit să se înnoiească vremelnice în Anglia pentru re aprovizionare. Cu toată strădania stathouderului, situația militară pe fronturile terestre rămînea îngrijorătoare. Francezii asediau cetatea Maastricht, care a căzut la 10 iulie. În Anglia, 30 000 soldați așteptau să fie îmbarcați, iar în Flandra fuseseră adunate, de asemenea, trupe franceze pentru a-i ataca pe olandezi, înconjurînd zonele inundate.

La 29 iulie, unitățile de cercetare olandeze au vestit ieșirea, din nou, în larg a flotei aliate, care totaliza 90 nave de linie. Se apropiase clipa hotărîtoare a războiului. Statele Generale au scris lui Ruyter, stăruind asupra necesității unei izbîzni navale și încheind cu cuvintele: „Știm bine că un deznodămînt fericit depinde de binecuvîntarea Domnului, dar știm, de asemenea, că tot Domnul vrea să-și desăvîrșească opera cu mijloace lumești și astfel ... încredințăm aceasta bunei dv. conduceri și curajului celorlalți șefi, ofițeri, soldați și marinari".

La 13 august, flota olandeză a ieșit în larg în căutarea dușmanilor. După cîteva zile de vreme rea, i-a descoperit în preajma insulei Texel, căreia olandezii îi spun Kijkduin. La 20 august, cele două flote au intrat în contact. Vîntul avea o direcție favorabilă pentru navele Aliaților și olandezii s-au ținut sub coastă. Dar, în dimineața de 21 august, vîntul a bătut cu destulă tărie dinspre

coastă; flota olandeză a navigat spre dușman și s-a angajat în luptă cu acesta.

De la început, bătălia s-a fracționat în trei acțiuni. În Nord, amiralul englez Spragge, care nutrea o ură personală împotriva amiralului olandez Cornelis Tromp, a pus în pană spre a-i aștepta atacul. Tromp, fire mîndră și războinică, a primit lupta, deși dispunea de ceva mai puține nave de linie. La centru, Ruyter s-a avîntat asupra navelor comandate de prințul englez Rupert. „Le mai este totuși teamă de cele «Sapte Provinciis», a rostit amiralul, vîzînd navele de linie engleze îndepărtîndu-se în fața bordeelor (salvelor) sale de trei ori mai rapide. Olandezii au căutat să înconjure o parte din escadra engleză, dar o ploaie puternică cu vînt a întreprins timp de aproape un ceas lupta.

Între timp, înspre Sud, amiralul francez Jean D'Estrées căutase să înconjure în vînt escadra olandeză a lui Bankert. Duelul de artilerie, destul de îndrîjit, a fost întrerupt, ca și în centru, de o furtună scurtă de vară. Către ceasurile 11, cînd atmosfera s-a limpezit, vîntul, care bătupe pînă atunci dinspre Est, a început să bată dinspre Sud. Nava-amiral a lui Bankert se găsea mult în Sud, despărțită de restul escadrei sale. Fără a șovăi, amiralul olandez a trecut printre navele franceze, a raliat restul escadrei sale și s-a îndreptat în cea mai mare grabă înspre Nord pentru a se reîntîi cu Ruyter. D'Estrées, preocupat să-și reorînduiească escadra și să-și repare avariile, nu i-a urmărit pe olandezi; avea să reîntre în luptă abia după cîteva ceasuri.

Republica nu cedează nici un teritoriu

Sosirea navelor lui Banckert a întărit escadra lui Ruyter și puternica presiune a centrului olandez l-a făcut pe Rupert să întrerupă temporar lupta. Între timp, în Nord, între navele celor doi amirali, Spragge și Tromp, avusese loc un crîncen duel de artilerie, în cursul căruia nava amiralului englez a fost grav avariată. Barca cu care acesta încerca să ajungă pe altă navă a fost lovită de o ghiulea și Spragge s-a înecat. Conducrea luptei o luase viceamiralul Kempthorne. Viceamiralul olandez Sweers a fost ucis și el. În această acțiune, ariergarda engleză a suferit pierderi ceva mai mari; în jurul orei patru după-amiază, a primit sprijinul escadrei din centru a lui Rupert. Dar și Tromp a primit ajutorul lui Ruyter și duelul de artilerie a reînceput, continuînd timp de două ore. Pe seară, s-a ivit în sfîrșit și escadra franceză. Rupert i-a semnalat lui D'Estrées să vină îndată în apele sale spre a-l sprijini, dar comandantul șef francez a ancorat și a cerut lămuriri suplimentare. Aliații aveau 12 nave greu avariate și pierduseră

¹ În Țările de Jos spaniole guvernatorii provinciilor purtau titlul de stathouder. Cînd Provinciile Unite și-au proclamat independența, stathouderii n-au fost suprimați, dar au rămas numai ca funcționari numiți și plătiți de Statele provinciale pentru a comanda armata și, uneori, flota.

² A orientat în așa fel velele, încît nava să stea pe loc.

2 000 oameni, printre care 1 amiral și 7 comandanți de navă. Pe timpul nopții, flota olandeză — care pierduse și ea 2 amirali și 6 comandanți de navă — s-a îndreptat spre Est și, în ziua de 23 august 1673, a ancorat lângă Texel. Tactic, bătălia fusese tot nehotărâtă, dar succesul strategic și, în cele din urmă, politic a fost întru totul de partea olandezilor.

Flota aliată s-a întors îndată la gura Tamisei, spre a-și pune în siguranță navele avariate, dovedindu-se incapabilă de o nouă acțiune. Rupert a aruncat vina insuccesului asupra lui D'Estrées și majoritatea opiniei publice din Anglia nu s-a sfiit să pretindă că viceamiralul francez primise instrucțiuni tainice de la regele său să-și crute escadra, lăsând pe englezi și pe olandezi să se distrugă reciproc. Spre a nu părea părtinitor, Carol II a ordonat o anchetă care a dus la îndepărtarea lui Rupert de la comandă; ceva mai târziu însă marchizul de Martel, comandantul primei diviziuni a escadrei franceze, l-a învinuit pe D'Estrées că „a dezonorat națiunea”. Colbert l-a trimis pe de Martel la Bastilia, dar încrederea reciprocă dintre Aliați s-a năruit definitiv și războiul a devenit cu totul impopular în Anglia. Despre o debarcare la Haga nici n-a mai fost vorba; escadra franceză s-a înapoiat la Brest.

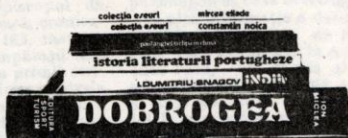
Prin succesul flotei olandeze de la 21 august 1673, lângă insula Texel, țara a putut să continue războiul pentru păstrarea independenței naționale.

În lunile care au urmat, olandezii au ieșit din izolarea politică și militară în care se aflaseră. La 29 august, Provinciile Unite au încheiat cu Spania și Imperiul romano-german „Marea alianță de la Haga”, iar la 15 octombrie Spania a intrat în război cu Franța. La 9 februarie 1674, Anglia a semnat tot la Westminster pacea cu delegația Statelor Generale olandeze.

Republica a fost silită să recunoască încă o dată salutul pavilionului englez, pretențiile engleze asupra comerțului cu Indiile Răsăritene și a plătit o despăgubire de două milioane de guldeni. Dar nu a mai cedat nici un teritoriu.

În cei patru ani următori bătăliei de la Texel, comerțul maritim olandez a suferit mult de pe urma stării de război cu Franța. Cel englez, dimpotrivă, s-a dezvoltat simțitor. Adversitatea dintre cele două state maritime, Anglia și Olanda, avea totuși să se transforme într-o alianță trainică împotriva regelui Franței. În 1678, în fața amenințării ocupării de către francezi a porturilor Ostende și Anvers, o înțelegere s-a încheiat între Statele Generale și guvernul englez, care a trimis 6 000 soldați în Flandra. Rămăs singur în fața principalelor state europene, Ludovic XIV a încheiat în același an pacea cu Provinciile Unite la Nijmegen (10 august 1678) mulțumindu-se cu luarea în stăpânire a unor posesiuni spaniole și renunțând definitiv la ideea desființării republicii olandeze.

carti sosite la redactie



● CORELAȚIA DINTRE INFRASTRUCTURA, STRUCTURA ȘI SUPRASTRUCTURA SOCIETĂȚII SOCIALISTE DIN ROMANIA ÎN CONDIȚIILE REVOLUȚIEI ȘTIINȚIFICE ȘI TEHNICE.

Ed. Politică, București, 1978, 491 pp., 12 lei: În excelenta colecție Idei contemporane, comunicările sesiunii științifice din 3 februarie 1978, de sub egida Academiei Republicii Socialiste România, Academiei de Științe Sociale și Politice, Academiei „Ștefan Gheorghiu”.

● Ion Miclea — DOBROGEA (coordonator principal: Emil Condurachi; autori text: Ion Bitoleanu, Iosif Colcer, Vasile Drăguț, Gh. Dumitrașcu, Radu Florescu, Tahsin Gemil, Stan Gligor, Mihai Ieremia, Ion Lungu, Alexandru Maran, Adrian Rădulescu, Gavrilă Simion, Al. Simion Ștefan; coordonatori: Radu Florescu, Adrian Rădulescu, Gavrilă Simion; prezentare artistică: Ion Miclea; desene: Doina Ștefla; cartografie: Al. Simion Ștefan, Cătălin Georgescu; redactori: Mihaela Didac; prezentarea tehnică: Mihail Cârlogiu).

Editura Sport-Turism, București, 1978, 175 lei: album fotografic de înaltă ținută artistică, științifică și grafică, înfățișând străvechia istorie a acestui pământ românesc și înfloritorul său prezent.

● António José Saralva — ISTORIA LITERATURII PORTUGHEZE (prefață: Mihai Zamfir, în românește: Ana Vădeanu).

Editura Univers, București, 1979, 204 pp., 10 lei: evoluția literelor lusitane într-o sintetică și personală prezentare.

● Paul Anghel — O CLIPĂ ÎN CHINA.

Editura Sport-Turism, București, 1978, 235 pp., 7,50 lei: eseu istorico-literar despre eternitatea culturii chineze.

● I. Dumitriu-Snagov: — INDIA.

Editura Sport-Turism, București, 1978, 142 pp., 17 lei: incursiuni în trecutul de glorie al unui mare popor, cu comparații contemporane.

● Octavian Paler — APĂRAREA LUI GALILEI. Editura Cartea Românească, București, 1978, 245 pp., 5,75 lei: originale dialoguri despre una dintre figurile proeminente ale istoriei științei.

● Constantin Noica — SPIRITUL ROMÂNESC ÎN CUMPĂTUL VREMI.

Editura Univers, București, 1978, 166 pp., 5,25 lei: introspecție în fizionomia istorică a omului din spațiul carpato-danubian-pontic; încercare de a-i descifra „ceasul său istoric”.

● Mircea Eliade — ASPECTE ALE MITULUI (în românește de Paul G. Dinopol; prefață: Vasile Nicolescu).

Editura Univers, București, 1978, 195 pp., 6,75 lei: panoramă istorică, din cele mai vechi timpuri și până în vremea noastră a acestui aspect al culturii umanității.

NECUNOSCUTA ȚARĂ A MONARHULUI IOAN

WILLY LEY, SPIRAGUE DE CAMP

Prin anul 1165, cele trei prea puternice căpetenii ale creștinătății — papa Alexandru III, împăratul Manuel Comnen și împăratul Frederic I Barbarossa — au primit, fiecare, câte o lungă scrisoare al cărei mister a rămas nedezlegat până în zilele noastre¹.

¹ Textul de față este extras din lucrarea 60 énigmes et mystères de tous les temps, apărută sub îngrijirea istoricului francez Pierre-André Touttalin, cu o prefață de Jacques Leyron, conservator-șef onorific al Arhivelor departamentului Seine-et-Oise.

Scrisoarea adresată împăratului Bizanțului glăsuia printre altele: „Eu, preotul Ioan, domn al domnilor, îi întrec în virtuți, bogăție și putere pe toți cei ce trăiesc sub acoperământul cerului. Șaptezeci și doi de regi ne plătesc tribut; măreția noastră ne-a așezat la crma celor trei Indii, iar regatul nostru se întinde până la hotarul îndepărtatei Indii, unde a fost așezat la locul său de odihnă trupul Sfântului apostol Toma. Șaptezeci și două de provincii, dintre care numai unele aparțin creștinilor, sînt supuse nouă. În țara noastră hălăduiesc elefanți, cămile, pantere, măgari sălbatici, lei albi și roșii, urși albi, grifoni [monștri mitologici — n.r.] tigri, lame, hiene, cai, boi, ființe omenеști sălbatice sau cu coarne care n-au decât un singur ochi, sau un ochi în față și unul în spate, centauri, fauni, satiri, pigmei, uriași, ciclopi și femeile lor, care sînt aidoma lor, pasărea fenix și aproape pe toate celelalte so-

riuri de animale aflate sub bolta cerului”.

După cum se vede, lista nu enumera viețuitoarele care existau cu adevărat în Asia, ci pe cele care, potrivit părerilor epocii, se presupunea că sălăluiesc pe acest continent.

După ce înșira frumusețile naturale ale Indiei, scrisoarea trecea la minunățiile de la Curte: „În fiecare zi, masa noastră e așternută pentru 30 000 persoane, fără a-i mai pune la socoteală pe cei ce vin pe neașteptate. Nici unul dintre aceștia nu pleacă fără un dar din vistieria noastră. Masa pe care se servesc bucatele este durată din cel mai rar smarald și se sprijină pe patru picioare de ametist. În fiecare lună, stntem slujiți la masă pe rînd de 7 regi; 62 duci și 263 conți sînt însărcinați cu felurite alte slujbe. Zilnic, cînd prînzim, 12 arhiepiscopi stau așezați la dreapta noastră și 20 episcopi la stînga noastră; de asemenea, patriarhul din cetatea

Aceste trei misive, scrise în latină, exprimau mai mult sau mai puțin aceleași idei. Nur se știe nimic despre persoanele care le-au înmînat destinatarilor, dar se consideră că veneau din Orient. Originalele s-au pierdut; după scrisorile adresate papei și lui Frederic Barbarossa nu s-au păstrat nici măcar copii. Cea primită de împăratul Manuel a fost copiată și publicată, ceea ce a permis recopierea ei, astfel încît se cunosc mai mult de o sută de vechi copii.

Sfîntului Toma și protopapa și arhipapa din Susa, unde se află tronul și palatul nostru împărătesc...

Acesta este clădit pe temelii făcute din pietre prețioase, incrustate în ziduri, care sînt încheiate între ele cu aurul cel mai curat. Tavanele sînt alcătuite din safirele cele mai curate, îmbinate din loc în loc cu topaze. Geamurile ferestrelor, făcute din cel mai limpede cristal și cu cercevele de aur, sînt așezate spre răsărit și măsoară câte 32 stînjeni [circa 65 m — n.r.] înălțime. Ele se deschid și se închid la loc singure cînd înălțimea noastră pătrunde în palat... La un capăt al regatului nostru se ajunge în patru luni de călătorie și nimeni nu știe pînă unde se întinde stăpînirea noastră la celălalt capăt...”.

La vremea cînd scrisorile respective au fost trimise, despre India se știa că e o țară a minunilor. Căpeteniile creștinătății din Occident cărora le erau adresate misivele și

care luptau împotriva Islamului aveau motiv să se bucure că un vast și puternic imperiu oriental în acea zonă avea în fruntea sa un conducător creștin. Dar s-augînd că, un stat atît de bogat și de întins, cum era cel descris în scrisorile amintite, ar trebui să le fie cît de cît cunoscut ca atare. Manuel Comnen și Frederic Barbarossa s-au abținut să răspundă scrisorilor „preotului Ioan”. Numai papa, după ce a șovăit multă vreme, a trimis un răspuns, ce a fost înmînat la Veneția, la 27 septembrie 1177, unui sol care urma să plece în Orient, răspuns care reprezintă o capodoperă de diplomatie: „Avînd în vedere datoriile slujbei noastre și după ce am cîntărit îndelung dorințele și proiectele noastre, Magister Philippus va fi trimis...” cu scopul de a-l învăța pe „preot” doctrina catolică; Philippus urma să plece într-acele locuri atunci cînd mesagerii ai „preotului” Ioan ar fi sosit cu o scrisoare oficială.

Cu aceasta, „correspondența” dintre „preotul” Ioan și înaltul pontif a luat sfîrșit.

Cronicarii și călătorii perpetuează legenda

Preotul Ioan a apărut sub un alt nume și în cronici serioase. Cea mai cunoscută este a lui Otto, episcopul de Freising, care povestește că, întîlnindu-l pe episcopul de Gabula în Siria, acesta i-a vorbit de un monarh „care domnește dincolo de Persia și de Armenia, în Extremul Orient”. El era denumit *Rex et sacerdos* (rege și preot) și toți supușii lui erau creștini. Acest monarh învinsese pe doi frați, regii persilor și mezilor.

„Preotul-rege” din Extremul Orient este citat de trei ori

și într-o cronică a călugărului Alberich, scrisă prin 1250. Prima oară, în paginile în care sînt istorisite întîmplările din 1144, adică aceleași evenimente relateate și de episcopul de Freising. A doua oară, cronicarul citează anul 1165, menționînd că papa și împărații Manuel și Frederic au primit scrisoarea preotului Ioan. A treia oară, el consimnează răspunsul papei, pe care îl datează înăz greșit în anul 1170.

Primul dintre călătorii care a vorbit de misteriosul preot a fost călugărul franciscan Jean de Pian de Carpini, care, în anii 1245-1247, a vizitat Orien-

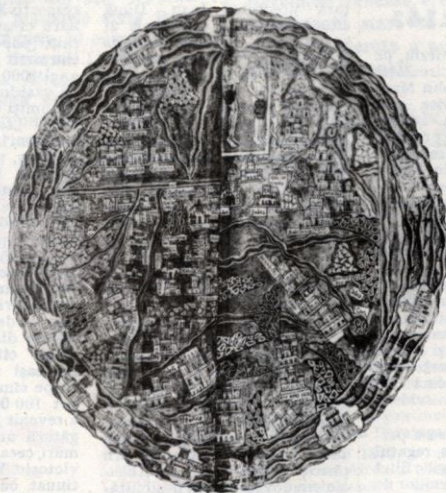
toare, fost respinși datorită noilor arme ale regelui creștin numit „preotul Ioan”. Descrierea lor ne face să ne gîndim la un fel de foc grecesc, care i-a silit pe mongoli să bată în retragere.

O altă informație o datorăm călugărului William de Rubruck, care a călătorit în Asia în 1253-1255, ca trimis al regelui Franței. Din cele scrise și apoi povestite de Rubruck lui Roger Bacon, rezultă că în Asia Centrală, într-un ținut de șes înconjurat de lanțuri muntoase, „trăia un păstor, conducător puternic al unui popor numit naimanii creștini din secta nestorienilor” (care

sustineau dubla natură a lui Hristos — umană și divină — subliniind prima natură și opunînd-o celei de-a doua — n.r.). Călugărul William explică mai departe că, după moartea lui Con Han, monarhul statului din acea zonă, acest păstor a luat puterea, intitulîndu-se suveran. „Locuitorii îl numeau regele Ioan și spuneau despre el de zece ori mai multe lucruri decît era adevărat, căci așa e obiceiul nestorienilor din acele regiuni”. Mai departe, William de Rubruck scrie că, „la trei săptămîni de drum de locul unde își are reședința Ioan, domnea fratele său Unc, conducătorul unei cetăți numită Caracarum, locuită tot de nestorienii, deși Unc nu era

creștin. Cînd mongolii l-au numit pe Gingis Han ca șef, acesta l-a atacat pe Unc și l-a învins. Unc a fugit, dar fiica sa, făcută prizonieră, a devenit soția unuia din fiii lui Gingis Han”.

În cartea pe care a scris-o în urma călătoriei făcute în Asia în anii 1271-1295, Marco Polo relatează în mod deosebit lucrurile. Potrivit versiunii sale, Unc Han și preotul Ioan au fost una și aceeași persoană,



Mapa Mundi, o reprezentare a pămîntului, așa cum și l-a imaginat un desenator din sec. XIII. Imaginea este reprodusă din lucrarea *L'Histoire de Arnold Toynbee*

mul ajungînd acolo tocmai cînd era încoronat Guiuk Han, fiul lui Ogodai Han și nepotul marelui Gingis Han. Călugărul povestește că Gingis Han l-a trimis pe Ogodai să se bată cu „indienii” și adaugă că aceștia erau „sarazini”, cu pielea neagră, numiți și „etiopieni”. Aceste nume nu trebuie luate în seamă, ele vrînd doar să arate că „indienii” aveau pielea mai închisă la culoare decît mongolii. Oamenii lui Ogodai au

aflată în fruntea unui vast teritoriu. Triburile de mongoli care trăiau în această zonă îi plăteau tribut; preotul Ioan îi folosea ca forțe represive când vreuna din provincii se răscula. Până la urmă, triburile de mongoli s-ar fi unit, alegându-și conducător pe Gingis Han. Acesta, relatează mai departe Marco Polo, a cerut-o în căsătorie pe fata preotului, care însă l-a refuzat. Atunci, cele două căpetenii și-ar fi adunat oștile. Victoria ar fi fost de partea tătarilor; preotul Ioan a fost ucis, iar Gingis Han s-ar fi căsătorit cu fiica lui.

Bătălia din septembrie 1141

Cîteva decenii mai tîrziu, pe la 1350, a fost pus în circulație jurnalul englezului John Mandeville, care călătorise mai bine de 30 ani în Asia. În jurnalul său, Mandeville pretinde că a vizitat regatul „preotului” Ioan și știa mai multe despre forțele armate ale acestuia decît oricine vorbise mai înainte despre ele. Cînd pornea la luptă, scria Mandeville, monarhul folosea în loc de drapel trei cruci mari din aur fin, bătute cu pietre prețioase. Paza fiecărei cruci, pretindea Mandeville, era asigurată de 10 000 oameni înarmați; în plus, mai existau și peste 100 000 pedestrași. Cartea lui Mandeville este plină de astfel de descrieri, evident exagerate.

Oricum ar fi, lucrarea a perpetuat legenda despre regatul preotului Ioan, Mandeville fiind imitat de-a lungul deceniilor de alți scriitori. Ideea existenței unui stat creștin în Orient era prea ispititoare pentru oamenii acelor vremi pentru a fi abandonată numai fiindcă nu existau informații clare. Ele lipseau — s-a spus — deoarece nimeni nu le căutase unde trebuia. În Portugalia, țară în plină înflorire în sec. XV, s-a ivit următoarea ipoteză. Regatul preotului Ioan se afla, desigur, în Răsărit. Dar în această direcție, în afară de Asia, situată la Nord-Est, exista și continentul african, la Sud-Estul Portugaliei. Așadar, țara căutată se afla, fără îndoială, în Africa.

Prin urmare, regele Joao II al Portugaliei (1481-1495) a trimis o misiune în regatul preotului Ioan, presupus a fi în Africa Orientală. Petrus Covillanus și Alphonsus Paiva, trimișii suveranului portughez, au primit instrucțiuni să meargă întîi în Egipt, după care să urmeze drumul spre Răsărit pe solul african, pînă vor da de regatul căutat. O lună mai tîrziu, Joao II a mai trimis o nouă misiune.

Ajuns în Abisinia, Petrus Covillanus a constatat că locuitorii acestei țări aveau pielea neagră, că monarhul lor era creștin, țara multoasă și foarte întinsă. Iată de ce și-a zis că a reușit în sfîrșit să găsească țara preotului Ioan. După cîteva ani, cînd un trimis al împăratului Abisiniei a ajuns la Lisabona, la Curtea succesorului lui Joao II, fiecare a fost convins de acest lucru. De aceea, geografii vremii au înscris pe hărțile lor Abisinia sub numele de *Regnum Presbyteri Johannis*, iar istoricii ca Joseph Scaliger au încercat să justifice exactitatea relatărilor lui Carpini și Marco Polo, sugerînd că domeniul împăratului Abisiniei se întinse cîndva în Asia pînă în China și că această parte a domeniului său fusese cucerită de Gingis Han.

Fapt curios, tot portughezii, care născociseră acest mit, l-au distrus în secolele următoare. La aceasta a contribuit istoricul lusitan Balthazar Tellezius și patriarhul Bisericii romano-catolice din Abisinia, Alphonsus Mendesius. Către anul 1800, eroarea identificării țării preotului Ioan cu Abisinia era dovedită fără posibilități de contestare.

Unde fusese, totuși, situat acel regat, cum luase ființă și cum dispăruse el?

Să reamintim informațiile principale despre această țară. Toți cei care se referiseră la ea o situau într-o anumită parte a Asiei, mai îndepărtată de Europa decît Persia, dar nu atît de îndepărtată cum era China. Lucrările în cauză vorbeau de teritorii întinse — întinse însă după aprecierile europenilor din acea epocă, obișnuiți cu micile ducate și baronii — și de o căpetenie creștină care era și arhiepiscop.

Mai era vorba și de supuși numeroși, care nu erau toți creștini.

În urmă cu 50 ani, englezul Rowe a emis o ipoteză convingătoare la prima vedere, mai ales prin simplitatea sa. Rowe a considerat că personalitatea preotului Ioan n-a fost doar un mit și că s-ar putea ca acest monarh să fi trăit în Nordul Indiei. Același autor a susținut că a descoperit o veche hartă geografică datînd din 1507, care ar fi situat țara „preotului Ioan” în Asia, acesta fiind domn și peste toată India de Est și de Sud.

Ulterior, teorii lui Rowe însă i s-a adăugat o nouă ipoteză despre existența în epoca respectivă în Asia a unui monarh creștin. În sec. XII, keraiții [popor din familia altaică, convertit la nestorianism către anul 1000 — n.r.] au întemeiat un vast imperiu. Acești keraiți, denumiți de unii călători creștini „sarazini negri” sau etiopieni [au avut un mare conducător, Yeliutashi, care figurează în cronicile chineze sub numele de Ye-lu-ta-shi. După ce a cucerit Turkestanul, prin 1130, el a strîns o mare armată pentru a-i ataca pe vecinii săi mahomedani. Cronicile vechi susțin că bătălia hotărîtoare ar fi avut loc la 8-9 septembrie 1141, lîngă Katvan, nu departe de Samarkand, fiecare dintre cele două oștiri avînd cîte 300 000 oameni. Aceleași vechi izvoare susțin că pe cîmpul de bătălie au căzut 100 000 soldați și victoria a revenit lui Yeliutashi. Învingătorii au avut și ei pierderi mari, ceea ce explică de ce, după victorie, Yeliutashi nu și-a continuat cuceririle. Monarhul a murit la 2-3 ani după aceea, iar imperiul său a fost împărțit de urmași într-o regiune de Est și una de Vest. După o jumătate de secol, în 1203, acest stat a fost nimicit de mongoli.

Yeliutashi, rege creștin în Asia și dușman al Islamului, a domnit din 1126 pînă în 1143 sau 1144. Yeliutashi pare a fi un model destul de precis pentru „preotul” Ioan: era un războinic temut, comanda o armată uriașă și, ceea ce este mai important, era creștin!

**În românește de
Sanda MIHĂESCU BOROIANU**

Pagini din istoria Argentinei

BERNARDINO RIVADAVIA

o operă pentru câteva secole

FLORENTINA DOLGHIN

În anul 1776, Argentina — aflată sub stăpânire spaniolă încă din sec. XVI — a intrat, alături de actualele state Bolivia, Paraguay și Uruguay, în componența unui nou viceregalat, denumit La Plata, cu reședința la Buenos Aires. Metropola a continuat să-și trimită oameni pentru a ocupa posturile de conducere în administrație, economie, armată. Însuflețiți de exemplul războiului de independență al

coloniilor Nord-americane¹ și de idelle Revoluției franceze, creolii² se aflau într-o permanentă stare de nemulțumire, care avea să genereze o puternică mișcare de eliberare națională.

¹ Magazin istoric, nr. 1-6/1976.

² Creolii sînt albi născuți și crescuți în colonii, spre deosebire de „peninsulari”, adică spaniolii care veneau din metropolă, din Peninsula Iberică (în calitate de militari, negustori, funcționari), se îmbogățeau și se întorceau acasă.

Buenos Airesul începe revoluția

Învingînd două năvăliri britanice, în anii 1806 și 1807, masele populare din Buenos Aires și regiunea înconjurătoare au căpătat conștiința forței pe care o reprezentau. Lupta antibritanică a accelerat mișcarea de emancipare. „Buenos Airesul a început revoluția [antispagnolă] cu un curaj fără precedent și a răspîndit-o pretutindeni”, notează fostul președinte al Argentinei (între anii 1868 și 1874), scriitorul Domingo Faustino Sarmiento.

La 25 mai 1810, o adunare a locuitorilor din Buenos Aires a alcătuit o juntă patriotică revoluționară, de fapt, primul guvern național al viceregalatului La Plata. Regele Cisneros a fost detronat. Revoluția din mai a ieșit învingătoare, dar pentru scurt timp. Ea a pus bazele războiului de eliberare de sub dominația colonială. În anul următor, neînțelegerile ivite între membrii juntei au atras după ele revirimentul reacțiunii spaniole. În iunie 1811, peninsularii au înfrînt armata patriotică, dar, doi ani mai târziu, José de San Martín³ a cîștigat cea dintîi victorie în fața armatei regale spaniole. Numit în 1814 comandant suprem al armatei Nordului, el a dat lovituri decisive forțelor spaniole din Argentina. Pe la mijlocul anului 1816, „Armata Anzilor”, aflată sub comanda sa și formată din creoli, amerindieni, negri, mețiși și mulatri, a trecut la eliberarea statului Chile, apoi a

³ Magazin istoric, nr. 1/1974.



Perului. Aceste campanii victorioase au acționat ca un tonic pentru forțele care luptau pentru independența definitivă a La Platei și întemeierea statului argentinian de sine stătător. La scurt timp, în iulie 1816, Adunarea constituantă reunită la Tucuman a proclamat independența „Provinciilor Unite La Plata”.

În tot cursul sec. XIX, viața politică internă a Argentinei a prezentat o particularitate distinctă: înfruntarea acerbă dintre unitariști și federaliști. Primii — adepții unei conduceri centralizate a țării, ai unui guvern național — reprezentau interesele tinerei burghezii din provincia Buenos Aires; ceilalți — care urmăreau să accentueze fărâmițarea provinciilor și să-și păstreze privilegiile feudale — erau susținuți de moșierii din zonele interioare ale Argentinei. Nucleul lor îl formau așa-numiții *caudillos*, mari proprietari de pământ, de fapt stăpîni absoluți ai provinciilor. „Un *caudillo* argentinian — scria D.F. Sarmiento — este un Mahomed, care ar putea, după bunul său plac, să schimbe religia dominantă și să creeze una nouă. El are întreaga putere; nedreptatea lui este o nenorocire pentru victimă, dar nu e un abuz; pentru că el poate fi nedrept; mai mult, el trebuie în mod necesar să fie nedrept; totdeauna a fost așa”.

În jurul anului 1820, conflictul dintre unitariști și federaliști a luat forme acute, transformându-se într-un aprig război civil. În provincii, autoritatea dietatorială a moșierilor

s-a accentuat. Concomitent, o crâncenă luptă internă a izbucnit și în provincia Buenos Aires. Federaliștii i-au înlocuit pe unitariști, apoi unitariștii pe federaliști. În numai cinci luni din anul 1820, guvernul central s-a remaniat de cinci ori. Păturile orășenești sprijineau pe unitariști, în timp ce marii crescători de vite (*gauchos*) îi susțineau pe *caudillos*. Uneori, aceștia din urmă atrăgeau de partea lor, prin diverse promisiuni demagogice, și pe indieni.

Dealtfel, nici unitariștii, nici federaliștii nu reprezentau gru-

pări politice sudate. Marii negustori ai Buenos Airesului, de pildă, au susținut la început unitatea țării, dar s-au pronunțat pentru o unificare sub monopolul comercial al Buenos Airesului. În 1826, când a fost introdus un proiect de naționalizare a portului și vămii orașului, ei s-au declarat împotriva unificării cu provinciile, trecînd deci pe pozițiile federaliștilor. Granița unitariști-federaliști era și mai convențională cînd se raporta la indivizi. De-a lungul vieții, unul și același moșier, de pildă, putea oscila între cele două tabere.

După îndelungi frământări, la 26 septembrie 1820, s-a ajuns la o înțelegere de moment; a fost ales guvernator al Buenos Airesului, cu mandat de trei ani, moșierul Martin Rodriguez, care a primit puteri discreționare pentru a face ordine în provincii. Guvernul nou creat reprezenta un compromis între cele două curente; el avea în componență doi federaliști, pe Garcia și Vicente Lopez, și un unitarist, pe Bernardino Rivadavia.

În luptă cu caudillos

Născut în Buenos Aires la 20 mai 1780, ca fiu al unui negustor din Galicia Spaniolă și al unei localnice, Bernardino Rivadavia se remarcase încă din 1811 în lupta pentru eliberarea țării de sub stăpînirea colonială. În acel an, la 23 septembrie, fusese numit secretar, apoi ministru de Război al Triumviratului executiv de esență unitaristă, alcătuit la cererea populației din Buenos Aires. O lună mai târziu, acest organism își asumase întreaga putere și întreprinsese unele reforme progresiste. Printr-un decret special, se interzisese exportul de sclavi, iar Rivadavia schițase un proiect de reformă agrară. Toate măsurile preconizate rămăseseră însă pe hîrtie, deoarece, în anul următor, Triumviratul fusese înlăturat de la putere. În 1814, deci doi ani mai târziu, Rivadavia pleca, împreună cu generalul Manuel Belgrano, în misiune diplomatică în Europa: la Madrid, Londra și Paris. În capitala Franței a locuit mulți ani, fiind puternic influențat de ideile înaintate ale iluminiștilor vremii: Benjamin Constant de Rebecque, Jeremy Bentham, James Mill.

După șase ani, la întoarcerea în țară, în septembrie 1820, Bernardino Rivadavia a intrat în guvernul Rodriguez ca ministru de Interne, apoi de Externe, funcții în care și-a continuat activitatea de reformator, cu care debutase timid în perioada Triumviratului. Anii 1821-1823 aveau să înscrie în istoria Argentinei un lung program de reforme economice și politice, inițiate și realizate de el.

În ofensiva împotriva abuzurilor comise de virfurile bisericii și ale feudalității, noul ministru de Interne s-a sprijinit pe meseriași, negustori și crescători de vite. La 7 aprilie

În pp. 52-53: doi *gauchos*, personaje tradiționale ale peisajului argentinian



1821, guvernul Rodriguez a adoptat „legea uitării”, care acorda dreptul de întoarcere în Buenos Aires tuturor emigranților izgozniți din motive politice în perioada 1819-1820. Măsurile propuse de ministrul de Interne tindeau să lichideze vestigiile administrației coloniale, să consolideze capitalismul și să asigure stabilitatea guvernului central. Pe plan administrativ, prin decretul din 24 decembrie 1821, s-a desființat una dintre cele mai importante instituții ale sistemului colonial de conducere, *cabildou*¹ din Buenos Aires, compus din reprezentanți influenți ai aristocrației. Printr-un alt decret, din 23 decembrie 1823, au fost stabilite normele alegerii organelor de stat pe baza votului liber, prevăzându-se separarea puterilor. Puterea legislativă trecea în atribuția Camerei Reprezentanților, care urma să ia ființă, iar cea executivă era păstrată de guvernatorii aleși de instituția menționată, pe timp de trei ani. În vederea extinderii legăturilor economice dintre provincii, au fost lichidate barierele vamale, s-a decretat libertatea comerțului și s-au suprimat unele privilegii feudale. Năzuind să populeze inelesele întinderi ale pampelor și Patagoniei [din Sudul țării], Rivadavia a încurajat imigrația străină. A fost reorganizat sistemul judiciar, aparatul funcționăresc, s-a acordat libertate tiparului, au fost deschise școli de toate gradele, printre care Academia de Medicină, Universitatea din Buenos Aires (1821), s-au înființat Arhivele Naționale. În 1822, s-a declarat libertatea cultelor și s-a impus controlul statului asupra bisericii, înlăturându-se privilegiile și jurisdicția clericilor. Bigoții din provincii au primit reforma lui Rivadavia — pe care l-au numit „monstru și eretic, bun de aruncat în flăcările iadului” — ca un atentat la religie și s-au ridicat, cu arma în mână, să apere dogmele catolice.

Tot în 1822 a fost emis și decretul de înființare a primei bănci din istoria țării, cu un capital de 300 000 pesos. S-au creat, de asemenea, servicii poștale în interiorul provinciilor, o armată națională regulată, introducându-se uniforma, sistemul înrolării și instrucția militară obligatorie. La 25 ianuarie 1822, Buenos Aires, Entre Rios, Corrientes și Santa Fe au încheiat „Tratatul celor patru”, prin care cele trei provincii interioare recunoșteau supremația Buenos Airesului. Între ele se proclamau pacea și prietenia, uniunea veșnică, libertatea navigației fluviale.

Numele lui Bernardino Rivadavia este legat, de asemenea, de reforma agrară. La 17 aprilie 1822, el a emis un decret, prin care se interzicea transmiterea de pământuri în proprietate particulară. Speriați că li se pregătește exproprierea, latifundiarilor au declanșat o campanie antigubernamentală, învinuind autoritățile că încalcă dreptul de proprietate particulară, deși, cum a explicat ceva mai târziu guvernul provinciei Buenos Aires, decretul respectiv privea exclusiv pământurile statului.

¹ Un fel de consiliu comunal, care includea întotdeauna primarul.

Începând cu vara anului 1822, Rivadavia a elaborat și a început să aplice un nou sistem de arendare, numit *embatic*. Cei în cauză primeau în folosință, pe un anumit termen și contra unei rente, un lot din pământul statului. Aplicarea sistemului a decurs foarte diferit. În cazul terenurilor virane și al celor luate indienilor, ea nu a întâmpinat dificultăți. Suprafața provinciei Buenos Aires a crescut de la 50 000 km² (în 1824) la 100 000 km² (în 1830) numai în urma alipirii pământurilor indienilor. Mult mai complicat au stat lucrurile cu loturile care, deși erau socotite proprietatea statului, *de facto* se găseau, de mult timp, în posesia uzufructuarilor. Latifundiarilor s-au împotrivit intențiilor lui Rivadavia de a extinde regimul embaticului și asupra terenurilor acaparate de ei, dar guvernul a dus o politică consecventă de întoarcere a acestor loturi pierdute în minile statului. Nenulțumirea moșierilor din Buenos Aires s-a convertit într-o răsccoală armată, declanșată la 19 mai 1823 și soldată cu un eșec. O parte dintre răzvrățiții au fost exilați, alții pedepsiți cu moartea.

Pentru aplicarea unor noi reforme, la 16 decembrie 1824, s-a convocat Congresul național. După dezbateri furtunoase, înaltul for a adoptat o nouă constituție unitaristă. Puterea executivă a fost încredințată guvernului central, condus de președinte.

Un an și ceva mai târziu, la 7 februarie 1826, argentinienii l-au ales președinte al țării pe Bernardino Rivadavia. În 1822 acum o nouă fază a activității sale de reformator.

După numai trei luni, la 18 mai 1826, noul președinte a extins sistemul embaticului asupra întregului teritoriu al țării. Durata maximă pe care pământurile statului se arendau proprietarilor individuali a fost stabilită la 20 ani. După trecerea acestei perioade, ele reveneau în proprietatea statului. La fiecare 10 ani se prevedea calcularea pământului intrat în sistem și a rentei arendate. În cursul dezbaterilor parlamentare, opoziția, care califica planurile



președintelui drept „fanteziste”, a înaintat propunerea să nu se limiteze termenul embaticului și să se stabilească o rentă invariabilă. Aceste „îmbunătățiri” urmăreau să sancționeze trecerea mascată a pământurilor statului în proprietăți particulare. Dar reacțiunea n-a reușit să-și impună punctele de vedere în fața majorității democratice a Congresului, care reprezenta interesele micilor proprietari. Susținătorii legii au recunoscut că se deschidea drumul spre pământ și păturilor modeste ale societății. Deputatul Gomez, un adept al noului procedeu, spunea: „Cel care n-are avere nu va fi lipsit de dreptul de a se bucura de avantajele embaticului. Dar se înțelege că nu el este principalul beneficiar al acestui sistem”. După cum reieșea din cuvântul lui Gomez, săracii profitau de embatic numai ca argați în gospodăriile celor bogăți. Proiectul deputatului Portillo, care prevedea improprietărea gratuită a unor mase largi și chiar a indienilor, dacă se vor supune „legilor republicii”, a fost respins.

O demisie neașteptată

Legea embaticului a fost adoptată cu majoritate absolută. Presa cercurilor democratice din Buenos Aires a salutat hotărârea Congresului. Într-un articol din 15 iunie 1826, apărut în *El Mensajero Argentino*, se afirma că acest sistem de folosire a pământului este „cel mai drept, mai convenabil și mai productiv din cele uzitate în alte țări, chiar și în cele care ne-au depășit ca nivel de dezvoltare”. În jurul anului 1830, embaticul a cuprins peste 86 la sută din toate pământurile provinciei Buenos Aires.

La 24 decembrie 1826, a fost sancționată o nouă Constituție, prin care era proclamată Republica Federativă Argentina, stat alcătuit pe baze confederative, dar unit și centralizat în jurul Buenos Airesului. Puterea legislativă se afla în atribuția Senatului și a Camerei Reprezentanților, cea executivă era încredințată președintelui țării — ales pe cinci ani — iar cea judecătorească Tribunalului suprem. Guvernul avea dreptul să numească autoritățile supreme în toate provinciile confederate. Prin aceste acțiuni, unitaristii au anihilat opoziția federaliștilor.

Împotriva concepțiilor rivadaviene s-au ridicat, din nou, moșierii, care au respins Constituția. De pildă, guvernatorul Cordobei Bustos nu a recunoscut autoritatea lui Rivadavia și a rechemat deputații cordonbezi din Congres. În mai 1827, cîțiva guvernatori au alcătuit o uniune militară antiguvernamentală. Ei s-au aliat cu federaliștii din Buenos Aires, conduși de Manuel Dorrego, adversarul lui Rivadavia. Forțele armate ale rebelilor au fost puse sub comanda lui Facundo Quiroga, stăpînul provinciilor San Juan, Mendoza și Tucumán, care a înfrînt trupele guvernului central și a intrat triumfător în Buenos Aires, provocînd căderea re-

gimului unitarist. La 28 iunie 1827, Rivadavia a demisionat.

La prăbușirea lui a contribuit și o cauză de natură externă. Încă din 1825, Confederația argentiniană se afla în război cu Brazilia, pentru stăpînirea Bandei Oriental (Uruguay), devenită, după izbucnirea războiului de eliberare de sub dominația spaniolă (1811), obiect de rivalitate între cele două țări. Rivadavia fusese ales președinte în timpul acestui conflict armat. Copleșit de frământările interne, după rebeliunea comandată de Facundo Quiroga, el l-a trimis pe ministrul Garcia în Brazilia, pentru a încheia pacea. Acesta a acceptat condițiile, prin care Braziliei i se recunoștea stăpînirea Uruguayului, dar tratatul a fost respins de Congresul din Buenos Aires. Un motiv în plus ca președintele să fie obligat să părăsească postul. Abia la 27 august 1828, la un an de la demisia lui, Argentina și Brazilia au recunoscut independența Republicii Orientale Uruguay.

Între timp, s-a dovedit că măsurile luate în agricultură de fostul președinte nu-și atinseseră scopul. Pământurile statului au ajuns în mâinile marilor moșieri, care arendau suprafețe imense. Într-unul din articolele sale, publicate într-un ziar al vremii (*Cronica Política y Literaria de Buenos Aires*), Rivadavia constata: „Ușurința cu care se produce concentrarea pământului favorizează formarea clasei privilegiate, care poate profita de poziția ei în scopuri josnice, pentru a distruge bazele republicii noastre; și atunci se deschide calea pentru supremația aristocrației agrare”.

După demisie, obligat să părăsească Argentina, Bernardino Rivadavia și-a petrecut cîțiva ani în emigrație, în Spania. S-a întors pentru un timp în Argentina, dar, temîndu-se să nu fie asasinat de oamenii noului guvernator al Buenos Airesului, Juan Manuel de Rosas, mare moșier, adept al statului federal, apoi dictator al Argentinei, între anii 1835-1852, s-a refugiat în Uruguay, apoi din nou în Spania, unde, la 2 septembrie 1845, a și murit în anonim, la Cadiz, în vîrstă de 65 ani.

Vorbînd despre afirmarea națiunii argentinienne, Domingo Faustino Sarmiento aducea un omagiu principalului ei promotor: „Bernardino Rivadavia a fost întruparea vie a spiritului poetic, grandios, care domina întreaga societate El a lucrat la tiparul larg în care trebuia să se toarne un mare stat american, o republică. A adus specialiști europeni în presă și în învățămînt, coloni pentru popularea deșerturilor, nave pentru fluvii, libertate pentru toate credințele, credit și o bancă națională pentru dezvoltarea industriei, a introdus toate marile teorii sociale ale epocii; într-un cuvînt, a adus Europa pentru a o vărsa dintr-o dată în America și a realiza, în zece ani, opera pentru care înainte ar fi fost nevoie de secole”. Numele lui a rămas în inimile argentinienilor ca o expresie a devotamentului și iubirii de patrie.



RIGA ARTHUR A MURIT?

R.S. LOOMIS

„În ziua Înălțării, într-un an, venit-a regele Arthur spre Carlion și curte mult bogată a strins la Camelot, așa cum să cădea într-o zi ca aceea. Ci regele nu se retrase după ospăț. Numeroși baroni erau în sală, regina însăși se afla împreună cu ei, avînd alături multe și alese doamne de onoare. Dar dintr-o dată la curte un străin apare, un cavaler mîndru echipat și pînă în dinți înarmat. Înaintă pînă la regele care ședea între baronii săi. Nu îl salută, ci astfel îi vorbi: «Rîgă Arthur, în temnița mea țin mulțime de cavaleri, de doamne și domnițe de pe moșia și din casa ta; însă nici-cum dau înștiințare despre ei cu gînd de a-ți-l înapoi la vreodată»».

Așa începe romanul Cavalerului Lancelot, scris de Chrétien de Troyes, care încearcă, după șase secole, să reconstituie întîmplările de la

curtea regelui Britaniei. Carlion este orașul în care, după cronicarul Geoffrey de Monmouth, a avut loc încoronarea lui Arthur, iar Castelul Camelot, reședința lui Arthur, a fost identificat, mai ales după săpăturile arheologice începute în 1967, cu Castelul Cadbury din comitatul Somerset. Riga Arthur a intrat în legendă și a rămas în istorie pentru luptele purtate cu „păgînii” ce năvăleau de peste marea din miază-noapte. „Păgînii” erau invadatorii saxoni, împotriva cărora Arthur conducea rezistența triburilor celte. După mențiunile existente în sursele istorice, el pare să fi ieșit victorios dintr-o serie de confruntări armate, culminînd cu victoria zdrobitoare obținută, în jurul anului 500, în apropierea Muntelui Badon. Potrivit aceluiași izvoare, Arthur ar fi căzut victimă

unor uneltiri puse la cale de propria sa soție și de o rudă apropiată.

Unde se termină realitatea și unde începe legenda regelui Arthur, e greu de spus. S-a susținut chiar că au existat două căpetenii cu acest nume, unul acționând în Nord, celălalt în Sud-Vestul insulei britanice. Dintre istoricii moderni, unii abia îl pomenesc, iar alții îl ignoră pur și simplu.

Adevărul este că celebritatea sa se datorește nu atât bătăliilor câștigate împotriva năvălitorilor, cât cronicarilor care, povestindu-i și reposedându-i faptele, au făcut din el simbolul cavalerului medieval. Geoffrey de Monmouth prelucreează tradițiile populare în cronica sa *Historia Regum Britanniae* (1135) care devine principala sursă a legendelor arthuriene. Inspirat de opera lui Geoffrey, Robert Wace scrie, prin 1155, un poem de 15 000 versuri, care contribuie din plin la răspândirea legendei în Franța. Călugărul anglo-saxon Layamon îl retraduce în engleză. Fiecare dintre aceștia au completat tabloul făcut de G. Monmouth, adăugând noi elemente din literatura populară orală. Se pare că legenda, așa cum o cunoaștem azi, se bazează pe versiunea lui Wace, în care Arthur apare ca fiul lui Uther Pendragon, regele Britaniei, cuceritorul Scandinaviei, Galiei și Romei. Sfătuit de sfetnicul său, vrăjitorul Merlin, Arthur născoceste o masă rotundă, în jurul căreia se strâng nobilii cavaleri de la curtea lui. Rotundă pentru a înfringe tradiția ierarhilor, pentru ca tovarășii săi de armă să nu se simtă minși de a-și disputa înfățișarea. Și legenda continuă: în timp ce se afla într-o

călătorie spre Roma, Arthur află că nepotul său Mordred l-a luat tronul și soția, pe frumoasa Guinevere. Întorcându-se în grabă, îl ucide pe trădător într-o luptă singeroasă; dar, rănit de moarte, este purtat apoi de nouă zine pe mitica insulă Avallon.

Dacă s-ar alcătui un „top” al eroilor îndrăgii deopotrivă de amatori de legende ca și de cititori de istorie, cu siguranță riga Arthur, ca și Wilhelm Tell sau d'Artagnan, ar ocupa unul din primele locuri. Mai mult: nevoind să se despartă de desăvârșitul cavaler medieval, oamenii au refuzat să accepte ideea morții lui. Și astfel, a luat naștere un mit al mitului, bazat pe ideea supraviețuirii regelui Arthur, pe care izvoarele istorice nu s-au știut să-l consemneze.

Studiul lui R.S. Loomis publicat într-o formă prescurtată¹, în paginile ce urmează, reprezintă o trecere în revistă a acestor izvoare, dar și a tradițiilor orale țesute în jurul supraviețuirii lui Arthur, și unele și altele, dincolo de interesul istoric, fiind de o mare frumusețe. Autorul englez omite însă să ne spună că același motiv a circulat în legătură cu Frederic II, împăratul Germaniei: „se credea că împăratul se retrăsese într-o țară îndepărtată, sau că, potrivit legendei celei mai populare, dormea sub Muntele Etna... Și, de fapt, treizeci și patru de ani după moartea lui, în orașul Neuss, un impostor a reușit să se dea drept Frederic al II-lea redivivus. Nici chiar după execuția acestui pseudo-Frederic la Wetzlar, mitul nu și-a pierdut virulența” (M. Eliade, *Aspecte ale mitului*, p. 164).

„Ați venit să-l scoateți pe rege?”

În secolul XII, locuitorii Britaniei (Franța) și ai Cornwallului (Marea Britanie) erau convinși că regele Arthur² mai trăiește. Avem cel puțin două mărturii din acea perioadă, despre existența unei atari credințe în rindul velșilor (Țara Galilor, în Marea Britanie).

De-a lungul veacurilor următoare, găsim alte ecouri la autorii englezi. Cronica atribuită lui Robert de Gloucester (cca. 1300) menționează cele arătate mai sus, lucru pe care-l pomenesc și Peter de Langtoft, împreună cu Robert Mannyng (1338); primul nu comentează în nici un fel tradiția înregistrată, în vreme ce Mannyng o califică drept „o minciună a bretonilor”. În *Cădere și principii* (1430-1438), John Lydgate atribuie tot bretonilor credința că Arthur „va învia

ca stăpîn și rigă, venind îndărăt de pe țărmul celălalt, ca să împărătească în Bretania”. Potrivit lui Malory (cca. 1469) „prin multe locuri ale Angliei se spune că regele Arthur n-a murit, ci doar s-a strămutat în altă parte prin voința Domnului; oamenii zic că se va înapoia”. Apoi cronicarul continuă cu multă prudență: „totuși, nu pot să jur că așa va fi, ci mai degrabă aș zice că regele Arthur și-a schimbat ființa pe lumea asta”.

Una dintre poveștile cele mai năstrușnice puse în circulație, ce e drept într-o epocă mai târzie, a fost consemnată de Julian del Castillo, în 1582: regele Arthur fusese prefăcut într-un corb și Filip II, regele Spaniei³, se legase, pasă-mi-te, cu jurămint (desigur cînd s-a înșurat, în 1554, cu regina Angliei, Maria Tudor), că dacă Arthur se va întoarce, nu va mai pofti la regalul englez.

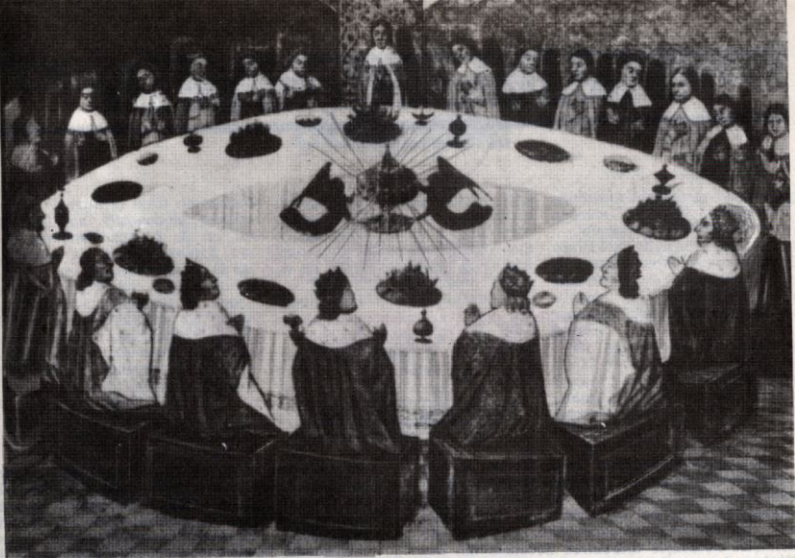
Părerile vagi despre supraviețuirea lui Arthur au îmbrăcat diferite forme. Autorii

care au susținut că legendarul monarh a ajuns pe ostrovul Avallon au lăsat descrieri foarte amănunțite ale acestei minunate insule, veșnic înverzite, ale locuitorilor săi, toți foarte bătrîni și ale domnișelor care aveau să-i tîmăduiască rănilor lui Arthur. Pe diferite temeuri, locul numit Avallon a fost identificat cu orașul englez Glastonbury. Se presupune că Henric II (1154-1189), regele Angliei, dorind să curme zvonul despre revenirea lui Arthur, le-a cerut călugărilor din Glastonbury să-i caute rămășițele prin mormintele din cimitirul mănăstirii; după moartea lui Henric, s-au descoperit, într-adevăr, acolo, câteva oase mari, împreună cu cele ale unei femei, străjuite de o cruce de plumb, a cărei inscripție atribuia aceste rămășițe lui Arthur și soției sale.

Dar această descoperire nu a clătinat credința larg răspîdită că Arthur trăia mai departe pe o insulă a primăverii veșnice. În sec. XIII, *Florent* și *Florette* considera că

¹ Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

² *Magazin istoric*, nr. 7/1971; 4/1978.



Regele Arthur și cavalerii mesei rotunde. Miniatură din secolul XV

În p. 55: faima lui Arthur l-a cucerit și pe pictorul și gravorul olandez Lucas de Leyde (1489 sau 1494-1533), care într-o gravură intitulată *Cel nouă eroi*, îl alătură, printre alții, lui Iulius Caesar, Alexandru Macedon și Carol cel Mare

este vorba de Sicilia și că Arthur fusese închis în vulcanul Etna. Autorul cărții, Gervase de Tilbury, împletește ceea ce păstrase tradiția despre Sicilia cu credința că Arthur sălășluiește în peșterile unui munte: un slujitor al episcopului Cataniei, pătrunzând pe o cărare strîmtă în Etna, a nimerit într-o fermecătoare poiană, unde se înălța un palat ca în basme. Acolo, într-un culcuș regesc, zăcea Arthur, în fiecare an deschizîndu-i-se din nou rănilor din bătălia cu Mordred.

Și o legendă germană face aluzie la prezența lui Arthur în măruntaiele unui munte, înconjurat de sute de cavaleri din Britania și ducînd o viață bogată, în desfătări, avînd cai și arme din belșug.

Peter des Roches, episcopul Winchesterului, relatează într-o cronică apărută în 1216 că, în cursul unei vînații, a nimerit la un splendid conac, unde a fost invitat la cină de un rege, care i-a mărturisit că este Arthur. Pentru ca episcopul să-i poată convinge pe scep-

tici că se întîlnise efectiv cu fostul stăpînitor al Britaniei, Arthur l-a înzestrat cu darul de a scoate, ori de cîte ori vroia, un fluture din mîna sa stîngă, strînsă pumn.

În secolul trecut, un grup de arheologi care cercetau împrejurimile Castelului Cadbury, au fost întîmpinați de un bătrîn care i-a întrebat: „Ați venit să-l scoateți pe rege de aici?”. Iată deci că, într-o regiune foarte apropiată de Glastonbury, unde, cu 800 ani înainte, se afirmase oficial că s-au descoperit rămășițele pămîntesti ale monarhului și unde mormîntul său fusese prezentat tuturor celor ce doreau să-l vadă, credința în supraviețuirea lui Arthur dănuia încă!

Strămoșul Ordinului Jartierei

Tot la Cadbury a fost atestat mitul lui Arthur în chip de căpetenie a unei fantastice cete de vînaători, mit cu o intensă circulație în

mai multe țări ale Europei. În Franța, unde legenda era cunoscută sub numele de „Vinătoarea lui Arthur”, un tăietor de lemne pretindea că văzuse, pe o noapte cu lună plină, stafiile vînaătorilor, care îi declaraseră că în apropiere se afla mărețul palat al lui Arthur.

Pe marginea acestui torent de legende privind supraviețuirea regelui Arthur pot fi făcute unele observații.

Totuși, așa cum am văzut, legendele s-au ivit și au înflorit pe cele mai neașteptate meleaguri, au rezistat tuturor atacurilor celor sceptici și nu au cedat nici în fața mormîntului de marmură, ridicat, la Glastonbury, monarhului dispărut. Faptul că, după aproape o mie patru sute de ani de la moartea sa, ici-colo se mai vorbea despre supraviețuirea lui Arthur, reprezintă un fenomen uimitor.

Paradoxul lui Oscar Wilde „viața nu este decît oglinda

(Continuare în p. 61)

„AFACEREA STROUSBERG” (III)

VICTOR SLĂVESCU

Investigațiile făcute la Berlin de Th. C. Văcărescu convinseră guvernul român că în nici un caz nu mai putea tolera prelungirea mandatului acordat lui Ambronn. În primele zile ale lunii septembrie 1870, Consiliul de Miniștri hotărâște înlocuirea acestuia din calitate de comisar al guvernului la Berlin pentru concesiunea dr. Strousberg cu L. Steege¹, cunoscut om politic al epocii, în acel moment reprezentant diplomatic al țării la Viena, Berlin și St. Petersburg, cu reședința la Viena. Numirea lui Steege (fost ministru de Finanțe în timpul lui Alexandru Ioan Cuza) este greu acceptată de domnitorul Carol, care întirzie timp de o lună semnarea decretului respectiv. „Aceasta — scrie Victor Slăvescu — îngăduie să se presupună că i-a trebuit domnitorului Carol pentru a se lăsa convins de hotărârea Consiliului de Miniștri de a se despărți de Ambronn, în care avusese atât de mare încredere”².

Tare pe sprijinul domnesc de la București, Ambronn va invoca pretexte după pretexte spre a amina înfăptuirea deciziei de înlocuire luată de guvernul român (faptul că nu primise un decret semnat de domnitor; că decretul de numire a lui Steege, care-l fusese arătat,

era redactat în limba română și nu-l fusese comunicat în mod oficial; împrejurarea că este nevoit să lipsească de la Berlin ocupat cu unele călătorii de sănătate sau de afaceri etc.). După numeroase pertractări, Ambronn este nevoit, în sfârșit, să-l predea gestiunea lui Steege, abia în decembrie 1870, adică la trei luni după hotărârea Consiliului de Miniștri. Rațiunea acestor întirzieri apare limpede lui Steege din chiar momentul când preia gestiunea. „Cu acest prilej — notează Victor Slăvescu — se constată că Ambronn mai achitase mai mult de 3 milioane de taleri prin Banca Jacques pentru plata dobinzilor obligațiunilor, ulterior numirii lui Steege”.

Din acest moment, lucrurile încep să se precipite. Strousberg anunță că nu va mai plăti couponul³ pe 20 decembrie/1 ianuarie 1871 al obligațiilor emise; pentru a contracara scandalul public iminent, noul comisar începe negocieri cu titularul concesiilor și ajunge — în condițiile confuze ale crizei guvernamentale izbucnite la București în decembrie 1870 și soldată prin înlocuirea guvernului M.C. Epureanu cu guvernul Ion Ghica — la o declarație cu Strousberg; prin această declarație, Steege încălca însă mandatul pe care-l avea, astfel încât este, la rîndul său, înlocuit din funcția de comisar al guvernului român prin Th. Rosetti.

Publicăm, în continuare, fragmente din lucrarea înedită a economistului V. Slăvescu, în care sînt analizate aceste episoade⁴.

Costin MURGESCU

¹ Ludovic Steege (1813-1872) — om politic român; familia sa, de origine suedeză, s-a stabilit în Muntenia pe vremea lui Carol XII; membru al Comisiei centrale din Focșani, consilier la Curtea de Casație, agent diplomatic la Viena, Berlin, Petersburg, ministru în mai multe rânduri.

² În memoriile sale, regele Carol I, după ce relatează pe scurt cele constatate de Văcărescu, dezaproba atitudinea și comportamentul lui Ambronn: „Din cauza acestui procedeu incorect, prințul se găsește într-o situație penibilă. Nu numai că el și miniștrii săi nu ceruseră ca cele 35 milioane românești să rămână neproductive ci, dimpotrivă, ei au aprobat cu toată plăcerea propunerea comisarului în legătură cu cumpărarea documentelor statului prusac și nicidecum acțiunile particulare sus-puse celor mai mari fluctuații ale cursului. Deoarece, în cluda intervențiilor repetate, Ambronn, care a fost plin acum însărcinată guvernului român, întirzie să-și depună demisia, a fost destituit și înlocuit cu agentul diplomatic Steege”.

³ Cupoanele sînt părți detașabile anexate la o valoare mobilă (acțiuni, obligațiuni, titluri de rentă, etc.). La data înscrisă pe ele, cupoanele dau posesorului dreptul de a încasa dobinzi, dividende etc. aferente valorii mobiliare respective. Legislațiile unor țări prevăd o anumită perioadă la a cărei expirare se prescriu drepturile pentru cupoanele ne reprezentate spre încasare la termenale înscrise pe ele.

⁴ Titlurile, subtitlurile, intervențiile din paranteze drepte aparțin redacției.

Concesionarul nu-și mai onorează obligațiile

La începutul lunii decembrie [1870], dr. Strousberg înștiință guvernul român că nu înțelege să mai plătească cuponul pe [20 decembrie] /1 ianuarie 1871 al obligațiunilor aflate în circulație pe motivul că drumurile de fier fuseseră date în circulație și că, prin urmare, în acest moment, această obligațiune revenea de acum înainte statului român.

La acea dată, L. Steege se afla la Viena unde îl găsea telegrama¹ semnată de P.P. Carp, ministrul Afacerilor Străine și C. Grădișteanu, ministrul de Finanțe. Anunțându-i-se acest fapt [comisarului guvernului român] atât de grav, cei doi miniștri informau pe Steege că dr. Strousberg lucra din răsunători la Berlin în sensul îndemnării detentorilor [deținătorilor] de obligațiuni să ceară guvernului român plata acestor dobânzi, aruncând deci asupra statului român întreaga obligațiune de plată a cuponului. Față de această atitudine a lui Strousberg, guvernul M.C. Epureanu cerea lui Steege să publice, prin toate mijloacele de care putea dispune [în presă] că sarcina plății cuponului revenea statului român numai după punerea în circulație a liniilor, ceea ce nu era cazul la acea dată. Prin aceeași telegramă, cei doi miniștri recomandau lui Steege să ia toate măsurile pentru ca depozitul de bani aflat în mina Băncii Jacques să fie incredințat unei alte bănci, „de preferință o bancă de stat”. În același timp, li mai impunea lui Steege să comunice lui Strousberg în mod oficial, ca urmare a notei sale de neplata cupoanelor, hotărîrea guvernului de a-l ține răspunzător de toate consecințele produse din această cauză.

Imediat după primirea telegramelor, din 6/18 decembrie, L. Steege, părăsește Viena și se duce la Berlin, spre a aduce la

îndeplinire instrucțiunile primite. El ia imediat contact cu Strousberg, pentru a se informa mai bine asupra intențiilor sale și a-l pune, totodată, în curent cu hotărîrea guvernului Epureanu față de comportamentul său.

Drept urmare a celor discutate cu Steege, dr. Strousberg adresează la rîndul său, comisarului statului român, la 9/21 decembrie 1870, o scrisoare², în care îi comunica, între altele: „Sub condițiunea și pentru cazul că guvernul român îi va da mijloace de a plăti dobânzile pe semestrul curent, prin subscrierea și emisiunea unei părți suficiente din acele obligațiuni de cale ferată care nu s-au scris încă, domnia sa se îndatorează a renunța la toate pretențiunile pentru despăgubiri de dobânzi în socoteala fondului de construcțiune”.

Față de pretențiunea ridicată de Strousberg ca guvernul român să plătească cuponul de 1 ianuarie 1871, sub pretextul că fusese pusă în circulație parte din rețeaua de cale ferată concedată, Steege răspundea că, întrucît nu fusese pusă în exploatare decît calea ferată pe distanța București-Ploiești, argumentul invocat era [tot] atât de puțin serios ca și cealaltă pretențiune, de a avea dreptul să dispună de depozitul aflat la Banca Jacques, fără consimțămîntul guvernului român. În consecință, Steege regreta invitația ce se făcea guvernului român de a plăti cuponul și, totodată, invita pe Strousberg să-și dea seama de consecințele ce putea avea neplata cuponului pe ianuarie.

E sigur că din această întimplare creditul statului putea să înregistreze „o alterare trecătoare”, întrucît guvernul român, fiind anunțat prea tîrziu, nu va fi în măsură să efectueze, în locul său, plata cuponului la scadență, în cele 8 zile ce mai

rămîneau înainte de scadență și aceasta pe piețe diferite.

Comisarul guvernului nu va omite însă să aducă la cunoștința publicului adevărata stare de lucruri și era de sperat că va ajunge să justifice în mod complet atitudinea guvernului român.

În aceeași zi, și anume la 10/22 decembrie, L. Steege informa³ și guvernul din București asupra celor discutate cu Strousberg cit și asupra propunerilor acestuia, dînd informațiuni și amănunte cu mult mai complete decît cele amintite mai sus.

Iată în ce chip înfățișa L. Steege guvernului român cuprinsul exact al propunerilor delegatului concesionarilor.

Dr. Strousberg stăruia în pretențiunea sa că guvernul român era îndatorat să plătească cuponul de 1 ianuarie, din momentul în care o secțiune de cale ferată Roman-București era gata de pus în circulație. Se declara totuși dispus să plătească el însuși aceste cupoane, punîndu-le în sarcina fondului de construcțiune, ca și pînă acum, cu condițiunea ca guvernul să consimtă — dată fiind strîmtoarea trecătoare în care se afla [Strousberg] — să-i remită o sumă corespunzătoare în obligațiuni, ce urmau a fi emise pentru acele linii care se aflau încă în așteptarea încuviințării lor.

Pentru a dobîndi bunăvoința guvernului român într-o chestiune atât de controversată și atât de vitală, Strousberg — aflat într-o grea situațiune financiară — găsea indicat să facă o propunere de-a dreptul fantezistă, prin neseriozitatea ei: Strousberg se oferea să negocieze pentru guvernul român, printr-o bancă anglo-germană de curînd înființată de el — contractarea unui împrumut de 60 milioane franci, valoare nominală, cu dobînda de 7 1/2%.

¹ Arhivele Statului, dosar nr. 267/1868, folie 209 și verso; 220 și verso.

² Idem, fila 207.

³ Arhivele Statului, dosar nr. 267/1868, fila 193.

pe cursul de 70%, cu o amortizare tip împrumut Stern (adică rambursarea împrumutului în timp de 17 ani), obligându-se să preia asupra-i partea rămasă eventual neplăsată.

Încuviințându-i-se propunerea de mai sus, Strousberg se mai obliga să sporească garanția ipotecară aflată în depozitul Băncii Jacques printr-un depozit, cel puțin echivalent, de noi titluri, dublându-se astfel depozitul aflat în garanția guvernului român.

Aducând la cunoștința guvernului din București această propunere, asupra căreia nu făcea nici un fel de apreciere, Steege socotea util să-și dea părerea asupra situațiunii create în acel moment, în urma carenței lui Strousberg. După opiniunea sa, în cazul când guvernul refuza propunerea de mai sus, era „de o supremă și urgentă necesitate” ca el să declare imediat că el va plăti — în locul concesiionarilor — cît de curînd couponul scadent. Fără această măsură, statul s-ar fi discreditat în mod ireparabil întrucît garantase chiar de la emisiunea obligațiunilor plata dobînzilor față de detentori. Conflictul ivit între stat și concesiionari nu privea pe detentori. Ca atare, statul trebuia să se execute de îndată, urmînd a-și valorifica apoi drepturile sale față de concesiionari.

Așadar, Steege nu socotea atît de total neîntemeiată pretențiunea lui Strousberg. Părea impresionat de alarma produsă prin neplata couponului. Era sincer îngrijorat de creditul statului în străinătate. Despărțea — poate nu fără temeii — conflictul dintre Strousberg și guvern de obligațiunea formală și categorică luată de stat față de detentorii de obligațiuni, care nu erau chemați să știe și să aprecieze de partea cui era dreptatea. Pe cît îi era cu putință, Steege nu își angaja răspunderea personală, chiar și atunci cînd dădea unele informațiuni asupra adevăratei situațiuni financiare a lui Strousberg.

Telegrama din 10/22 decembrie se încheia cu informațiunea puțin îmbucurătoare, și anume că transferarea depozitului de

bani și de valori de la Banca Jacques la o altă bancă nu putea fi dobîndită fără proces.

Fără să se poată afirma cu precizie ce discuțiuni mai avuseseră loc între comisarul guvernului român și dr. Strousberg, fapt este că [la 19/31 decembrie 1870] se redacta și publica în presă o declarație semnată și de unul și de altul, privitoare la plata dobînzilor de 7 1/1% la obligațiunile de cale ferată română, declarațiune prin care se anunța în mod oficial că interesele pentru cel de-al doilea semestru 1870 urma să fie plătite la obișnuitele locuri de plată, la 31 martie 1871.

Iată textul acestei declarațiuni:

„Săvîrșirea în total a construcției Căii Ferate Române a fost împiedicată prin chemarea mai multor funcționari, ingineri și lucrători ca să ia parte la rezebelul actual, astfel concesiionarii acestei căi abia au putut termina la finele anului o linie de 60-70 mile¹, dînd-o în circulațiune fără ca guvernului român să-i rămîină timpul necesar ca să revizeze definitiv această linie.

De aici, a rezultat că, în momentul de față, s-a iscat întrebarea cine este obligat, conform stipulărilor concesiiei, a plăti cupoanele cu scadența la 1 ianuarie, guvernul român sau concesiionarii?

Din aceasta s-a produs între ambele părți contractante o neînțelegere, a cărei rezolvare va mai dura cîtva timp. Cu toate acestea, concesiionarii declară că plata cupoanelor nu o face pendinte de rezolvarea acestei chestiuni și că la 31 martie 1871, cupoanele se vor plăti de către casele de bancă deja cunoscute.

Agintele diplomatice al României și comisar al statului pentru afacerile Căilor Ferate Române declară din partea sa că precum pînă acum statul a îndeplinit cu conștiință îndatoririle sale, de asemenea și de acum înainte în ceea ce privește garanția pentru plata dobînzilor obligațiunilor, nu va lipsi

¹ Calea ferată Roman-Galați-București.

de a îndeplini cu scrupulozitate îndatoririle sale și că în nici un caz nu va rezulta pentru detentorii de obligațiuni vreo pagubă, exceptîndu-se cazul amînării plății pînă la 31 martie 1871¹.

Guvernul român recent alcătuit nu știa nimic din cele întîmplate și hotărîte la Berlin, după cum era tot atît de evident că nici Steege nu aflase de schimbările intervenite la București, prin retragerea cabinetului M.C. Epureanu — C. Grădișteanu și alcătuirea noului cabinet Ion Ghica — D.A. Sturdza.

Dar era tot atît de adevărat că nici L. Steege nu avusese nici un fel de autorizație de a face și semna o declarațiune publică, comunicată prin ziare, și prin care lua angajamentul — în numele statului român — de a se plăti detentorilor de obligațiuni, la sfîrșitul lunii martie 1871, în cazul carenței concesiionarilor, couponul de 1 ianuarie 1871. Mai era de presupus, totodată, că L. Steege avusese grija — dintr-o elementară obligațiune — să informeze de îndată guvernul de la București de acțiunea sa, desfășurată chiar în ziua de 18-19 decembrie 1870, adică tocmai la data cînd avusese loc criza ministerială.

În sfîrșit, putea fi tot atît de îndreptățită și presupunerea că de îndată ce s-a aflat de angajamentul luat de L. Steege, la Berlin, să se producă în București o reacțiune în sensul de a se cere informațiuni lămuritoare dar și de a se transmite totodată cele mai categorice dispozițiuni în sensul de a nu se lua nici un fel de angajament față de Strousberg.

Toate aceste presupuneri și ipoteze erau în ordinea firească a lucrurilor și ele ar fi trebuit să fie confirmate în mod precis și printr-o documentare corespunzătoare.

Întîmplarea făcea însă ca tocmai în zilele cînd la Berlin se discuta, se pregătea și se semna declarațiunea comună din 19/31 decembrie 1870, să se producă o inexplicabilă încrucișare de telegrame între Berlin și București (purînd și date deosebite și nu totdeauna concordante, din cauza celor două stiluri întrebuintate) cu-

prinziind, pe de o parte comunicările și rapoartele lui L. Steege, iar, pe de altă parte, instrucțiunile și dispozițiunile noului guvern, de natură să provoace un grav imbroglio [incurcătură].

În această privință s-a dispus de mărturia și recunoașterea categorică făcută de însuși D.A. Sturdza, într-un raport adresat de el Adunării Deputaților — în următoarea redacție: „În privirea [privința] telegramelor din Berlin și București este de observat că data primirii nu corespunde cu data spedirii [expedierii] și că este adesea o diferență de mai multe zile”.

Și, într-adevăr, urmărind zi cu zi, acest schimb de scrisori și telegrame, intervenite între L. Steege și D. Sturdza, fiecare din ele purtând o dată dublă și în stil vechi și în stil nou) se vor constata cu ușurință multe neputriviri, încrucișări de știri și ordine, și dintr-o parte și din alta.

Atitudinea lui L. Steege va fi produs o adevărată stupeoare la București, determinând pe Sturdza să ceară explicațiunile necesare și totodată și copii după toate instrucțiunile ce i se trimiseseră de către guvernul precedent M.C. Epureanu, întrucât respectivele ciorne (minute) ce ar fi trebuit să existe în dosarele ministerului — „se rătăciseră”.

L. Steege se conformă de îndată și într-un lung raport, purtând data de 28 decembrie/9 ianuarie, da relațiuni amănunțite asupra celor întâmplate. El mai remitea, totodată, un întreg dosar alcătuit din 17 acte în legătură cu corespondența schimbată între Berlin și București în toată această chestiune. Steege afirma că nu a primit de la guvernul Epureanu, încă de când se afla la Viena, decât o singură telegramă cifrată (cea din 6/18 decembrie 1870) privind „incidentul” relativ la plata couponului de la 1 ianuarie 1871, după care plecase imediat la Berlin. De la această dată nu mai primise nici cea mai mică instrucțiune sau comunicare de la guvern și nici un răspuns la telegramele destul de amănunțite în care

el expusese demersurile făcute și rezultatele dobândite. Toate acestea reieșeau de altfel cu prisosință și din textul celor 17 acte remise cu această ocazie.

Din textul acestei telegrame rezultă cu evidență că Steege nu și dădea seama de totala surpriză produsă la București prin declarațiunea ce făcuse împreună cu Strousberg, angajând și guvernul român în plata cupoanelor la obligațiuni. Steege anunța chiar o apropiată vizită a lui Strousberg în București (după o altă călătorie la Varșovia și Anvers), călătorie făcută „pour s'entendre directement avec le gouvernement sur les points en litige” (pentru a se înțelege direct cu guvernul asupra punctelor litigioase)...

Însărcinarea dată lui L. Steege de a reprezenta interesele statului român pe lângă Compania Strousberg la Berlin n-a dat rezultatele așteptate. Începută la sfârșitul lunii septembrie 1870, ea se termina la începutul lui februarie 1871, printr-un total insucces.

Ce putea fi mai duros pentru un om politic, dublat de calitatea de agent diplomatic și de om de finanțe, cu trecutul și reputația lui Steege, decât să primească în mod public o dezavuare categorică din partea guvernului țării pentru acțiunea întreprinsă, prin care luase angajamente în numele statului român fără a avea nici un fel de autorizațiune, ba înfrângând chiar instrucțiunile categorice date la plecarea sa din țară?

Și totuși aceasta era situațiunea neasemuit de tristă și în parte oarecum nemeritată în care se aflase Steege în momentul când semna la București, în ziua de 9/21 februarie 1871, procesul-verbal prin care preda lui Teodor Rosetti¹, înlocuitorul său, toată arhiva, scriptele, actele și cheile [casei] comasariatului român de la Berlin de pe lângă Compania Strousberg, așa cum le primise și el de la predecesorul său Ambronn.

¹ Teodor I. Rosetti (1837-1923) — jurist și om politic; membru de onoare al Academiei. Ministru în mai multe rânduri și prim-ministru (1888-1889).

(Urmare din p. 57)

artei”, își găsește exemplificarea în influența mitului lui Arthur asupra serbărilor, ceremonialurilor și întrecerilor organizate de strămoșii noștri medievali. Regii prezidau mese rotunde și înființau ordine cavaleresti, după modelul celor ale lui Arthur; mari seniori adoptau numele, blazoanele și rolurile scutierilor săi; tinerii neguțători se molipsiseră de aceeași modă a imitației, iar acenici din Sudul Germaniei jucau în piese care parodiau viața de la curtea lui Arthur. Cea mai veche dovadă documentară despre asemenea imitații ale personajelor arthuriene provine din Cipru și datează din anul 1223, când s-au organizat ceremonii reproducând întru totul întimplările mesei rotunde.

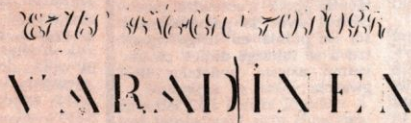
Pînă în secolul XIV, unul dintre cele mai gustate divertismente ale Europei medievale l-a reprezentat o îmbinare de turniruri, dansuri și ospețe, cunoscut sub numele de „Masa rotundă”.

Astfel de festivități s-au desfășurat în Franța, Spania, Germania și în alte țări ale Europei Occidentale. Negustorimea a adoptat și ea această modă. În 1281, un neguțător din Magdeburg i-a provocat pe confrății săi de breaslă la un turnir organizat după modelul înfruntărilor armate de la curtea lui Arthur. În 1390, locuitorii orașului francez Tournai au format o „Asociație a Mesei rotunde” și i-au invitat pe parizieni și pe cei din alte orașe la o întrecere inspirată tot din mitul arthurian. Unul dintre ultimele și cele mai rafinate festivaluri, purtând pecetea tradițiilor lui Arthur, s-a ținut în 1493 la Castelul Sandicourt, în apropierea localității Pontoise. Cronica notează că, vreme de opt zile, aproape 2 000 persoane au fost oaspeții castelului.

În 1344, Eduard III al Angliei s-a legat să înființeze, în amintirea regelui Arthur, un ordin de 300 cavaleri; este ordinul care, ulterior, s-a transformat în cel al Jartierei dăinuind, sub acest nume, pînă în ziua de azi.

CIVITAS VARADINENSIS

LIVIU BORCEA, din Oradea, autorul articolului Cele 60 zile memorabile ale cetății Oradea (nr. 2/1979) ne semnaleză că în colecția Muzeului Țării Crișurilor ne mai află o valoroasă reprezentare a cetății, datînd din sec. XVII. Stampa — care din păcate nu s-a păstrat în întregime — poartă titlul Vetus Imago topographica Civitatis Varadinensis (Veche imagine topografică a cetății Oradea). Iată, mai jos, o fotografie a acestei deosebit de valoroase și, pînă acum inedite, stampe.



CONDUCĂTORI GÊTO-DACI

DUMITRU STINGHE, din Brașov, după ce ne mărturisește că este pentru prima dată cînd ne scrie, își exprimă dorința de a cunoaște cîteva date despre viața, activitatea și personalitatea marelui volevod Mircea cel Bătrîn.

Despre domnia și epoca glorioasă a voievod român am scris numeroase articole în nr. 3/1967, 7-8/1968, 5/1969, 7, 8/1971, 1/1973, 12/1974, 9/1976.

Același răspuns și pentru DUMITRA PETRESCU, din București, care dorește informații despre principalii regi ai geto-dacilor. Pe lîngă bogata suită de articole pe care le-am consacrat, în decursul celor 13 ani de apariție, istoriei și civilizațiilor strămoșilor noștri, personalitățile de seamă ale geto-dacilor au fost evocate în nr. 7-8/1968, 4/1969, 6/1970, 7/1971, 7/1972, 5/1973, 6/1974, 7/1975, 6, 7, 9, 11/1976, 10/1978, 1, 2/1979.

CETATEA DE LA CETĂȚENI

PAUL MIRONESCU, din București, dorește să cunoască unele date despre cetatea dacică de la Cetățeni, deoarece, aflat într-o excursie în această localitate, ghidul ITHR București — mărturisește corespondentul nostru — nu ne-a spus nimic despre existența acestor vestigii de la strămoșii noștri.

Pe teritoriul comunei Cetățeni, din județul Argeș a fost descoperită o așezare geto-dacă, datînd din sec. II-I î.e.n. Se află așezată pe malul stîng al râului Dimbovița, la poalele Muntilui Cetățuia, pe drumul dintre Muntenia și Transilvania, prin trecătoarea Rucăr-Bran. Descoperirile arheologice alese că așezarea a cunoscut o intensă activitate comercială de schimb, favorizată desigur și de poziția geografică.

În virful Muntilui Cetățuia au mai fost descoperite și urme ale unei construcții întărite, cu ziduri de piatră, datînd din aceeași perioadă (cf. Dicționar de istorie veche a României, București, 1976).

PE TELEAJEN

Dr. doc. AURELIAN N. BIDULESCU, șeful secției chirurgie a Spitalului județean Ploiești, ne semnaleză că localitatea Coadă Malului se află situată nu pe malul stîng al râului Drajna (nr. 12/1978), ci pe malul drept al râului Teleajen, pe drumul național 1 A, între km 91.9 și km 92.9.

Facem cunoscută rectificarea, cu precizarea că informația am preluat-o că alare, după cum am și menționat, din lucrarea Tezaur de argint dacice, București, 1976.

EDIȚIA 300

AUREL I. PASCU, din București, dorește să afle unele date referitoare la D. Papazoglu, al cărui nume îl poartă o stradă din București. Dimitrie Papazoglu (1811-1893), militar de carieră, ajungînd pînă la gradul de locotenent-colonel, a fost un cunoscut editor de gravuri și cromolitografii, cu subiecte de inspirație istorică, care, în epocă, s-au bucurat de succes. Pe una dintre foile volante tipărite de Papazoglu, reprezentînd Bombardarea cetății Vidin, în 1877, înfîlîm precizarea: Acest tablou este a 300-a ediție a mea, ce am publicat cîte o mie [exemplare] în curs de 20 ani, care au fost folosite de țări și armate. Este, totodată, și autorul unei Istorii a Bucureștilor.

SPECTACOLE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

În completarea Cronicii Marii Uniri, (nr. 11, 12/1978) muzicologul FLORIAN V. ION, din Ploiești, membru de onoare al Societății Internaționale de muzică A. Dvorak (Cehoslovacia), G.Fr. Händel (R.D.G.) și al Societății Internaționale de muzicologie din Elveția, ne trimite cîteva informații suplimentare, privind istoria culturii românești, din care reținem: La anul 1000-1020 la Cernad funcționa o școală în care se predă gramatica latină și muzica; primele spectacole teatrale în limba română în Transilvania au avut loc în 1755 la Blaj; în 1815, la Sibiu, s-a reprezentat în limbile română, germană și maghiară piesa Pădurea Sibiului. Melodia cîntecului patriotic Deșteaptă-te, române! aparține lui Anton Pann, iar versurile lui A. Mureslanu. La 19 ianuarie 1848 s-a reprezentat la București prima operă în limba română: Mihai în ajunul bătăliei de la Călugăreni, pe muzică de Ion Andrei Wachmann. Printre colaboratorii Enciclopediei române (Sibiu, 1898-1904) s-a aflat și marele muzicolog Teodor Burada.

PORTRET DONAT

Am văzut, pe coperta a treia din nr. 10/1977, reproduc în condiții excepționale, portretul eroului Horea, ne scrie ing. GEORGE MINESCU, din București, care ne arată în continuare: Reproducere a fost făcută după tabloul în ulei pe pînză, cu dimensiunile 75/58 cm, aflat în colecțiile Muzeului Unirii din Alba Iulia. Acest tablou l-am donat Muzeului la 18 decembrie 1975. L-am descoperit în anul 1943 la un anticar din Viena, de unde l-am cumpărat și l-am adus în țară. O cromolitografie după acest portret — necunoscut pînă atunci a lui Horea — am donat-o, recent, Cabinetului de Stampe al Academiei R.S.R.

AM VENIT LA AI NOȘTRI

Din nota biografică a lui Remus Oprescu (1844-1908), primul prefect al județului Constanța, numit la 13 noiembrie 1878, după eliberarea Dobrogei de sub ocupația otomană, în urma războiului de independență din 1877-1878, înlocuit de un descendent al acestuia, ȘERBAN OPREANU, din București, refinem aceste rânduri din Raportul Comisiei însărcinate cu acordarea drepturilor constituționale locuitorilor din Dobrogea: „La 1878 n-am cucerit o provincie străină: am găsit o fiică răzlețită de vecuri de patrie română: n-am supus o populație vrăjmașă, ci am venit la ai noștri: n-am călcat pe pămînt străin, ci ne-am așezat la noi acasă”.

C. DIACONOVICI

ELENA ȘTEFĂNESCU, din Tirgu Mureș, solicită citirea datelor biografice referitoare la Cornelii Diaciovici (1859-1923), coordonatorul Enciclopediei Române (nr. 11/1973). S-a născut în Bocșa montană. Studiază dreptul la Universitatea din Budapesta, obținând titlul de doctor. A desfășurat o vie activitate publicistică, fiind redactor al ziarului Viitorul (Budapesta). A înființat revista politică Românește Revue (1885), apoi ziarul Dreptatea (Timișoara, 1894). Din anul 1896, a fost secretar al „Astru” și director al revistei Transilvania. A fost, de asemenea, secretar al Băncii „Albina” din Sibiu.

CONACUL DAVILA

În legătură cu articolul Completări la o biografie: C. Davila (nr. 1/1979), MARIN NIȚULESCU, din Pitești, activist al Comitetului județean Argeș al P.C.R., ne scrie: În mijlocul unui frumos parc din comuna Izvoru, jud. Argeș, se află o clădire care evocă amintirea dr. C. Davila și a urmașilor acestuia. Aici a trăit, timp de peste o

jumătate de veac, Elena Davila, fiica sa. Tot aici, Alexandru Davila a scris cunoscuta sa piesă Vlaicu Vodă. Clădirea (în imagine), în prezent nefolosită, mai păstrează vechi piese de mobilier, din lemn de nuc. Cum există primejdia degradării construcției, credem că forurile de resort ar putea hotărî asupra renovării și folosirii ei.

UN CRONICAR BIZANTIN

Ce se știe despre cronicarul bizantin Kekaumenos? (nr. 11/1978) ne întreabă GHEORGHE DINCU, din Suceava. Datele privind biografia lui Kekaumenos sînt foarte puține și incerte. Făcea parte dintr-o mare familie din Tesalonic, de origine armeană-georgiană, intrând cu alte puternice familii, ai căror membri au deținut înalte funcții în administrația și armata bizantină. Lucrarea sa Strategikon a fost alcătuită între 1075 și 1078 și conține sfaturi adresate de scriitor fiilor săi, referitoare la cariera civică și militară. Cuprinde importante informații cu privire la valahi, la originea dădă a românilor.

Fragmente din scrierea sa au apărut în traducere românească în volumul Izvoarele istoriei României. III. Scriitori bizantini, București, 1975.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

ION BURAGA, str. Piața Unirii, nr. 3, sc. A, ap. 27, solicită: nr. 1, 4/1968; ofertă: nr. 3, 6-7/1967; 6, 10/1968; 1, 6/1969; 2, 3, 5/1971; 5/1972.

EUTHIMIOS STOIN, str. Principala, nr. 200, com. Peciu Nou, jud. Timiș, solicită: nr. 6/1971; 3, 6, 10/1973; 3, 4/1974; 9/1975; 2/1976.

IOAN HRTONID, str. Liviu Rebreanu, nr. 15, bl. N. 3, ap. 102, București, solicită: nr. 1/1967; ofertă: nr. 5-9/1967; 1-12/1968.

PAVEL GHEORGHE, str. Progresului, nr. 8, ap. 2, municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, jud. Bacău, oferă colecția completă.

NICOLAE GOLGOJAN, str. Castanilor, nr. 2, bl. C 12, ap. 32, T. Jiu, jud. Gorj, solicită: nr. 3, 4/1967; ofertă: nr. 7, 8/1967; 1/1972.

MARINESCU GH. ALEXANDRA, str. 4 Mai, nr. 15, Gherla, jud. Cluj, oferă colecția completă.

PETRE GHITESCU, Aleea Timișul de Jos, nr. 7, București, oferă colecția completă.

ȘTEFĂNESCU NECULAI, cartier Viziru, bl. 28, sc. 4, ap. 72, Brăila, oferă colecția completă.

MIHAI MELINTE, B-dul George Coșbuc, nr. 3, bl. M1, ap. 155, Țigăna II, Galați, ofertă: nr. 5/1968; 9/1976; 8/1977.

FERARU TEOFAN, Aleea Dealul Măcinului, nr. 8, bl. D 38, sc. H, ap. 113, București, oferă colecția 1972-1978.

COVALSCHI DUMITRU, str. 6 Martie, nr. 16 A, Cluj, Turzii, jud. Cluj, oferă colecția 1967-1978.

BENE TIBERIU, str. Dealul Florilor, bl. B 60, ap. 20, Dej, jud. Cluj, oferă colecția 1967-1977, legată.

DUCA TOMA, str. Alunului, nr. 21, București, solicită: nr. 1/1967; ofertă: nr. 3-5, 7, 8/1967; 2, 4, 5, 7, 12/1968; 3, 7, 12/1977.

CIOBOTESCU ION, str. Humulești, nr. 2, bl. 35, ap. 22, București, telefon 80.63.92, oferă colecția 1969-1977.

NEGRUTI F. OCTAVIAN, B-dul 1848, nr. 81, bl. S 13, ap. 28, Tirgu Mureș, jud. Mureș, solicită: nr. 9/1967; 1/1968; 10/1974; ofertă: nr. 6/1967; 9, 11, 12/1968; 5, 11/1969; 3-7, 10/1970; 1-8/1971; 4, 1972; 2/1973; 3, 6, 8/1975; 6, 7/1976.

ROMASCANU T., str. col. Popea nr. 4, telefon 41.01.58, București, oferă colecția 1968-1978.

ROMEO MARINESCU, str. Lenin, nr. 139, Rîmnicu Vilcea, solicită nr. 5/1978.

POPESCU TRAIAN, B-dul Republicii, nr. 59, București, oferă colecția completă.

IONESCU VASILE, str. Opiș, nr. 47, București, oferă colecția 1965-1978.



CONTENTS (Romanian History) N. COPOIU, V. BUDURU 1 May 1939 • C. REZACHEVICI Moldavia and Walachia — the Same Ruling Princes • AL. SUCEVEANU Arrian about the Gëto-Dacians • E. GLÜCK Romanian History in St. Gerhard's Legend • *** The Călugăreni Battle (1595) Seen by an Ottoman Soldier • MACK THOMSON The International Congress of Historical Sciences in Bucharest, 1980 • B. VALOTA CAVALLOTTI Nicolae Iorga (1871-1940) • I. FĂGĂRĂȘANU, I. URSU Demeter Gerota, M.D. (1867-1939) • V. SLĂVESCU, C. MURGESCU The Strousberg Case

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. COPOIU, V. BUDURU Le 1-er Mai 1939 • C. REZACHEVICI Moldavie et Valachie — les mêmes princes régnants • AL. SUCEVEANU Arrian sur les Gëto-Daces • E. GLÜCK Présence de l'histoire roumaine dans la Légende de St. Gerhard • *** La Bataille de Călugăreni (1595) vue par un combattant ottoman • MACK THOMSON Le Congrès International des Sciences Historiques, Bucarest, 1980 • B. VALOTA CAVALLOTTI Nicolae Iorga (1871-1940) • I. FĂGĂRĂȘANU, I. URSU Le Docteur Dëmètre Gërota (1867-1939) • V. SLĂVESCU, C. MURGESCU L'Affaire Strousberg

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. КОПОЮ, В. БУДУРУ 1-ое Мая 1939-г. • К. РЕЗАКЕВИЧ Молдавские государи в Валахии и валахские государи в Молдове • АЛ. СУЧЕВЯНУ Арриан о гëто-даках • Е. ГЛЮК Румынская история в Легенде Св. Жерара • *** Османский воин о битве при Кăлугăренъ (1595) • МЭК ТОМСОН Международный Съезд Исторических Наук в Бухаресте, 1980 • Б. ВАЛОТА КАВАЛЛОТТИ Николэ Иорга (1871-1940) • И. ФЭГЭРЭШАНУ, И. УРСУ Доктор Димитрие Джерота (1867-1939) • В. СЛЭВЕСКУ, К. МУРДЖЕСКУ Дело Струсберг

INHALT (Rumänische Geschichte) N. COPOIU, V. BUDURU Der erste Mai 1939 • C. REZACHEVICI Ebendieselben Herrscher in der Moldau und Walachei • AL. SUCEVEANU Arrian über die Gëto-Dazier • E. GLÜCK Die rumänische Geschichte in der Legende des heiligen Gerhards • *** Ein türkischer Soldat über die Schlacht von Călugăreni (1595) • MACK THOMSON Der Internationale Kongress Wissenschaftlicher Geschichte von Bukarest, 1980 • B. VALOTA CAVALLOTTI Nicolae Iorga (1871-1940) • I. FĂGĂRĂȘANU, I. URSU Doktor Dimitrie Gerota (1867-1939) • V. SLĂVESCU, C. MURGESCU Die Sache Strousberg

SUMARIO (Historia rumana) N. COPOIU, V. BUDURU El 1º de Mayo de 1939 • C. REZACHEVICI Los mismos príncipes en Moldavia y Valaquia • AL. SUCEVEANU Arrian sobre los gëto-dacios • E. GLÜCK Historia rumana en la Leyenda del Santo Gerardo • *** Un soldado otomano hablando sobre la batalla de Călugăreni (1595) • MACK THOMSON El Congreso Internacional de Ciencias Históricas, Bucarest, 1980 • B. VALOTA CAVALLOTTI Nicolae Iorga (1871-1940) • I. FĂGĂRĂȘANU, I. URSU El doctor Dimitrie Gerota (1867-1939) • V. SLĂVESCU, C. MURGESCU El asunto Strousberg

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 88 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana-Maria Șerbănescu, Vasile Șimandan, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreoteșel, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiporul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București





A medieval manuscript illustration featuring a king seated on a throne in the foreground and a figure in a gallery above. The king, with a beard and wearing a crown, is dressed in a red and white robe and holds a scepter. He is surrounded by ornate Gothic architectural details, including pointed arches and tracery. The background is a deep red. Above him, in a gallery, a figure in a blue robe and red hat holds a book. The entire scene is framed by intricate Gothic architecture.

magazin istoric